

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji AnaBilim Dalı
Deneysel Psikoloji Bilim Dalı

**SİGARA KULLANAN VE KULLANMAYAN GENÇ YETİŞKİN
ERKEKLERDE OLUMSUZ DUYGU DURUMUN DİKKAT
YANLILIĞINA ETKİLERİ**

Emel KALINKILIÇ

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

SİGARA KULLANAN VE KULLANMAYAN GENÇ YETİŞKİN
ERKEKLERDE OLUMSUZ DUYGU DURUMUN DİKKAT
YANLILIĞINA ETKİLERİ

Emel KALINKILIÇ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji AnaBilim Dalı

DeneySEL Psikoloji Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2017

KABUL VE ONAY

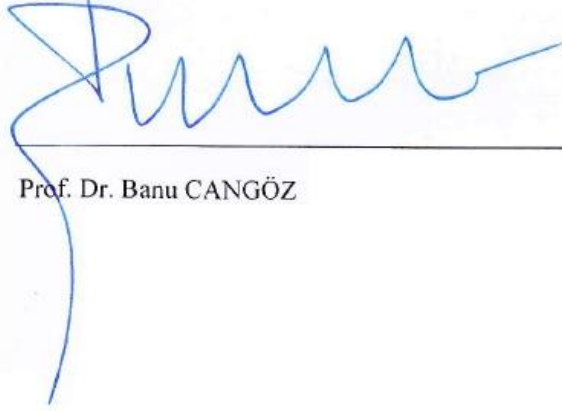
Emel KALINKILIÇ tarafından hazırlanan Sigara Kullanan Ve Kullanmayan Genç Yetişkin Erkeklerde Olumsuz Duygu Durumun Dikkat Yanlılığına Etkileri başlıklı bu çalışma, 05.01.2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Zeynel BARAN (Danışman)

Prof. Dr. Orhan AYDIN

Prof. Dr. Banu CANGÖZ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Sibel BOZBEYOĞLU

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun ..... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

05.01.2017

Emel KALINKILIÇ

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle, Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

- **Tezimin/Raporumun tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.**
(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etmeniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir.)
- **Tezimin/Raporumun ..... tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç kapak, Özet, İçindekiler, Kaynaklar hariç) istemiyorum.**
(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.)
- **Tezimin/Raporumun Raporumun ..... tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum. Ancak, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.**
- **Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi**

05.01.2017

Emel KALINKILIC

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Yrd. Doç. Dr. Levent şENYüZ ve Yrd. Doç. Dr. Zeynel BARAN danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

Emel KALINKILIÇ

TEŞEKKÜR

İlk olarak, Yüksek Lisans eğitimim boyunca bilgi ve tecrübeleri ile yoluma ışık tutan, edindiğim bilgi ve becerilerde payı olan, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümünün değerli hocalarına teşekkür ederim.

Deneyimleri ve bilgileri ile bana her konuda destek olan danışmanlarım Yrd. Doç. Dr. Levent ŞENYÜZ'e ve Yrd. Doç. Dr. Zeynel BARAN'a tez çalışmama sağladıkları katkılarından ve sabırla sundukları desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Tez jürime katılmayı kabul ettikleri ve çok değerli görüş ve önerileri ile katkıda buldukları için Prof. Dr. Orhan AYDIN ve Prof. Dr. Banu CANGÖZ'e teşekkür ederim.

Her ihtiyaç duyduğumda bilgilerini benimle paylaşan, rakip değil takım arkadaşı olduğumuzu hissettiren sevgili dönem arkadaşım/meslektaşım Ebru ÖZTRAK'a teşekkür ederim.

Gerek bilgileri, gerekse sevgileriyle tüm bu süreçte yanımda olan, beni destekleyen, yönlendiren sevgili dostlarım Doç. Dr. A.Şebnem SOYSAL'a, Betül YILDIRIM'a, Ebru SİNİCİ'ye ve Doç. Dr. Simel AYYILDIZ'a teşekkür ederim.

Bu süreci benim için kolaylaştırmak adına ne gerekiyorsa yapan, tezimin her aşamasında desteğini hissettiren, bana güç veren sevgili Özgül ÖNDER'e teşekkür ederim.

Tecrübelerini benimle paylaşan, her türlü soruma içtenlikle cevap veren, beni yönlendiren, değerli meslektaşlarım Özlem ERTAN ve Şengül ERDOĞAN'a teşekkür ederim.

Aynı şehirde olmasak da, sevgileri ile bana her zaman destek olan sevgili aileme; Anneme, Babama, Ablalarım'a teşekkür ederim.

Ve son olarak, annesinin ders çalışma sürelerini sabırla bekleyen ve ondan çaldığım her vakti anlayışla karşılayan, varlığıyla ışığıyla hayatımı güzelleştiren sevgili kızım PARLA'ya teşekkür ederim.

KABUL EDİŞ

Bu tez çalışmasında hipotezlerin, görevlerin ve deney deseninin oluşturulması, verinin toplanması aşamaları ile giriş ve yöntem kısımlarındaki ilk geribildirimler önceki tez danışmanı Yrd. Doç. Dr. Levent ŞENYÜZ danışmanlığında yapılmıştır.

Tez danışmanı Yrd. Doç. Dr. Levent ŞENYÜZ'ün sağlık problemleri nedeniyle Yrd. Doç. Dr. Zeynel BARAN yeni tez danışmanı olarak atanmıştır. Veri analizi, tez bölümleriyle ilgili geribildirimler ile diğer tüm aşamalar Yrd. Doç. Dr. Zeynel BARAN danışmanlığında yürütülmüştür.

ÖZET

KALINKILIÇ, Emel. Sigara Kullanan Ve Kullanmayan Genç Yetişkin Erkeklerde Olumsuz Duygu Durumun Dikkat Yanlılığına Etkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2017.

Bu çalışmanın amacı, deneysel olarak oluşturulmuş olumsuz duygudurumun sigara kullanıcılarında sigara kullanma isteği ve sigara kullanımıyla ilişkilendirilmiş görsel uyarıcılara yönelik dikkat yanlılığı üzerindeki etkilerinin Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi (GNYBG) kullanılarak incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, 18-30 yaş aralığında 80 genç yetişkin erkek katılımcı deneysel olarak oluşturulan olumsuz ve nötr duygusal içerikli manipülasyonlara maruz bırakılmışlar ve ardından GNYBG'ne tabi tutulmuşlardır. Uygulama üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, Duygu Durum Sıfat Çiftleri Listesi (DDSÇL) ile katılımcıların duygudurum manipülasyonu öncesindeki duygusal durumları saptanmış, manipülasyondan sonra yapılacak değerlendirme için ön ölçüm oluşturulmuştur. Sonrasında, duygudurum manipülasyonu uygulanmıştır. Olumsuz gruptaki katılımcılara Olumsuz Duygudurum manipülasyonu sunulurken, Nötr gruptaki katılımcılarda duygudurum değişimlemesi yapılmamıştır. Uyarıların sunumunun ardından sigara kullanan katılımcıların Sigara İçme İstekliliği Ölçeği (SİİÖ) ile sigara kullanma isteklerinde bir değişim olup olmadığı, Fagerström Nikotin Bağımlılığı Testi (FNBT) ile de bağımlılık düzeyleri ölçülmüştür. Akabinde, DDSÇL tekrar uygulanmış ve manipülasyon için son ölçüm oluşturulmuştur. Deneyin ikinci aşamasında, tüm katılımcılar GNYBG'ne tabi tutulmuşlardır. Deneyin üçüncü ve son aşamasında, Olumsuz Duygudurum manipülasyonuna maruz bırakılan katılımcılara, Olumlu Duygudurum manipülasyonu uygulanmıştır. Doğru tepki sayısı ve bu tepkilere ilişkin süre ölçümleri, 2(Grup: Sigara Kullanan ve Sigara Kullanmayan) x 2(Duygudurum: Olumsuz ve Nötr) x 2(Uzaysal Konum: Sağda ve Solda) x 2(İlişki Durumu: Sigara İlişkili ve Sigara İlişkisiz) son iki faktörde tekrar ölçümlü karma ANOVA deseni ile analiz edilmiştir.

Bulgular, Sigara Kullanan katılımcıların sigara ilişkili resimlere karşı daha doğru ve hızlı tepkide bulunduğunu, dolayısıyla sigara kullananların, sigarayla ilişkili uyarıcıları daha hızlı işlemekte olduğunu ve dikkat yanlılığı ortaya koyduğunu göstermiştir. SİİÖ bulgularına göre, maruz kalınan işlemler sonrası sigara kullanma isteğinin arttığı; DDSÇL bulgularına göre, uygulanan olumsuz duygudurum manipülasyonunun işe yaradığı gösterilmiştir. GNYBG'ye ilişkin bulgulara göre, Sigara Kullanan grup, hem Nötr hem de Olumsuz Duygudurum koşullarında sigara ilişkili resimden sonra gelen nokta işaretine daha hızlı tepkide bulunmakta ve bu grupta sigara kullanma isteği artmaktadır. Tüm bu bulgular sigara ilişkili uyarıcılara maruz kalmanın, sigara kullanma istekliliği üzerinde, olumsuz duygudurumdan daha etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler

Nikotin, Sigara, Bağımlılık, Dikkat Yanlılığı, Olumsuz Duygudurum, Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi, Duygu Durum Sıfat Çiftleri Listesi

ABSTRACT

KALINKILIÇ, Emel. Effects of Negative Mood on Attentional Bias in Smoker and Non-Smoker Young Adult Men, Master Thesis, Ankara, 2017.

The aim of this study is to determine the effects of experimentally created negative emotion on cigarette smokers' craving and attentional bias to the smoking related visual stimuli using Visual Dot Probe Task (VDPT). In accordance with this purpose, 80 young adult male participants in 18-30 age range were exposed to experimentally generated negative and neutral mood conditions and then subjected to the VDPT. The experiment was carried out in three stages. In the first stage, participants' emotional state before the mood induction manipulation was determined via Mood-State Adjective Pairs List (MSAPL) and pre-test measurement was taken for comparison with the post-test measurements after the manipulation. Then, the mood induction manipulation was applied. While the negative emotional manipulation was presented to the participants in the experimental group, any mood induction was not performed in participants in the control group. After the presentation of the stimuli, to measure whether or not there was a change in smoking willingness the Smoking Craving Scale (SCS) was applied to smokers and dependence levels were also measured by the Fagerström Nicotine Dependence Test (FNDT) on them. Next, the MSAPL was reapplied and the final measurement for manipulation, post-test, was created. In the second phase of the experiment, all participants were subjected to the VDPT. During the third and the final phase of the experiment, positive mood manipulation was applied only to the participants exposed to the negative mood condition. Measurements for the correct responses and reaction times related to the correct responses were analyzed by 2 (Group: Smoker, Nonsmoker) x 2 (Mood State: Negative, Neutral) x 2 (Spatial Position: Right, Left) x 2 (Relationship: Smoking-related, Nonrelated) mixed ANOVA with repeated measures on the last two factors.

Results indicate that, the smokers react more accurately and quickly to smoking related pictures. Thus, the smokers are more likely to process cigarette-related stimuli faster and showed a attentional bias to them. According to the SCS findings, there is an

increase in the desire for smoking after exposing to the cigarette-related stimuli; according to the findings of the MSAPL, the applied negative mood manipulation has been shown to work. According to the findings of the VDPT, the smoking group, both in the neutral and in the negative mood conditions, give more faster responses to the dot mark following the cigarette-related stimuli and the desire for smoking in this group is increasing. All these findings indicate that the exposure to the cigarette-related stimulants is more effective on the smoking desire than the negative mood.

Keywords

Nicotine, Tobacco, Dependency, Attentional Bias, Negative Mood, Visual Dot Probe Task, Mood-State Adjective Pairs List

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	iii
ETİK BEYAN	iv
TEŞEKKÜR	v
KABUL EDİŞ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	xi
TABLolar DİZİNİ	xv
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvii
EKLER DİZİNİ	xviii
1.BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Nikotin (Sigara) Kullanımı	1
1.2. Nikotin (Sigara) Bağımlılığı	2
1.3. Dikkat, Dikkat Yanlılığı Ve Sigara	4
1.3.1. Dikkat Türleri	5
1.3.2. Dikkat Yanlılığı	6
1.3.3. Dikkat Yanlılığı Ve Bağımlılık Davranışı	9
1.4. Sigara Kullanımı Ve Duygudurum	10
1.5. Sigara Kullanımıyla İlişkili Uyarıcılara Yönelik Dikkat Yanlılığının Ölçülmesi	12
1.6. Çalışmanın Hipotezleri	16

2.BÖLÜM	17
YÖNTEM	17
2.1. Katılımcılar	17
2.2. Veri Toplama Araçları	17
2.2.1. Demografik Bilgi Formu (DBF)	17
2.2.2. Fagerstörn Nikotin Bağımlılığı Testi (FNBT)	18
2.2.3. Duygu Durum Sifat Çiftleri Listesi (DDSÇL)	18
2.2.4. Beck Depresyon Envanteri (BDE)	19
2.2.5. Ishihara Renk Körlüğü Testi (IRKT)	19
2.2.6. Sigara İçme İsteği Ölçeği (SiiÖ)	20
2.2.7. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi (Visual Dot Probe)	21
2.3. E-Prime Uyarıcı Hazırlama Ve Sunum Programı	21
2.4. Araştırmada Kullanılan Resimler	21
2.5. Araştırmada Kullanılan Müzikler	22
2.6. Deneysel Desen	22
2.7. İşlem	23
3.BÖLÜM	29
BULGULAR	29
3.1. Sosyodemografik Verilerin Analizi	30
3.1.1. Yaş	30
3.1.2. Eğitim Yılı	31
3.1.3. Gelir	32
3.1.4. Sigaraya Başlama Yaşı Ve Günlük Tüketilen Sigara Sayısı	32
3.2. BDE İle İlgili Analizler	34
3.3. SiiÖ İle İlgili Analizler	36

3.4. FNBT İle İlgili Analizler	37
3.5. DDSÇL İle İlgili Analizler	37
3.6. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi Verileri İle İlgili Analizler	39
3.6.1. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi Doğru Tepki Analizleri	39
3.6.2. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi Doğru Tepki Süresi Analizleri	44
3.6.3. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi Yanlış Tepki (False Positive: FP) Sayısı Analizleri.....	51
3.6.4. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi Yanlış Tepki (False Positive: FP) Süresi Analizleri.....	55
4.BÖLÜM	56
TARTIŞMA	56
4.1. Araştırma Bulgularının İlgili Literatür Bağlamında Değerlendirilmesi	57
4.1.1. Sosyodemografik Verilere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	57
4.1.2. Beck Depresyon Envanterine (BDE) İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	58
4.1.3. Sigara İçme İsteği Ölçeğine (SiiÖ) İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	59
4.1.4. Fagerström Nikotin Bağımlılık Testine (FNBT) İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi .	61
4.1.5. Duygu Durum Sifat Çiftleri Listesine (DDSÇL) İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi ..	61
4.1.6. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi Verileri'ne (GNYBG) İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	63
4.1.6.1. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi (GNYBG) Doğru Tepki Sayısı'na İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	64
4.1.6.2. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi (GNYBG) Doğru Tepki Süresi'ne İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	65
4.1.6.3. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi (GNYBG) Yanlış Tepki (FP) Sayı ve Süreleri'ne İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	67
4.1.7. Genel Değerlendirme	68
4.2. Çalışmanın Özgün Boyutu	69

4.3. Çalışmanın Sınırlılıkları Ve Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler	70
KAYNAKLAR	72
EKLER	88

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Araştırma Deseni	23
Tablo 2. Sigara Kullanan Katılımcılarda, Sigaraya Başlama Yaşı Ve Günlük Sigara Tüketim Miktarları	33
Tablo 3. Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri.....	33
Tablo 4. Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklere Göre Frekans Dağılımları.....	34
Tablo 5. Grup x Duygudurum Değişkenlerine göre BDE'den Alınan Puanların Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	36
Tablo 6. Grup ve Duygudurum Değişkenleri Düzeylerine göre Katılımcı DDSÇ Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları.....	38
Tablo 7. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Doğru Tepki Sayıları Normallik Testleri.....	40
Tablo 8. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Değişkenleri Doğru Tepki Sayılarına Uygulanan Dönüştürmeler ve Yatıklık Değerleri	41
Tablo 9. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Değişkenleri Doğru Tepki Sayılarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar	42
Tablo 10. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Ortak Etkisine İlişkin Post Hoc Analizler	43
Tablo 11. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Doğru Tepki Süre Ölçümleri Normallik Testleri.....	45
Tablo 12. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Değişkenleri Doğru Tepki Sürelerine Uygulanan Dönüştürmeler ve Yatıklık Değerleri	45
Tablo 13. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Değişkenleri Doğru Tepki Sürelerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar	46
Tablo 14. Grup, Duygudurum ve İlişki Durumu Doğru Tepki Süresi Ortalama ve Standart Sapma Puanları.....	50
Tablo 15. Grup x Duygudurum x İlişki Durumu Ortak Etkisi Doğru Tepki Sürelerine İlişkin Post Hoc Analizler.....	50
Tablo 16. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum, İlişki Durumu Yanlış Tepki Ölçümleri Normallik Testleri	52

Tablo 17. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Değişkenleri Yanlış Tepki Puanlarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar.....	53
Tablo 18. Duygudurum x Grup x İlişki Durumu Ortak Etkisi Yanlış Tepki sayılarına İlişkin Post Hoc Karşılaştırmalar	55

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Ishihara testinden bir örnek.....	20
Şekil 2. Duygudurum değişimlemesi:olumsuz (A) ve nötr (B) duygudurum koşulları	24
Şekil 3. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi.....	27
Şekil 4. Tez çalışmasında kullanılan ölçek ve görevlere ilişkin işlem yolu şeması.....	28
Şekil 5. Nötr duygudurum koşuluna ilişkin Q-Q grafiği	35
Şekil 6. Doğru tepki sayısına ilişkin frekans yığılımları	41
Şekil 7. Grup x İlişki Durumu ortak etkisi.....	44
Şekil 8. Grup x İlişki Durumu ortak etkisi	48
Şekil 9. Grup x Uzaysal Konum ortak etkisi.	48
Şekil 10. Uzaysal Konum x İlişki Durumu ortak etkisi.....	49
Şekil 11. Doğru tepki süresine ilişkin Grup x Duygudurum x İlişki Durumu ortak etkisi.....	51
Şekil 12. Yanlış tepki süresine ilişkin Grup x İlişki Durumu ortak etkisi.....	54

EKLER DİZİNİ

EK 1. Aydınlatılmış Onam Formu.....	88
EK 2. Demografik Bilgi Formu (DBF).....	89
EK 3. Fagerstörn Nikotin Bağımlılığı Testi (FNBT).....	92
EK 4. Duygu Durum Sıfat Çiftleri Listesi (DDSCÇL).....	93
EK 5. Beck Depresyon Envanteri (BDE).....	95
EK 6. Ishihara Renk Körlüğü Testi (IRKT).....	97
EK 7. Sigara İçme İsteği Ölçeği (SİİÖ).....	98
EK 8. Araştırmada Kullanılan Resimler.....	99
EK 9. Etik Kurul Onayı.....	100
EK 10. Çalışmanın Yönergeleri	103
EK 11. Orjinallik Raporu	104

1. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. NİKOTİN (SİGARA) KULLANIMI

Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization; WHO) 2016 yılı raporunda, bulaşıcı olmayan en önemli risk faktörleri olarak, tütün kullanımını, ruh sağlığı sorunlarını ve trafik kazalarını göstermiştir (WHO, April 2016). Ülkemizde de, 2015 yılı Ulusal Tütün Kontrol Programı (UTKP) Eylem Planında, tütün kullanımı, bulaşıcı olmayan hastalıkların en önemli risk faktörlerinden birisi olarak tanımlanmıştır (UTKP, 2015).

Sigara, gerek bizzat kullanan gerekse pasif içici olarak maruz kalan kişilerde çok önemli bir hastalık ve ölüm nedenidir. İnsanlar ciddi hastalıklara yakalanacaklarını bilmelerine karşın bu alışkanlıklarını bırakmayı düşünmemekte ya da bırakamamaktadırlar. Nikotin bağımlılığı ve sigarayı bırakmanın zorluğunun, nikotinin psikofarmakolojik etkilerinin yanı sıra, genetik ve çevresel faktörlerden de kaynaklandığı varsayılmaktadır (Rezvanfard, Ekhtiari, Mokri ve ark. 2009). Sigara kullanan kişilerin önemli bir bölümü sigara kullanıyor olmaktan memnun olmadıkları halde, nikotin bağımlılığı nedeniyle sigara kullanma davranışlarını sürdürmektedirler (Benowitz, Hukkanen ve Jacob, 2009; Kanıt ve Keser, 2010).

Sağlık açısından son derece olumsuz sonuçlar yarattığı bilinmesine rağmen, Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre 2015 yılı itibarıyla dünyada 1.1 milyar kişi düzenli olarak sigara kullanmaktadır (WHO, 2016). Alışkanlık ve eğilimlerin bu şekilde devam etmesi halinde, sigara kullanımının 21. yy'da 1 milyar ölümün sebebi olacağı öngörülmektedir (WHO, 2014). Yine WHO verilerine göre, sigara ile bağlantılı hastalıklar nedeniyle 1950 ile 2000 yılları arasında 60 milyon insan ölmüştür ve bu II. Dünya Savaşı nedeniyle meydana gelen ölümlerden bile fazladır. Benzer bir şekilde, Brust, 2004 yılında yaptığı çalışmasında, dünya genelinde sigara kullanımı ile ilişkili hastalıklar sebebiyle 1995 yılında 3 milyon kişinin yaşamını kaybettiğini, 2000 yılında

bu rakamın 4.8 milyona çıktığını belirtmektedir. Yine aynı araştırmaya göre, 2030 yılında bu rakamın 10 milyonun üzerinde olması beklenmektedir.

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında ise, tütün ve tütün mamulleri kullanımında azalma görülmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine göre, 2008 yılında Türkiye'de nüfusun (15 ve daha yukarı yaştaki bireyler) %31.3'ü her gün veya ara sıra tütün ve tütün mamullerini kullanmakta iken, 2012 yılında bu oran yaklaşık olarak %27'ye düşmüştür.

Tütün ürünü kullanım sıklığı erkeklerde %47.9'dan %41.4'e, kadınlarda ise %15.2'den %13.1'e düşmüştür. Tütün ürünü kullananların en büyük bölümü (%94.8) mamul sigara kullanmakta olup sadece %0.8 kadarı nargile kullanmaktadır. Her gün sigara kullananların yaklaşık dörtte üçü (%70.4) günde yarım paketten fazla (11 ve daha çok sayıda) sigara kullanmaktadır; günde içilen ortalama sigara sayısı 19.2'dir. Ülkemizde tütün ve tütün mamulü kullanımını en çok 25-44 yaş grubunda yaygındır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2016). WHO istatistikleri de Türkiye'de tütün ve tütün mamulleri kullanımında düşüşün devam ettiğini göstermektedir. 2015 yılı WHO istatistiklerine göre, ülkemizde erkeklerin % 39.5'i, kadınların % 12.4'ü sigara kullanmaktadır (WHO, 2016).

1.2. NİKOTİN (SİGARA) BAĞIMLILIĞI

Bağımlılık, kişinin madde alımı üzerindeki kontrolünü kaybetmesini ifade eder. Dünya Sağlık Örgütü, madde bağımlılığını “kullanılan bir psikoaktif maddeye kişinin daha önceden değer verdiği diğer uğraşlardan ve nesnelere belirgin olarak daha yüksek bir öncelik tanıma davranışı” olarak tanımlamış ve sigara bağımlılığını, “düzenli olarak günde bir sigara kullanmak” olarak belirlemiştir. Bağımlılık olduğu düşüncesini destekleyen verilerin başında kullanma örüntüsünde tutarlılık gözlenmesi, kullananların giderek sigara miktarını artırmaları, toplam bırakma denemelerinin 2/3'ünde başarısız olunması ve sigara bırakıldığında geri çekilme ya da yoksunluk belirtilerinin gözlenmesi gelmektedir. Tütünde esas bağımlılık yapan madde nikotindir.

1950'li yıllarda sigara kullanımı, bağımlılık olarak nitelendirilmeyip alışkanlık olarak görülürken, 1964'ten sonra bağımlılık çalışmaları açısından sigaranın ilgi odağı olmaya başladığı görülmektedir. Tütün mamulleri ve özellikle de sigara, kullanımının bu denli yaygın olması sebebiyle, araştırmacılar için bir merak ortaya çıkarmış ve sigara kullanımının altında yatan mekanizmaların incelenmesi yönünde araştırmalar yapılmıştır. Sigara kullanımı üzerine yapılan araştırmalarda sigara dumanının içerisindeki nikotin ve diğer kimyasal maddelerin nöropsikofarmakolojik etkileri; bu etkilerin öğrenme, kişilik özellikleri, sosyal çevre ve genetik gibi farklı alanlarla etkileşimleri incelenerek, sigara kullanımını belirleyen ve bağımlılığın sürmesini sağlayan etkenler anlaşılmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili çok sayıda araştırma yapılmış olmasına rağmen, sigara kullanımının nedenleri henüz tam olarak açıklanamamıştır. Sigara kullanımına etki eden faktörlerin daha iyi anlaşılması, sigara bağımlılığının nedenleri, önlenmesi ve tedavisi ile ilgili yeni bakış açılarının kazanılmasını ve yeni uygulamaların geliştirilmesini sağlayacaktır. Bu, toplum sağlığı açısından önemli bir adımdır, çünkü sigara bağımlılığı, önlenebilir bir sağlık sorunudur.

Sigaranın içinde, nikotin dışında başka kimyasal maddelerin de var olduğu bilinmekte ve bu maddelerin sayısının 4000 kadar olduğu tahmin edilmektedir (Julien, 2001). Bu kimyasal maddelerin etkileri çevresel ve merkezi sinir sistemleri üzerinde olduğu için de araştırmalar çoğunlukla davranış ve bilişin ağırlıklı olarak etkilendiği merkezi sinir sistemi üzerine olmaktadır (Koob ve Le Moal, 2007; Dome ve ark., 2010). Sigaranın merkezi sinir sistemi üzerinden duyuşsal ve motor yetenekler ile başta öğrenme, dikkat ve bellek olmak üzere bazı bilişsel süreçleri farklılaştırdığı ileri sürülmektedir (Koob ve Le Moal, 2007; Swan ve Lessov-Schlaggar, 2007; Heishman, Kleykamp ve Singleton, 2010; Grundey, Amu, Ambrus, Batsikadze, Paulus ve Nitsche, 2015; Rocha ve Reis, 2015; Zhang ve ark., 2016; Besson ve Forget, 2016; Sutton, Van Rensburg, Jentink, Drobos ve Evans, 2016). Ancak araştırma sonuçlarının tutarlı olduğu söylenemez. Bilişsel süreçlerdeki bu farklılaşmanın iyi yönde mi kötü yönde mi olduğu ise hala tartışmalıdır. Sigara kullanımının bilişsel süreçler üzerinde olumlu etkisinin olduğunu gösteren araştırmalar çoğunluktadır. Ancak, tam tersine, sigara kullanımının bilişsel işlevlerde bozulmaya yol açtığını gösteren bulgular da mevcuttur.

1.3. DİKKAT, DİKKAT YANLILIĞI VE SİGARA

Dikkatin genel olarak kabul gören bir tanımı yoktur. Farklı kaynaklarda farklı tanımları ve sınıflamaları bulunmaktadır. Farklı kişiler tarafından farklı şekillerde ifade edildiği; çekici veya itici nitelikte belirgin uyarıcıların bir mekanizma tarafından sınıflandırılması (Franken, 2003), zihinsel çabanın duyuşsal veya zihinsel olaylara yoğunlaştırılması (Solso, Maclin ve Maclin, 2009), bilgi işlemeyi kontrol eden ve ayarlayan beyin süreci (Tsotsos, 2011) ve seçici bir süreç (Carrasco, 2013) olarak tanımlandığı görülmektedir. Dikkat, bireyin duyu organları aracılığıyla ulaşabildiği ve bu yolla farkında olduğu fenomenal çevresinde meydana gelen uyarıcıya/uyarıcılara zihinsel alıcılarını yönlendirme süreci olarak tanımlanabilir (Eysenck ve Keane, 2000).

Dikkat, organizma için hayati öneme sahip bilişsel süreçlerden biridir. Organizma her an sınırsız sayıda uyarıcıya maruz kalır. Ancak maruz kaldığı her uyarıcıyı işleyemez. İşleme kapasitesi sınırlı olduğu için maruz kaldığı uyarıcılar arasından seçim yapmak, yalnızca gerekli olan bilgiyi seçmek zorundadır. Dikkat, bu seçimin yapılmasını sağlayarak organizmaya hedefe odaklanmış bir şekilde hareket etme imkanı sağlar (Franken, 2003). Dikkat süreçleri sayesinde organizma, önemli ve önemsiz bilgi arasında ayırım yapabilir; seçilen uyarıcılara öncelik tanıyarak, seçilmeyen uyarıcıları göz ardı edebilir (Akyürek, Eshuis, Nieuwenstein, Saija, Başkent ve Hommel, 2012). İşte bu yönü ile dikkat süreçleri, organizma için hayati bir öneme sahiptir. Hayatta kalmak için bir organizmanın su ve besin gibi olumlu uyarıcılara yaklaşması, vahşi hayvan ve aşırı sıcak gibi olumsuz uyarıcılardan kaçınması gerekir. Klasik koşullama aracılığıyla hayvanlar hangi ipuçlarının olumlu, hangilerinin olumsuz uyarıcılarla bağlantılı olduğunu öğrenirler. Bu koşullu güdülenme süreci, koşullu çekici uyarıcılar tarafından yaklaşım tepkilerine ve koşullu itici uyarıcılar tarafından da kaçma tepkilerine yol açar. Dikkat otomatik olarak ödül ya da ceza öngören, motivasyonel anlamlılığı olan ipuçlarına yönelir. Dikkat ve motivasyon, belirli uyarıcılara yaklaşmak veya onlardan kaçınmayı sağlamak gibi benzer amaçlara hizmet eder (Franken, 2003).

Algılamının, düşünmenin, öğrenmenin, hatırlamanın, her türlü bilinçli nöropsikolojik işlevin vazgeçilmez koşulu olan dikkat, deneysel psikolojide en çok merak edilen ve üzerinde en çok çalışılan konulardan birisi olmuştur. İlgili kaynaklara ve çalışmalara bakıldığında, dikkatin bazı bileşenlere ve türlere ayrıldığı görülmektedir. Tüm diğer

beyin yapılarında olduğu gibi, dikkat ağının da bütünlük çalıştığı ve bir bilgi işleme sürecinin diğerlerinden ayrı olarak düşünülmesinin mümkün olmadığı bilgisi de göz önünde bulundurularak, bu çalışmada da aynı yol izlenecektir.

1.3.1. Dikkat Türleri

Dikkatin farklı kaynaklarda farklı sınıflamalara tabi tutulduğu görülmektedir. Dikkatin, hedef uyarıcı ile olan ilişkisine göre, kısa süreli belleğe geliş sürecine göre, tayin edilme biçimine göre, karmaşıklık düzeyine göre ve süzgeçleme işleminin zamanlamasına göre sınıflandığı görülmektedir. Bu çalışmada, dikkatin hedef uyarıcı ile olan ilişkisine göre yapılan sınıflama esas alınacaktır. Bu sınıflamaya göre dikkat, seçici-odaklanmış dikkat (selective-focused attention), sürdürülen dikkat (vigilance) ve bölünmüş dikkat (divided attention) olmak üzere üçe ayrılmaktadır (Baddeley, 1990; Pashler, 1998).

Organizmanın karşılaştığı her uyarıcıyı işleyemeyeceğini, sınırlı kapasitesinin buna olanak tanımayacağı, dolayısıyla da karşılaştığı uyarıcılar arasında seçim yapmak zorunda olduğu belirtilmişti. Bu seçim yapma sürecine seçici dikkat (selective attention) denir (Baddeley 1990). Seçici dikkat ile organizmanın kendisi için önemli uyarıcıları seçmesi, dikkatin odaklanmasıyla da, seçilen uyarıcı üzerinde sabit tutulması ifade edilmektedir. Dikkatin bu bileşeni dikkatin keskinliğini, yoğunlaşma hâlini tanımlar (Baddeley 1990, Pashler 1998).

Sürdürülen dikkat, uzun süre devam eden odaklanmış dikkat gerektiğinde devreye girmekte ve dikkatin kesintiye uğramadan sürdürülmesi bu sayede olmaktadır. Sürdürülen dikkat, eylemin yapılması sırasında, eylemin gerektirdiği kapasite miktarının organizma tarafından belirlenmesi, atanması ve dikkatlilik durumunun sürdürülmesi olarak tanımlanmaktadır (Baddeley 1990).

Bölünmüş dikkatse, dikkatin birden fazla uyarıcıya yöneltilmesi durumunda kullanılan dikkat kapasitesidir. Organizmanın maruz kaldığı sınırsız sayıda uyarıcı arasında iki ya da daha fazlasına odaklanması gerektiğinde devreye girer. Bölünmüş dikkatten bahsedebilmemiz için organizmanın en az iki uyarıcıya bilinçli olarak dikkatini yöneltmesi gerekmektedir (Pashler, 1998). Madde kullanımı ve madde ile ilişkili

uyarıcılara yönelim açısından baktığımızda seçici dikkat öne çıkmaktadır. Seçici dikkat, ilgili uyarıcıların işlenmesini kolaylaştıran ve daha az ilgili uyarıcıların ketlenmesini sağlayan bir bilişsel işlemdir. Seçici dikkat geniş bir kategoridir ve yönelme tepkisinin düzenlenmesi ve kontrollü odaklanma gibi bir dizi işlevi vardır. İki türlü gerçekleştiği bilinmektedir: Kontrollü dikkat süreçleri ve otomatik dikkat süreçleri. Kontrollü dikkat süreçleri, kişinin ilgili uyarıyı aktif olarak araması durumunda geçerli olan, kontrollü, yönlendirilmiş ve yukarıdan aşağıya bir süreçtir. Otomatik dikkat süreçleri ise, uyarıyı kontrolünde, tepkisel ve aşağıdan yukarıya bir süreçtir. Sürprizle, tehditle veya beklenmeyen bir uyarıya karşılaşma durumunda ortaya çıkar ve ilgili uyarıya dair bir dikkat yanlılığı yaratır.

Kontrollü dikkat süreçleri ile otomatik dikkat süreçleri birbirine ters süreçlerdir. Hangisinin devreye gireceği, mevcut çevresel koşullara ve hangi bilgiye öncelik verileceği kararına göre belirlenmektedir. Seçici dikkat görevinde kişinin dikkati, otomatik dikkati tetikleyen bir uyarıcı tarafından dağıtılabılır ve bu dikkat yanlılığı sürdürülen dikkati kesintiye uğratabilir. Beynin bilgi işleme kapasitesi sınırlı olduğundan, beyni aşırı yüklemekten korumak için böyle bir sınırlı kapasite mekanizmasına ihtiyaç vardır. Var olan bu sınırlama mekanizması, dikkat yanlılığını ölçerken yararlanılan mekanizmadır (Tiffany, 1990; Cepeda-Benito ve Tiffany, 1996; Lang, Bradley, Fitzsimmons, Cuthbert, Scott, Moulder, Nangia, 1998; Robinson ve Berridge, 2000; Tiffany ve Conklin, 2000, Corbetta ve Shulman, 2002; Atalay ve Misirlisoy, 2011; Chica ve ark., 2013).

1.3.2. Dikkat Yanlılığı

Dikkatin, kişiyle ilişkili, kişi için önemli uyarıcılara öncelikli olarak aktarılarak, bu türden uyarıcıların saptanması ve işleminden geçirilmesi lehine bir yanlılığa sahip olması, dikkat yanlılığı olarak tanımlanmaktadır (Waters ve ark., 2009). Kişinin, öznel yaşantılarıyla ilişkilendirilmiş nesne ve olaylara daha fazla yönelme eğiliminde olması olarak da tanımlanmaktadır (Miller, 2013). Bu eğilim, dikkat yanlılığı (attentional bias) olarak adlandırılmaktadır. Ölçümünde, kişinin uyarıcıya verdiği tepki hızı esas

alınmaktadır. Uyarıcıya verilen tepki hızının artması, o uyarıcıya karşı dikkat yanlılığı bulunması şeklinde yorumlanmaktadır.

Dikkat yanlılığı nasıl oluşur? Psikolojik süreçlerde motivasyon etkisine dair genel ilkeleri inceleyen ilk çalışmalar, bir amacın olmasının dikkati, hatırlamayı ve düşünce ile hayallerin içeriğini etkilediğini göstermiştir (Hoelscher, Klinger ve Barta, 1981; Klinger, 1978, 1996). Hedefe kilitlenmiş olmak, bu hedeflerle ilişkili ipuçlarına karşı kişiyi tepkisel yapar; bunlara duygusal ve bilişsel tepki gösterir. Böylece bu ipuçlarına bilişsel süreçlerde öncelik verir ve bunlara karşı dikkat yanlılığı geliştirir. Luijten ve arkadaşlarına (2011) göre, dikkat yanlılığının temel etkisi, maddeyi kullanan kişinin dikkatini otomatik ve istem dışı bir şekilde maddeyle ilişkili uyarıcılara yönlendirmesidir.

Dikkat yanlılığının ele alındığı çalışmalara bakıldığında, ağırlıklı olarak tehdit içeren uyarıcıların (Van Honk, Tuiten, Van Den Hout, Koppeschaar, Thijssen, De Haan, ve Verbaten, 2000; Maratos, Mogg ve Bradley, 2008; İyilikci, Amado, Doğan, 2012), fobi nesnelerinin (Flykt, 2006; Rosa, Gamito, Oliveria, Morais ve Saraiva, 2011), yemek ve gıda maddelerinin (Albery, Wilcockson, Frings, Moss, Caselli, Spada, 2016; Schmidt, Kittel, Tetzlaff, Hilbert, Lüthold, 2016), alkolün (Sharma ve Albery 2001; Cox, Hogan, Kristian, Race, 2002; Ryan, 2002a; Snelleman, Schoenmakers, Mheen, 2015), uyuşturucu maddelerin (Franken, Kroon, Hendriks, 2000; Franken, Kroon, Wiers, Jansen, 2000; Eastwood, Bradley, Mogg, Tyler ve Field., 2010; Marks, Alcorn, Stoops, 2016) ve sigaranın (Gross, Jarvik ve Rosenblatt, 1993; Ehrman, Robbins, Bromwell, Lankford, Monterasso ve O'Brien, 2002; Mogg, Bradley, Field ve De Houwer, 2003; Bradley, Field, Mogg ve De Houwer, 2004; Yan, Jiang, Wang, Deng, He, Weng, 2009; Robinson, Versace, Engelmann, Cui, Gilbert, Waters, Gritz ve Cinciripini, 2016) ele alındığı görülmektedir. Madde ve sigara üzerine yapılan birçok çalışmada madde kullanımının, madde ile ilişkili uyarıcılara karşı dikkat yanlılığıyla karakterize olduğu ortaya konmaktadır. Sigara resmi ya da sözcüğü gibi, sigara kullanma eylemiyle veya etkisiyle ilgili resimli ya da sözel ipuçları, sigara kullanan kişilerin dikkatini çekmektedir (Bradley ve ark., 2004). Bu kişiler bu ipuçlarını bir kere algıladıktan sonra, dikkatlerini ipuçlarından ayırmaları kolay olmamaktadır (Mogg ve ark., 2003).

Teorik modeller dikkat yanlılığının klasik koşullanma aracılığıyla gerçekleştiğini savunmaktadır. Nikotinin ödül etkisiyle sigara kullanma ile ilişkili ipuçlarının tekrarlı şekilde eşleşmesinin bu ipuçlarına özendirici değer kazandırdığı öne sürülmektedir (Field ve Cox, 2008; Franken, 2003; Hogarth ve Duka, 2006; Robinson ve Berridge, 1993). Koşullanma, madde ilişkili uyarıcının koşullu dopaminerjik tepkileri ortaya çıkarmasına sebep olmaktadır. Klasik koşullanma sonucunda madde kullanımıyla ilişkili ipucu dikkati çekmekte; uyarıcı, çekici ve istenir hale gelmektedir. Bu çekici ipucu da motivasyonel davranışa yol açmaktadır. Maddenin kötüye kullanımı ise, koşulsuz tepkiye yola açan koşulsuz uyarıcı gibidir. Koşullanma aracılığıyla bir madde, maddenin uyandırdığı etkiye yakın olan çevresel uyaranla ilişkili hale gelir. Koşullu uyarıcıyla koşulsuz uyarıcının eşlenmesinden sonra, koşullu uyarıcı koşullu bir tepki meydana çıkarır. Koşullanma oluştuğunda, maddeyle ilişkili hale gelen, kendisinin ardından maddenin geleceğini haber veren uyarıcılar koşullu uyarıcı haline geldiğinden, bunların kullanıcının dikkatini çekmesi beklenmektedir (Robinson ve Berridge, 1993). Bu koşullu uyarıcılar doğal olarak oluşan, madde ile direkt ilişkili uyarıcılar (sigara paketi, sigara tutma vs) olabileceği gibi, tekrarlı olarak madde ile eşlenen diğer uyarıcılar da (kül tablası, çakmak, vs) olabilmektedir (Field ve Duka, 2001; Field ve Duka, 2002).

Teorik modellerin öngörüsü, madde ilişkili ipucu dikkatin odağı olduğunda, öznel açlığın artacağı, bunun da madde ilişkili ipuçlarının dikkat çekici özelliği arttıracığı şeklindedir (Ryan, 2002b; Franken, 2003; Field ve Cox, 2008). Bu öngörülerle tutarlı olarak, araştırmalar da dikkat yanlılığının derecesi ile sigara kullanma arzusu arasında pozitif korelasyon olduğunu göstermektedir (Mogg ve ark., 2003; Field, Munafò ve Franken, 2009). Aynı zamanda dikkat yanlılığının gelecekteki sigara kullanımını ve diğer maddelerin kullanımını yordadığı da bildirilmektedir (Waters ve ark., 2003; Cox, Pothos ve Hosier, 2007; Fadardi ve Cox, 2008).

Madde kullanımı ve bağımlılık, yaygın olarak madde ilişkili uyarana tepkisellikle ilişkilidir. Örneğin alkol kullanıcıları alkollü içeceğin kokusuna veya görüntüsüne maruz kaldığında ya da sigara kullanıcılarına sigarayı ellerinde tutmaları söylendiğinde, artmış fizyolojik tepki ve öznel aşırma ile tepki verirler (Carter and Tiffany, 1999). Bu süreçler bağımlılık davranışını sürdürmede ve bırakmış ya da bırakmaya çalışan kişilerdeki nüksetmelerde (relaps) önemlidir. Araştırmacılar, madde kullanıcılarının

bağımlılıkla ilişkili uyarıcılara ilişkin bilişsel süreçlerinin de, yanlılığın madde ipucu tepkiselliğinde kritik olduğunu tartışmaktadırlar (Field ve Cox 2008).

Madde ilişkili dikkat yanlılığı ve öznel motivasyon durumu hakkındaki benzer söylemlerde bulunan başka modeller de vardır. Örneğin Ryan, (2002b) ipucu tepkiselliği ve aşırma deneyiminin, ipucuna maruz bırakma öncesi, esnası ve sonrasında algısal ve bilişsel süreçlerle ilişkili olduğunu söylemiştir. Ryan'ın modelinin merkezi dayanağı, madde ilişkili uyarıcının ayrıcalıklı olarak dikkat sürecine alındığıdır ki, bu uyarıcılara tepkide öznel açılığın büyük payı vardır. Franken'in modeli (2003) gibi Ryan'ın modeli de öznel aşırma ve madde ipuçlarına dikkat yanlılığı arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu belirtmiştir.

Özet olarak, çeşitli bağımlılık teorileri, ortak olarak madde ilişkili uyarının madde kullanan veya kötüye kullanan kişilerin dikkatini çekeceğini söyler. Farklı teoriler dikkat yanlılığının nasıl geliştiğine dair farklı açıklamalar yaparlar (klasik koşullanma sonucu veya kullanıcının genel motivasyon durumu sebebiyle gibi). Ancak, bu açıklamalar karşılıklı dışlayıcı olmak zorunda değildir. Aslında, en yeni dikkat yanlılığı modelleri ve madde açılığı ortak bir öngöründe birleşmiş gibi görünmektedir. İki süreç birbiriyle ilişkilidir ve karşılıklı uyarıcı olumlu geribildirim döngüsünü şekillendirirler (Field ve Cox 2008).

1.3.3. Dikkat Yanlılığı Ve Bağımlılık Davranışı

Genel olarak, dikkat yanlılığının bağımlılık davranışına üç şekilde etki edebildiği söylenmektedir. İlk olarak, dikkat yanlılığı çevredeki maddeye ilişkin ipuçlarını tespit etme ve onların farkına varma olasılığını artırır. Bu otomatik seçim süreci, madde ipuçlarının daha kolay farkedilmesinden sorumludur. Maddeye ilişkin ipuçlarının algılanmasının, nüksetmeyi tetikleyebilecek olan ve aşırma (craving) olarak adlandırılan koşullu tepkilere dayandığı kabul edilmektedir (O'Brien, 1997).

İkinci olarak, bir ipucu tespit edildiğinde, bu otomatik olarak işlenir ve dikkati bu ipucundan uzaklaştırmak zor olur. Maddeyle ilgili ipuçlarına dair bellek yanlılığı gibi, dikkatle ilgili bilişsel süreçler artan aşırma neden olabilir (Franken ve ark., 2003).

Madde ipuçlarına dönük artan dikkat odaklanmasının, madde ile ilgili olumlu beklentiler ve müdahaleci düşünceler gibi daha açık bilişsel süreçleri tetikleyebileceği kabul edilebilir.

Üçüncü olarak, dikkatin sınırlı kapasitesi nedeniyle, maddeye bağlı ipuçlarına otomatik odaklanma, alternatif ipuçlarının işlenmesinde başarısızlığa neden olabilir. Örneğin, madde ipuçlarına dönük dikkat daralması, maddenin aşırı kullanımını açıklayabilir. Madde ipuçlarının varlığında, aşırı tüketiciler bu doygunluğu sağlayan hayati ipuçlarına dikkatlerini yöneltemeyebilir ve ihmal edebilirler (Epstein ve ark., 1997). Bu sürecin otomatik doğası gereği, kullanıcının dikkat kaynaklarını, nüksetmeyi engellemeyi hedefleyen, öğrenilmiş bilişsel-davranışsal kaçınma stratejilerine yöneltmesi güçtür.

1.4. SİGARA KULLANIMI VE DUYGUDURUM

Sigara kullanma motivasyonunu ve nüksetmeyi anlamının önemi, araştırmacıları bu davranışın görgül ve teorik mekanizmalarını araştırmaya itmektedir. Olumsuz duygulanım için de durum böyledir (Baker, Piper, McCarthy, Majeskie ve Fiore, 2004). "Madde Kullanım Motivasyonunun Duygulanımsal Modeli" (Affective Model of Drug Motivation), kişilerin madde kullanımının olumsuz duygu durumu baskılayacağını öğrendiklerini öne süren teorilerden biridir (Baker ve ark., 2004). Görgül çalışmalar aynı zamanda olumsuz duygu durum ve sigara kullanmanın kuvvetli şekilde ilişkili olduğunu (Willner ve Jones, 1996; Parrott ve Garnham, 1998; Conklin ve Perkins, 2005; Vinci, Copeland, ve Carrigan, 2012) ve nüksetme oranlarının olumsuz duygulanımı artan kişilerde daha yüksek olduğunu göstermektedir (Shiffman, Balabanis, Gwaltney, Paty, Gnys ve Kassel, 2007; Kodl, Fu, Willenbring, Gravely, Nelson, ve Joseph, 2008). Böylece, duygulanımı düzenlemek için sigara kullanmak, sigara kullanma davranışını sürdürmeyi sağlayan önemli bir faktördür ve nüksetme riskini artırmaktadır.

Birçok çalışma yetişkinlerde sigara kullanma motivasyonunu incelerken nikotin bağımlılığı ve olumsuz duygu durum arasındaki ilişkiyi destekleyen kanıtlar bulmuşlardır (Copeland, Brandon, ve Quinn, 1995; Lerman, Audrain, Orleans, Boyd, Gold ve Main, 1996; Kahler, Leventhal, Daughters, Clark, Colby ve Ramsey, 2010;

Feldner, Babson, Zvolensky, Vujanovic, Lewis, Gibson, 2007; Beckham, Kirby, Feldman, Hertzberg, Moore, Crawford, 1997; Carmody, McFall, Saxon, Malte, Chow, Joseph, 2012; Beckham, Feldman, Vrana, Mozley, Erkanli, Clancy, 2005; Greenberg, Ameringer, Trujillo, Sun, Sussman, Brightman, 2012). Genç yetişkinlerde sigara kullanma motivasyonunu araştıran çalışmalar, her gün sigara kullanmayan gençlere göre günlük sigara kullananların özgüvenlerini, sıkıntılarını ve duygularını sigara kullanarak yönettiklerini bildirdiklerini ortaya koymuştur (Greenberg ve ark, 2012).

Bazı çalışmalarda genç yetişkinlerde olumlu duygulanım ve dürtü arasında ters ilişki bulunmuştur (Leventhal, 2010). Schleicher, Harris, Catley ve Nazir (2009) üniversitede okuyan sigara kullanan bireylerde olumsuz duygulanım ve depresyonu incelemiş ve sigara kullanmanın olumsuz duygulanımı azaltacağı beklentisinin, sigara kullanma sıklığı ve depresyon arasında tam bir aracı görevi üstlendiğini bulmuşlardır. Vinci, Copeland ve Carrigan (2012) yaptıkları çalışmada, duygu durum tetikleme prosedürünün olumsuz duygulanımı ve sigara kullanma dürtüsünü artırdığını fakat söndürme prosedürünün dürtüyü azaltmadığını göstermiştir.

Maddeyle ilişkilendirilmiş uyarıcılara maruz kalmak ile madde kullanımı için hissedilen istek arasındaki ilişki de, literatürde yoğun olarak çalışılmıştır (Carter ve Tiffany, 1999; Baumann ve Sayette, 2006; Conklin, Robin, Perkins, Salkeld ve McClernon, 2008; Doran, Cook, McChargue, Myers, ve Spring, 2008). Carter ve Tiffany (1999) tarafından yürütülen meta analitik bir çalışmada, ipucu tepkiselliği ile ilgili 41 çalışma incelenmiş ve sonuçta, kişiler madde ipucuna maruz bırakıldıklarında hem madde kullanımı için hissettikleri dürtünün arttığı, hem de fizyolojik uyarılmalarında artış olduğu ortaya konmuştur. Benzer şekilde, Spring ve arkadaşları (2008), depresif bireylerin olumsuz duygu durum tetikleme prosedürünü takiben sigara kullandıklarında olumlu duygulanımlarında artış, olumsuz duygulanımlarında düşüş olduğunu bulmuşlardır. Conklin ve Perkins (2005) katılımcıların olumsuz duygulanım tetiklemesi altında iken olumlu duygu duruma göre daha hızlı sigara yaktıkları ve daha fazla soluduklarını gözlemlemiştir.

Benzer şekilde, Shiffman ve arkadaşları (2007) ekolojik geçici değerlendirme yöntemiyle (ecological momentary assessment) sigara kullanmadan önceki aktiviteleri ve sigara kullananların duygu durumlarını ölçmüştür. Sonuçlar, sigara kullanmaya daha

eğilimli olan kullanıcıların, olumsuz duygu durumu düzenlemek için tedaviden sonra yeniden aynı yöntemi kullanmalarının daha olası olduğunu bulgulamıştır. Brandon (1994) tarafından yapılan tarama çalışmasında, birçok bireyin olumsuz duygu durum ile başa çıkmadaki zorluk nedeniyle nüksetme yaşadığı gösterilmiştir. Son olarak, Baker ve arkadaşları, (2004) nikotin bağımlılığı açıklamalarında olumsuz pekiştirme mekanizmalarının varlığından bahsederek, sigara kullanma davranışının yoksunluk belirtilerini veya olumsuz duygulanımı azalttığı için sürdürüldüğünü; yani olumsuz duygulanımın sigara kullanmanın değerini arttırdığını ileri sürmektedirler (Baker ve ark., 2004).

Dolayısıyla olumsuz duygulanımın, sigara kullanmada ve yaşanan nüksetmede etkili bir faktör olduğu şeklindeki bulgular, bu süreçlerin nasıl gerçekleştiğinin iyi anlaşılması için daha fazla araştırmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

1.5. SİGARA KULLANIMIYLA İLİŞKİLİ UYARICILARA YÖNELİK DİKKAT YANLILIĞININ ÖLÇÜLMESİ

Duygu durum ve sigara kullanım örüntüsü ile ilgili öncü çalışma Willner ve Jones (1996) tarafından yapılmıştır ve bu konudaki çalışmaların yıllar içinde giderek arttığı görülmektedir. Bu çalışmalarda, sigara kullanımının kullanıcının nikotin yoksunluğundan kaynaklanan olumsuz duygudurumundan kurtulmasını sağlayan bir etken olduğu ve bunun da bağımlılığı sürdürülmesine yol açtığı vurgulanmaktadır (Perkins, Karelitz, Conklin, Sayette ve Giedgowd, 2010). Perkins ve arkadaşlarına göre (2010) nikotinin hangi koşulların ortaya çıkarttığı olumsuz duygudurumları giderdiğinin anlaşılması, nikotin bağımlılığının mekanizmalarının ve sigara kullanımının pekiştirici etkileri hakkındaki anlayışın geliştirilmesine katkıda bulunacaktır. Bu bağlamda, öncelikle duygu durum farklılaşmalarının sigara kullanıcılarında sigara kullanımını nasıl etkilediği araştırılmıştır. Bu amaçla gerçekleştirilen çalışmalarda genellikle deneysel olarak oluşturulan olumlu, olumsuz ve nötr duygudurumunun sigara kullanıcılarında sigara kullanımıyla, sigara kullanma isteğiyle ve sigara kullandıktan sonraki duygu durumuyla ilgili çeşitli ölçümler üzerindeki etkileri çalışılmıştır. Bu araştırmalarda, olumsuz duygudurumu oluşturmak için sigaradan yoksun bırakma,

kaygı yaratıcı durumları hayal ettirme, bilgisayar üzerinden çözülmesi zor görevlerle meşgul etme, duygusal içerikli resimleri izletme, film izletme, müzik parçaları dinletme, duygusal içerikli resimleri müzik eşliğinde sunma gibi yollar izlenmiştir (Phillips, Bull, Adams ve Fraser, 2002; Rinck ve Becker, 2005; Fucito ve Juliano, 2009; Weinberger ve McKee, 2012; Perkins, Giedgowd, Karelitz, Conklin ve Lerman, 2012; Vinci ve ark., 2012; Perkins, Karelitz, Giedgowd ve Conklin, 2013).

Yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğu, olumsuz duyguduruma sahip olan katılımcılarla kontrol grubunda yer alan katılımcıların karşılaştırılmasını içermektedir (Perkins ve ark., 2010). Ancak, bu türden çalışmaların bir kısmının denek içi desenlerden yararlanılan tekrar ölçümlü çalışmalar olduğu görülmektedir (Conklin ve Perkins, 2005; Bradley, Garner, Hudson ve Mogg, 2007). Bu araştırmaların bulguları deneysel işlemler aracılığıyla oluşturulan olumsuz duygudurumun, nikotinin pekiştirici etkilerini ve sigara kullanma isteğini arttırdığını (Bradley, Garner, Hudson ve Mogg, 2007; Perkins, Lerman, Grottenthaler, Ciccocioppo, Milanak, Conklin, Bergen ve Benowitz, 2008, Perkins ve ark., 2013; Vinci ve ark., 2012; Willner ve Jones, 1996), sigara kullanma latansının kısaldığını (Conklin ve Perkins, 2005; Weinberger ve McKee, 2012), ancak sigara kullanımının sadece yoksunluk kaynaklı olumsuz duygudurumu azalttığını, deneysel uygulamalarda yer alan diğer işlemler aracılığıyla oluşturulan olumsuz duygudurumların ise sigara kullanımından ya çok az etkilendiğini ya da hiç etkilenmediğini göstermektedir (Conklin ve Perkins, 2005; Perkins ve ark., 2010).

Daha önce de belirtildiği gibi, ipucuyla uyarılan arzunun sigara kullanımında önemli rol oynadığı düşünülmektedir. Sigarayla ilgili görsel dikkat yanlılığı sigara kullanma motivasyonunu artırmaktadır. Sigara kullanıcılarının küllük ve sigara paketini fark etmeleri daha olasıdır. Bu yüzden ipucuyla arzuları artmaktadır (Erhman, 2002). O halde madde kullanıcısının madde kullanımıyla ilgili eylemlerinin ardındaki motivasyonu anlamının bir yolu da bu insanları dikkatlerini çevrelerindeki uyarıcılardan hangilerine yönelttiklerini incelemektir.

Kişinin, ikincil bir görev ya da uyarana dikkat yöneltmesi, ana görev için kullanacağı dikkatin azalmasına yol açacağından, insanlardaki dikkat süreçleri çift-görev ölçümleri ile test edilmektedir. Günümüzde madde bağımlılığındaki bağımlılık belirtileri için

dikkat sapmaların değerlendirebilmenin yolu, bu gibi çift-görev paradigmasının yer aldığı deneysel yöntemlerle gerçekleştirilen çalışmalardan geçmektedir (Van Holst, Lemmens, Valkenburg, Peter, Veltman ve Goudriaan, 2012; Tull, McDermott, Gratz, Coffey, Lejuez, 2011; Spiegelhalder, Jähne, Kyle, Beil, Doll, Feige, Riemann, 2011; Vollstädt-Klein, Loeber, Winter, Leménager, von der Goltz, Dinter, Koopmann, Wied, Winterer ve Kiefer, 2011; Woud, Maas, Wiers, Becker ve Rinck, 2016; Cousijn, van Benthem, van der Schee ve Spijkerman, 2015; Smith ve Ersche, 2014). Madde kullanımındaki dikkat süreçlerinin araştırıldığı çalışmalarda en yaygın kullanılan çift-görev paradigmaları Stroop Testi (Stroop, 1935) ve Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi'dir (GNYBG),(Visual Dot Probe) (MacLeod, Mathews ve Tata, 1986).

Stroop görevinde katılımcılardan kelimenin rengini hızlı ve doğru belirlemesi istenmekte ve elde edilen artmış tepki zamanı, hedeflenen kelimenin anlamına karşı dikkat artışının kanıtı olarak kabul edilmektedir. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinde ise, katılımcılara ekranda yan yana 2 görüntü gösterilmekte ve bu 2 görüntü ekrandan kaybolduğunda, görüntülerden birinin yerine gelen hedef uyarının (dot probe) yerini mümkün olduğunca hızlı ve doğru belirlemesi istenmektedir. İşaretlemedeki hızlı tepki zamanı, bu uyarıcıya karşı dikkat yanlılığını göstermektedir.

Literatürde, Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinin (GNYBG), görsel dikkat doğrultusundaki değişimleri çalışmakta birkaç sebepten dolayı Stroop Testinden daha iyi olduğuna değinilmektedir. Bunlardan ilki, Stroop görevi tek bir hedef kelime kullanmayı gerektirirken Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinin iki eş zamanlı görsel olay arasındaki dikkat değişimlerini inceleyebilmesidir. Bu açıdan Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinin sigara kullanımı ile ilişkili ya da ilişkili olmayan nesnelere görsel dikkat için gerçek yaşam koşullarına daha benzer olduğu söylenmektedir. İkincisi, Stroop görevindeki rengi söyleme üzerindeki bozucu etki, dikkatteki başlangıçta olan değişikliklerden ziyade farklı süreçlerden kaynaklanabilir. Yani, kontrollü dikkat süreci ile yürütülen görevin (rengi söyleme), otomatik dikkat süreciyle sekteye uğraması ve kelimenin duygusal içeriği (ikincil uyarın) nedeniyle katılımcının dikkatini dağıtabilme olasılığı olabilir. Örneğin, bireyin ilgi alanıyla ilgili bir kelime, nötr kelimedenden daha fazla bozucu etki yaratabilmektedir (Williams, Mathews ve MacLeod, 1996).

Sigara kullanan katılımcıların Nikotin Stroop Testi ve Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi performansları arasındaki korelasyonun istatistiksel anlamlılığa sahip olmaması, bu iki testin dikkat yanlılığının farklı boyutlarının ölçülmesine aracılık ettiğinin ve bu boyutların temelinde farklı bilişsel mekanizmaların yattığının ileri sürülmesine neden olmuştur (Mogg ve Bradley, 2002; Phillips, Kavanagh, May ve Andrade, 2004). Brosschot ve arkadaşları (1999) stroop ve dot-probe görevlerinin farklı bilgi işleme süreçlerinin yansıttığını öne sürerler. Buna göre stroop görevindeki uyarıcının ilişkili olmasına yönelik kararlar çok hızlı gerçekleşmekte bu da işlemenin erken otomatik aşamasına yönelik yanlılığa işaret etmektedir.

Görsel Nokta Yeri Belirleme görevinde nokta ile sigarayla ilişkili uyarıcı arasında geçen zaman uyarıcının ilişkililiğinin belirlenmesi için daha fazla zamana ihtiyaç duyulmasını beraberinde getirmekte bu da bilişsel işlemenin geç aşamasındaki yanlılığa işaret etmektedir. Dikkat sapmalarını değerlendirmek için göz hareketlerini kullanmanın bir avantajı da göz hareketlerinin ekolojik geçerlilikleridir (Kowler, 1995). Çünkü insanların tipik olarak, ilgi duydukları şeye baktıkları bilinmektedir.

Duygudurum ve bağımlılık ilişkisini, nikotin bağımlılığı ve dikkat yanlılığını konu alan birçok çalışma olmasına karşın, olumsuz duygudurumun sigaraya ilişkin görsel uyarıcılara karşı dikkat yanlılığını farklılaştırıp farklılaştırmadığıyla ilgili çalışmalarda net bulgulara rastlanmamıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında bu çalışmanın amacı, deneysel olarak oluşturulmuş olumsuz duygudurumun sigara kullanıcılarında sigara kullanma isteği ve sigara kullanımıyla ilişkilendirilmiş görsel uyarıcılara yönelik dikkat yanlılığı üzerindeki etkilerinin Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi kullanılarak incelemektir.

1.6. ÇALIŞMANIN HİPOTEZLERİ

1. Sigara kullanan katılımcılar ile sigara kullanmayan katılımcılar, Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinde doğru sayısı ve süre puanları açısından farklılaşacaktır.
2. Olumsuz duygudurum koşuluna alınan katılımcılar ile nötr duygudurum koşuluna alınan katılımcılar, Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinde doğru sayısı ve süre puanları açısından farklılaşacaktır.
3. Katılımcıların Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi performansları, sigara kullanıp kullanmamaya, deneysel olarak oluşturulan duyguduruma ve resimlerin sigara ile ilişkililik durumuna bağlı olarak farklılaşacaktır.
4. Olumsuz duygudurum koşuluna alınan katılımcılar ile nötr duygudurum koşuluna alınan katılımcılar, Sigara İçme İsteği Ölçeği puanları açısından farklılaşacaktır.
5. Olumsuz duygudurum koşuluna alınan katılımcılar ile nötr duygudurum koşuluna alınan katılımcılar, Duygu Durum Sifat Çiftleri Listesi puanları açısından farklılaşacaktır.
6. Katılımcıların Duygu Durum Sifat Çiftleri Listesi puanları, sigara kullanıp kullanmamaya ve deneysel olarak oluşturulan olumsuz duyguduruma bağlı olarak farklılaşacaktır.

2.BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. KATILIMCILAR

Araştırma, Gülhane Askeri Tıp Akademisinde görev yapan, 18-30 yaş aralığında olan ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan 80 genç yetişkin erkek ile yürütülmüştür. Cinsiyetin olası karıştırıcı etkilerini kontrol edebilmek için, bu çalışmada sadece erkek katılımcılar ile çalışılmıştır. Sigara kullanmayan bireyler olarak, tüm hayatı boyunca kullandığı sigara sayısı 100'ü geçmeyen 40 birey, sigara kullanan bireyler olarak ise en az 1.5 yıldır sigara kullanan ve son 6 aydaki günlük sigara tüketimi 10 ve üzerinde olan 40 birey araştırmaya dâhil edilmiştir. Katılımcıların tümünün normal ya da düzeltilmiş normal görsel keskinliğe ve normal ya da düzeltilmiş normal işitsel düzeye sahip, renk görmeyle ilgili herhangi bir sorunu olmayan, sağ elini kullanmayı tercih eden, alkol-madde bağımlısı olmayan, psikiyatrik-nörolojik ilaç kullanmayan ve Beck Depresyon Envanterinden 17'nin altında puan alan bireyler olmasına dikkat edilmiştir. Katılımcılara deneysel uygulamalar öncesinde, yapılan araştırmanın amaçlarıyla ve gerçekleştirilecek olan uygulamanın içeriğiyle ilgili bilgi verilmiş ve her bir katılımcıdan imzalı aydınlatılmış onam formu alınmıştır (bakınız, EK 1).

2.2. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Veri toplamada kullanılan ölçek ve formlarla ilgili bilgi aşağıda verilmiştir.

2.2.1. Demografik Bilgi Formu (DBF)

Katılımcıların katılımcı kodu, uygulama tarihi, yaş, medeni hal, cinsiyet, eğitim durumu, el tercihi, görsel keskinlik, aylık gelir, renk görme, genel sağlık durumu, sigara kullanım tarihçesi ve örüntüsü gibi özellikleriyle ilgili bilgileri içeren iki sayfalık

formdur. Bu çalışmaya uygun olarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır (bakınız, EK-2).

2.2.2. Fagerström Nikotin Bağımlılığı Testi (FNBT)

Sigara kullanan katılımcıların nikotin bağımlılık düzeylerinin tespit edilmesi amacıyla Fagerström Nikotin Bağımlılığı Testi kullanılmıştır (Heatherton, Kozlowski, Frecker ve Fagerström, 1991). Söz konusu test, Fagerström tarafından geliştirilmiş olup, 1978’de “The Fagerström Tolerance Questionnaire” (FTQ) olarak yayımlanmış, 1991 yılında revize edilerek son şeklini ve “Fagerström Test for Nicotine Dependence” adını almıştır. Test 6 maddeden oluşmaktadır. Sorular için 2 ya da 4 cevap seçeneği bulunmaktadır. Sorulardan 3 tanesi evet-hayır şeklinde olup, iki cevap seçeneği bulundurmaktadır. Puan değeri sıfır ya da bir olmaktadır. Üç tanesi ise çoktan seçmeli cevap şeklinde olup, dört cevap seçeneği bulundurmakta ve puan değeri sıfır ile üç arasında olmaktadır. Testten alınabilecek en yüksek puan 10, en düşük puan ise 0’dır. 2004 yılında Uysal ve arkadaşları tarafından yapılan standardizasyon çalışmasında ölçeğin Cronbach alfa katsayısı 0.56 olarak bulgulanmıştır (bakınız, EK 3). Bu test çalışmada yalnızca sigara kullanan katılımcılara uygulanmıştır.

2.2.3. Duygu Durum Sıfat Çiftleri Listesi (DDSÇL)

Gösterilen resimler ile dinletilen müziğin katılımcılarda duygudurum değişikliği yaratıp yaratmadığını belirlemek amacıyla Duygu Durum Sıfat Çiftleri Listesi (DDSÇL) kullanılmıştır (Er, 2006). DDSÇL, 7’li likert tipi bir ölçektir. Toplam 72 tane sıfat çifti içermektedir (örn., Kaygısız - Kaygılı). Her bir sıfat çifti için, katılımcılardan o anki duygudurumlarını 1 (en olumlu) ile 7 (en olumsuz) arasında bir puan vererek değerlendirmeleri istenmiştir. Bu ölçek sigara kullanan ve kullanmayan tüm katımcılara, duygudurum manipülasyonu öncesi ve sonrasında olmak üzere 2 kez uygulanmıştır (bakınız, EK 4). DDSÇL maddelerinin, bir duygudurum bozukluğu olan depresyonda kullanılan, Beck Depresyon Ölçeği ile olan korelasyonları, 0.69 ile 0.92 arasında değiştiği bildirilmiştir (Er, 2006).

2.2.4. Beck Depresyon Envanteri (BDE)

Beck Depresyon Envanteri (BDE), katılımcıların depresyon yönünden riskini belirlemek, depresif belirtilerin düzeyini ölçmek ve çalışmaya alınıp alınamayacaklarını değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. BDE'nin amacı, depresyon tanısı koymak değil, depresyon belirtilerinin derecesini nesnel olarak sayılara dökmektir. İlk olarak Beck, Ward, Mendelson, Mock ve Erbaugh tarafından 1961'de oluşturulmuştur. 1971'de revize edilmiş ve 1978'te çoğaltılmıştır. Orjinal ve revize edilmiş versiyonları arasındaki korelasyon yüksektir. Depresyonun klinik olarak semptomlarının belirlenmesinde kullanılan en yaygın çalışmalardan biridir. 1961 yılında İngilizce olarak geliştirilen formu 2000'den fazla çalışmada kullanılmış ve birçok dile çevrilmiştir. Yüksek düzeylerde kültürler arası güvenilirlik ve geçerlilik göstermiştir. BDE, depresyonda görülen vejetatif, duygusal, bilişsel ve güdüsel belirtileri ölçen bir ölçektir. BDE'nin bilgisayarla hesaplanan çeşitli formları üretilmiştir. Ayrıca depresif hastaları hızlı değerlendirmek için 13 maddelik kısa formu da geliştirilmiştir. Son olarak da, DSM-IV majör depresif atak tanı ölçütlerine daha sıkı bir şekilde bağlantılı olması için BDE II geliştirilmiştir (Arkar ve Şafak, 2004)

Ülkemizde, güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları Hisli (1988; 1989) ile Aydın ve Demir (1989) tarafından yapılmış olan envanterin, bu çalışmada kullanılan formu, Hisli tarafından 1989'da Türkçe'ye uyarlanan, "Beck Depresyon Envanteri" formudur (bakınız, EK 5). BDE, 21 maddelik, 4'lü Likert tipi bir ölçektir. Her bir soru 0-3 puan arasında değerlendirilmektedir. Envanterin Türkiye için geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında kesme puanının 17 olarak kabul edildiği ve ölçekten alınacak toplam puanın 0-63 arasında olabileceği belirtilmektedir (Hisli, 1989). Yarıya bölme ($r=.74$) ve madde analizi ($r=.80$) teknikleri ile yapılan güvenilirlik çalışmalarında, yüksek korelasyon katsayıları bulunmuştur.

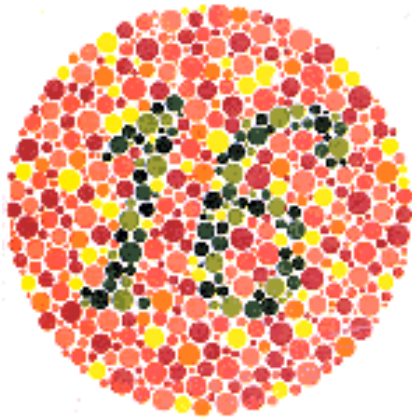
2.2.5. Ishihara Renk Körlüğü Testi (IRKT)

Katılımcıların renk görme ile ilgili bir sorunları olup olmadığını tespit etmek ve çalışmaya alınıp alınamayacaklarını değerlendirmek amacıyla kullanılmıştır. Ishihara Renk Körlüğü Testi (IRKT), Renk görme testleri içerisinde psödoizokromatik testler

grubuna girmekte ve hızlı teşhis sağlayan bir tarama testi olarak kullanılmaktadır (Melamud, Hagstrom, Traboulsi, 2004).

Bu testte, renkli noktalar bir harf, rakam veya geometrik şekil oluşturacak şekilde gri rengin tonlarından oluşan noktalar arasına yerleştirilmiştir (Bakınız şekil 1). Renk görme bozukluğu olmayan kişiler bu rakam veya şekli seçebilirken, renk görme bozukluğu olan hastalar bu rakam veya şekilleri seçemez ya da eksik görürler (Neitz ve Neitz, 2000).

Şekil 1. Ishihara testinden bir örnek.

Bu çalışmada Ishihara tarafından ilk kez 1917 yılında geliştirilen ve 1991 yılında güncellenen “Ishihara Renk Körlüğü Testi’nin” revize edilmiş versiyonu kullanılmıştır (Birch ve McKeever, 1991) (bakınız, EK 6). Bu çalışmada 24 sayfalı test formu kullanılmış olup, tüm test uygulanmamış, “*Testteki ilk sayfa görme keskinliği 20/200’nin üstünde olan bütün bireyler tarafından okunabilir. Bu sayfayı okuyamayan bireylerde teste devam edilemez*” bilgisinden hareketle, katılımcılara sadece ilk dört sayfası gösterilmiştir.

2.2.6. Sigara İçme İsteği Ölçeği (SİİÖ)

Sigara kullanan katılımcıların, duygudurum manipülasyonu sonrasında sigara kullanma isteklerinde bir değişme olup olmadığını belirlemek amacıyla kullanılmıştır. Sigara İçme İsteği Ölçeği (SİİÖ), Likert tipi bir ölçek olup, katılımcıların kendilerini deneye başlamadan önceki durumlarına göre kıyaslamaları ve sigara kullanma isteklerinde

artma ya da azalma olduysa işaretlemeleri istenmektedir. Katılımcının sigara kullanma isteği değişmedi ise 0'ı, arttı ise +1 ile +5 arasında bir değeri, azaldı ise, -1 ile -5 arasında bir değeri işaretlemesi gerekmektedir. Bu ölçek araştırmacı tarafından sigara kullanan katılımcılara uygulanmıştır (bakınız, EK 7).

2.2.7. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi (Visual Dot Probe)

Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi, MacLeod, Mathews ve Tata tarafından 1986'da geliştirilmiş, ülkemizde kullanılabilir formu ise, Dr. Levent Şenyüz tarafından oluşturulmuş ve araştırmacıya sağlanmıştır. Bu görevde, katılımcılara ekranda yan yana 2 resim sunulmaktadır. Bunlardan birisi madde ile ilişkili bir resim iken diğeri nötr bir resim olmaktadır. Bu 2 resim ekrandan kaybolduğunda hedef uyarı (dot probe, nokta sembolü) resimlerin bir tanesinin yerine gelmekte ve katılımcılardan hedefin yerini "X" ve "M" tuşlarına basarak mümkün olduğunca hızlı ve doğru göstermeleri istenmektedir. Hedef belirli bir olay sınıfı içinde yer değiştirdiğinde en hızlı tepki zamanı, bu olaylara karşı olan dikkat yanlılığını göstermektedir. Görevle ilgili ayrıntılı bilgi işlem yolunda sunulmaktadır.

2.3. E-PRİME UYARICI HAZIRLAMA VE SUNUM PROGRAMI

Deney programının hazırlanması, uyarıcıların sunulması ve katılımcıların doğru ve yanlış tepkileri ile tepki zamanlarının kaydedilmesi amacıyla E-Prime 2.0 Professional yazılım paketi kullanılmıştır (Psychology Software Tools, Inc. Pittsburgh, USA).

2.4. ARAŞTIRMADA KULLANILAN RESİMLER

Araştırmada olumsuz duygudurum yaratacak resimler, nötr resimler ve olumlu duygudurum yaratacak resimler Uluslararası Duygusal Resim Sistemi'nden (International Affective Picture System, IAPS) seçilmiştir (Lang, Bradley ve Cuthbert, 2008). Olumlu, olumsuz ve nötr içerikli resimler, daha önce yapılmış çalışmalarda olumsuz ve olumlu duygudurum yaratma gücü gösterilmiş resimlerden seçilmiştir (Kılıç, 2007 ; Arıkan, 2012 ve Çılgın, 2015) (bakınız, EK 8).

2.5. ARAŞTIRMADA KULLANILAN MÜZİKLER

Araştırmada katılımcılarda duygudurum değişikliği yaratmak için olumsuz (hüzünlü) duygusal içeriğe sahip müzikler kullanılmıştır. Deney sonunda, oluşturulmuş olan olumsuz duygudurumun etkilerini gidermek içinse olumlu (neşeli) duygusal içeriğe sahip müzik parçaları kullanılmıştır. Bu parçalar, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümünde Deneysel Psikoloji alanında yapılmış olan bir çalışmadan alınmıştır (Sezgin, 2015). Söz konusu çalışmada, olumsuz duygusal yüke sahip olduğu gösterilmiş olan 2 eser ve olumlu duygusal yüke sahip olduğu gösterilmiş 2 eser belirlenmiş ve kullanılmıştır. Tüm eserler enstrümantaldır ve hepsi aynı müzik enstrümanı (keman) çalınmıştır. Bu çalışmada, parçalardan ikisi kullanılmıştır (Segah Taksim - eser no.4, 7'li Likert ölçek, duygusal değerlik $\bar{X}=2.5$, $Ss=1.43$, genel uyarılmışlık düzeyi (arousal) $\bar{X}=4.50$, $Ss=1.71$, $N=10$; Şehnaz Longa - eser no.10, 7'li Likert ölçek, duygusal değerlik $\bar{X}=5.50$, $Ss=1.27$, genel uyarılmışlık düzeyi (arousal) $\bar{X}=5.30$, $Ss=1.16$, $N=10$) (Sezgin, 2015).

2.6. DENEYSEL DESEN

Araştırmada 2(Grup: Sigara Kullanan ve Sigara Kullanmayan) x 2(Duygudurum: Olumsuz ve Nötr) x 2(İlişki Durumu: Sigara İlişkili ve Sigara İlişkisiz) son faktörde tekrar ölçümlü karma faktöryel desen (Tablo 1) kullanılmıştır. Sigara kullanan ve kullanmayan bireyler duygudurum koşullarına seçkisiz olarak atanmış ve değişimler gruplar arası olarak yapılmıştır. Bağımlı değişken ölçümleri ise Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinde kaydedilen doğru ve yanlış tepki sayıları ve bu tepkilere ilişkin tepki süre ölçümleri ile diğer ölçeklerden alınan (SİİÖ, DDSÇL ve FNBT) puanlardır.

Tablo 1. Araştırma Deseni (N=80)

Grup	Duygudurum	İlişki Durumu	
		Sigara İlişkili	Sigara İlişkisiz
Sigara Kullanan	Olumsuz		20
	Nötr		20
Sigara Kullanmayan	Olumsuz		20
	Nötr		20

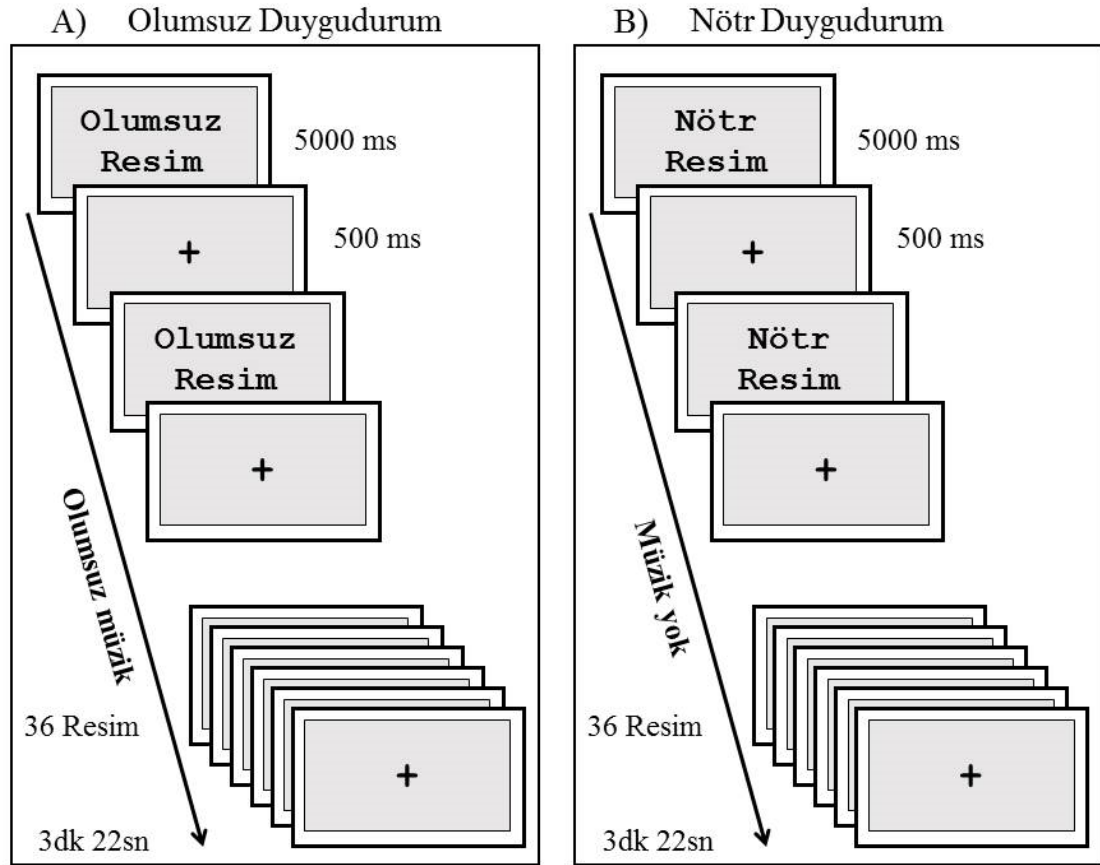
2.7. İŞLEM

Araştırmaya Hacettepe Üniversitesi Etik Komitesi'nin 23 Ekim 2015 tarih ve 35853172/410-3008 sayılı onayı ile başlanmıştır (Bakınız EK 9). Daha sonrasında çalışmanın katılımcılarının alındığı Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nden de Etik Kurul onayı alınmıştır (17 Mart 2016 tarih ve 50687469-1491- 202- 16/1648-682 sayılı onayı).

Öncelikle tüm katılımcılara araştırmanın amaçları ve prosedür hakkında bilgi veren ve araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarını beyan ettikleri aydınlatılmış onam formu verilmiş, okumaları ve imzalamaları sağlanmıştır. Ardından IRKT ve BDE uygulanarak göreve uygunlukları değerlendirilmiştir. Renk körlüğü olan ve BDE'den 17 ve üzeri puan alan bireyler araştırmaya dâhil edilmemiştir.

Uygulamanın ilk aşamasında, DDSÇL aracılığıyla katılımcılardan duygudurumlarını değerlendirmeleri istenmiştir. Alınan bu ölçüm ile duygudurum manipülasyonu öncesinde katılımcıların sahip oldukları duygudurum saptanmış, manipülasyondan sonra yapılacak değerlendirme için ön ölçüm oluşturulmuştur. Katılımcıların yarısı olumsuz duygusal içerikli manipülasyona maruz bırakılırken, diğer yarısı nötr duygusal içerikli manipülasyona maruz bırakılmışlardır. Katılımcıların hangi manipülasyon koşuluna atanacağı seçkisiz olarak belirlenmiştir. Sigara kullanan katılımcılar uygulamaya kendi arzu ettikleri nikotin düzeyiyle alınmışlardır.

Ön ölçümün ardından, katılımcılarda duygudurum değişimlemesi oluşturmak için müzik dinletme ve resim gösterme işlemi yapılmıştır. Negatif Duygudurum grubundaki katılımcılara olumsuz duygudurum yaratacak müzik (Segah Taksim - eser no.4) ile birlikte IAPS'tan seçilen olumsuz duygusal içeriğe sahip resimler (Arıkan, 2012 ve Çılgın, 2015) gösterilirken, Nötr Duygudurum grubundaki katılımcılara sadece nötr içeriğe sahip resimler (Arıkan, 2015 ve Çılgın, 2015) gösterilmiş, duygudurum değişimlemesi yapılmamıştır. Olumsuz, nötr ve olumlu tüm manipülasyonlar sayı ve süre olarak birbirine eşit tutulmuş, 3dk 22sn süre ile 36 resim gösterilmiştir. Resimler, 27.5x15.5 cm ölçülerde ve 5000 ms süre ile sunulmuştur. Resim aralarında "Courier New" 48 punto büyüklükte yazılmış bir fiksasyon işareti "+", 500 ms süre ile gösterilmiştir (Bakınız Şekil 2).

Şekil 2. Duygudurum değişimlemesi: olumsuz (A) ve nötr (B) duygudurum koşulları. Olumsuz duygudurum koşulunda olumsuz duygusal içerikli müzik, sunum süresince eşlik etmiştir. Nötr duygudurum koşulunda müzik kullanılmamıştır.

Resimlerin sunumuna arka planda müzik eşlik etmiştir. Katılımcılar, müzikleri standart bir kulaklıktan, aynı ses seviyesinde dinlemişlerdir. Resimler iyi aydınlatılmış ve sessiz bir odada, 15.6 inç ekrana sahip, Acer E5- 571G model dizüstü bilgisayar aracılığıyla sunulmuştur. Katılımcılar, bilgisayardan 60 cm uzağa oturtulmuş, ekran göz hizasına gelecek şekilde yerleştirilmiş ve ekrana ışık yansımaması sağlanmıştır.

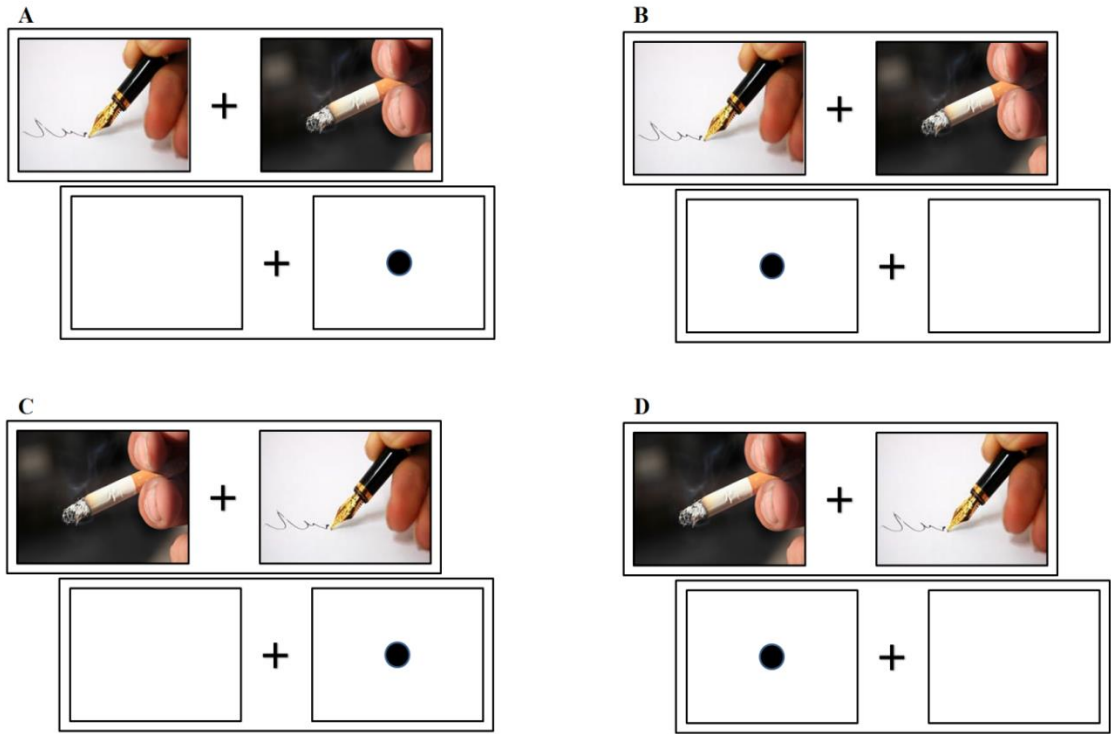
Uyaranların sunumunun ardından sigara kullanan katılımcılara SİİÖ verilerek sigara kullanma isteklerinde bir değişim olup olmadığı ölçülmüştür. FNBT uygulanmış, bağımlılık düzeyleri ölçülmüştür. Akabinde DDSÇL tekrar uygulanmış ve duygudurumlarını tekrar değerlendirmeleri istenmiş, manipülasyondan sonra yapılacak değerlendirme için son ölçüm oluşturulmuştur.

Deneyin ikinci aşamasında, tüm katılımcılar Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi'ne tabi tutulmuşlardır. Görev, E-Prime version 2.0 kullanılarak sunulmuştur. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinde 20'si sigara kullanımıyla ilişkili, 20'si sigara kullanımıyla ilişkisiz 40 adet resim yer almaktadır. Resimler çiftler halinde düzenlenmiş olup, sigara ile ilişkili uyaran dışında resimler birbirinin aynısıdır. Çifti oluşturan resimlerden birinde sigara kullanımıyla ilişkili bir görsel bulunurken diğerinde bulunmamaktadır. Katılımcılara, deneyde kullanılacak resimlerden farklı iki resim ile sekiz deneme sunumu verilmiş ve görevi anladıklarından ve uygun tepkileri verebildiklerinden emin olunmuş, ardından deney aşamasına geçilmiştir.

Deney aşamasında her bir katılımcı hiç ara vermeden 80 deneme almıştır. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevine 1000 ms gösterilen merkezi sabitleme işareti (+) ile başlanmıştır. Ardından, sigara kullanımıyla ilişkili ve ilişkisiz resim çiftleri, biri ekranın sağında, biri ekranın solunda yer alacak şekilde, eş zamanlı olarak 500 ms boyunca sunulmuştur. Resimler, 8.5x7.5 cm büyüklüğünde ve aralarında ekranın tam merkezinde "Courier New" yazı karakteriyle 70 punto büyüklüğünde oluşturulan sabitleme işareti "+" konularak gösterilmiştir. Söz konusu parametreler Mogg ve Bradley (2003)'in çalışması temel alınarak belirlenmiştir. Resimlerin ekrandan kaybolmasının hemen ardından, resimlerden birinin ya da diğerinin bulunduğu yerde (ekranın sağında ya da solunda), çapı 1 cm büyüklüğünde siyah bir nokta 2000 ms süresince kendisinden önce gösterilen resmin tam merkezinde olacak şekilde gösterilmiş ve katılımcı ekranın sağı için "M", solu için "X" tuşuna olabildiğince çabuk bir şekilde

basarak noktanın yerini işaretlemiştir. 500 ms'lik resim sunumunun ardından sabitleme işaretinin ekranın merkezinde 1000 ms'lik süreyle sunulmasıyla odaklanma süresi verilmiş, sonra farklı bir resim çiftinin kullanıldığı bir sonraki sunuma geçilmiştir.

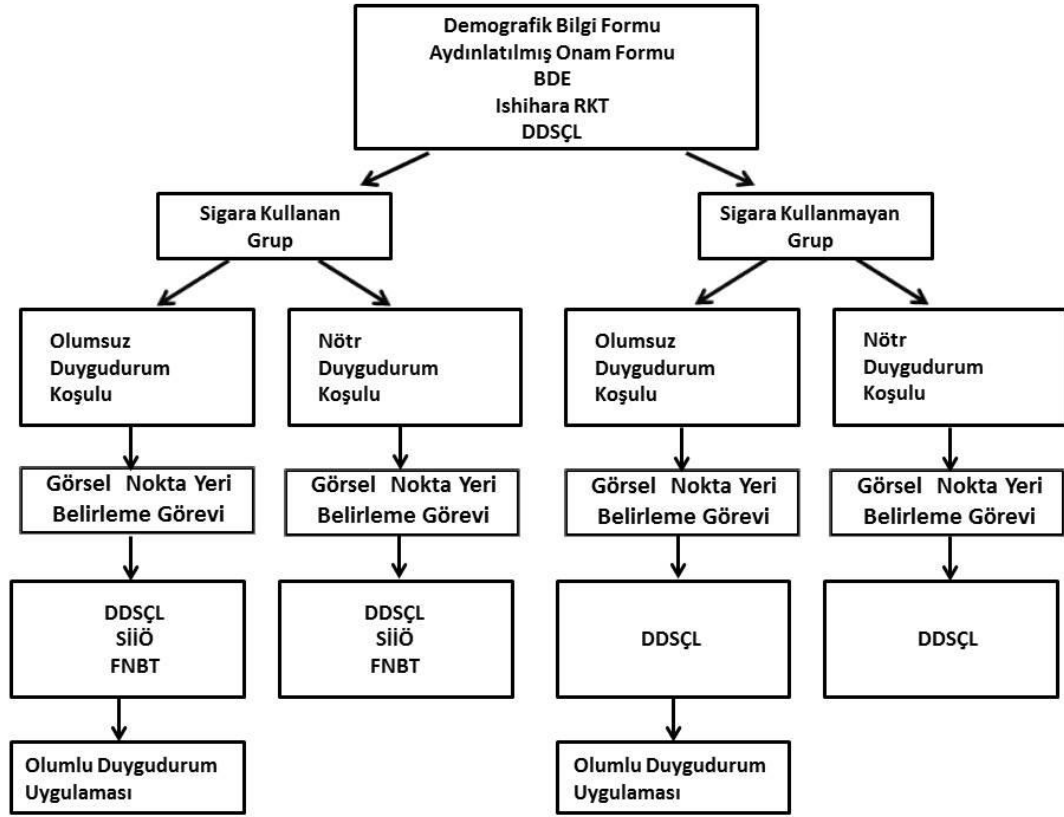
Resim çiftlerinden her biri (sigara ilişkili veya ilişkisiz), 2 defa ekranın solunda ve 2 defa da ekranın sağında yer alacak şekilde, toplam 4'er kez sunulmuştur. Resim ekranın solunda sunulduğunda bir seferinde ardından nokta gelirken, diğer seferinde noktanın gelmemesi sağlanmıştır. Aynı şekilde, resim ekranın sağında sigara kullanımıyla ilişkili sunulduğunda da aynı işlem oluşturulmuş, bir seferinde ardından nokta gelirken diğer seferinde noktanın gelmemesi sağlanmıştır. Böylelikle her bir uyarıcı çifti için 4 deneme tipi oluşturulmuştur: (1) sağda sigara kullanımıyla ilişkili resim ve soldaki hedef, (2) sağda sigara kullanımıyla ilişkili resim ve sağdaki hedef, (3) solda sigara kullanımıyla ilişkili resim ve sağdaki hedef (4) solda sigara kullanımıyla ilişkili resim ve soldaki hedef. Resimlerin sunum sırası seçkisizleştirilmiş, ancak resimlerin ve noktaların görünme yeri dengelenmiştir. Uyarıcıların sunumu, katılımcıların tepki süreleri ve tepkilerin doğruluğu ya da yanlışlığının kaydedilmesi için E-prime bilgisayar programı kullanılmıştır (Bakınız Şekil 3).

Şekil 3. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi. A) Sigara ilişkili resmin sağda olduğu ve ardından gelen ekranda noktanın da sağda olduğu durum; B) Sigara ilişkili resmin sağda olduğu fakat ardından gelen ekranda noktanın solda olduğu durum; C) Sigara ilişkili resmin solda olduğu fakat ardından gelen ekranda noktanın sağda olduğu durum; D) Sigara ilişkili resmin solda olduğu ve ardından gelen ekranda noktanın da solda olduğu durum. Noktanın konumu sigara ilişkisiz resme göre de yapılırsa yine 4 koşul oluşmaktadır.

Deneyin üçüncü ve son aşamasında, Olumsuz duygudurum manipülasyonuna maruz bırakılan katılımcılara, yaratılan bu olumsuz duygudurumu olumluya çevirmek için hazırlanan olumlu duygudurum manipülasyonu sunulmuştur. Kullanılan resimler, ebat, sayı, süre açısından olumsuz manipülasyonla aynı olmakla birlikte, seçilen resimler ve müzik farklıdır. IAPS'ten olumlu duygusal içeriğe sahip olduğu gösterilmiş olan (Kılıç, 2007 ve Çılgın, 2015) resimler ile yine olumlu duygudurum yarattığı gösterilmiş olan (Sezgin, 2015) müzik parçası (Şehnaz Longa, eser no.10, 7'li Likert ölçek, duygusal değerlik $\bar{X}=5.50$, $Ss=1.27$, genel uyarılmışlık düzeyi (arousal) $\bar{X}=5.30$, $Ss=1.16$, $N=10$) kullanılmıştır. Bu üç aşamanın ardından çalışma tamamlanmıştır (İşlem yolu için bakınız Şekil 4). Çalışmanın yönergeleri EK 10'da verilmiştir.

Şekil 4. Tez çalışmasında kullanılan ölçek ve görevlere ilişkin işlem yolu şeması.

2. BÖLÜM

BULGULAR

Bu kısımda, yöntem bölümünde sözü edilen test/görevlere ve ölçekler aracılığıyla toplanan verilerin istatistiksel analizine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Analizler, amaç bölümünde belirtilen hipotezlerin cevaplanmasına yönelik olarak yapılmıştır.

Yöntem bölümünde de belirtildiği gibi çalışmada Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi (GNYBG), Beck Depresyon Envanteri (BDE), Duygu Durum Sıfat Çiftleri Listesi (DDSCİL), Sigara İçme İstekliliği Ölçeği (SİİÖ) ve Fagerstörn Nikotin Bağımlılığı Ölçeği (FNBÖ) kullanılmıştır.

Tüm bu uygulamalar sonucunda elde edilen verilerin analizi, Sosyal Bilimler için İstatistik Programının (Statistical Program for Social Sciences - SPSS) 22.0 sürümü ile yapılmıştır. Sosyodemografik verilerde betimsel istatistikler, ikili grup karşılaştırmalarında, normallik ve varyansların homojenliği sayıtların sağlandığı durumlarda bağımsız gruplar için *t*-testi, sağlanmadığı durumlarda ise Mann-Whitney *U* testi uygulanmıştır. Normallik testlerinde $n < 50$ olduğu durumlarda Shapiro-Wilk (*S-W*) testi, var olan bir farkı bulma yönünde Kolmogorov-Smirnov testine göre daha güçlü (güç: power) olması nedeniyle tercih edilmiştir. Her iki testin *n* sayısındaki artışa bağlı olarak normal dağılım gösteren örneklemeleri dahi normal dağılmadığı şeklinde gösterebilmesinden hareketle histogram ile Q-Q grafikleri de incelenmiş, çelişkili durumlarda bu grafikler metin içerisinde verilmiş ve daha güvenilir bir test olan D'Agostino Normallik Testi (D'Agostino, 1990) yapılmıştır.

Bağımsız değişkenin birden fazla olduğu durumlarda uygulanan envanter, ölçek ve görev puanları faktöryel ANOVA ile incelenmiştir. Sayıtların sağlanmadığı durumlarda, SPSS programında faktöryel desenler için parametrik testlerin olmamasından dolayı zorulu olarak parametrik test sonuçları rapor edilmiştir. Yapılan tüm analizler için 0.05 anlamlılık düzeyi esas alınmıştır. Varyansların homojenliği Levene Testi ile test edilmiştir.

Diğer pek çok parametrik testte olduğu gibi, bu tez çalışmasında kullanılan istatistik tekniklerin sayıltılarından birisi *dağılımların normalliği*dir. Bu çalışmada yapılan uygulamalar sonucunda elde edilen verinin normallik sayıltısını karşılamasına çalışılmıştır. Bu amaçla veri standart puanlara (z-puanı) çevrilmiş, $z \leq -3$ ile $3 \leq z$ (-3'e eşit ve -3'ten küçük ile 3'e eşit ve 3'ten büyük) standart puanlar uç değer olarak kabul edilmiş ve kayıp değer olarak atanmıştır. Bu kayıp değer miktarının her bir değişkende %5'ten az olması ve kayıp değerlerin bağımsız değişkenin düzeylerine göre seçkisiz dağılması koşulları (Tabachnick ve Fidell, 2000) göz önünde bulunarak bu değerlerin yerine yeni değerler $X=(z \times Ss) + \bar{X}$ formülüne göre bulunmuştur (Fidel 2009, ss. 153). Burada X, kayıp değer yerine atanacak yeni değer, z ise $-3 < z < 3$ aralığında bir değerdir.

Sigara Kullanan-Olumsuz Duygudurum grubunda, 13 kişide, $-3 < z < 3$ aralığı dışında olan toplam 23 değer (% 1.38) ; Sigara Kullanan - Nötr Duygudurum grubunda, 16 kişide, $-3 < z < 3$ aralığı dışında olan toplam 31 değer (% 1.51); Sigara Kullanmayan-Olumsuz Duygudurum grubunda, 19 kişide, $-3 < z < 3$ aralığı dışında olan toplam 47 değer (% 1.93); Sigara Kullanmayan-Nötr Duygudurum grubunda, 20 kişide, $-3 < z < 3$ aralığı dışında olan toplam 46 değer (% 1.80) düzeltilmiştir.

3.1. SOSYODEMOGRAFİK VERİLERİN ANALİZİ

Sigara kullanan ve kullanmayan genç yetişkin erkeklerde dikkat yanlılığını belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada, sigara kullanan ($n=40$) ve kullanmayan ($n=40$) olarak iki grup oluşturulmuştur. Çalışma kapsamında toplam 82 kişiye ulaşılmıştır. İki kişi BDE envanteri puanları 17'nin üstünde olduğu için çalışma kapsamı dışında tutulmuştur.

3.1.1. Yaş

Sigara Kullanan ($S-W_{(40)}=0.96$, $p>0.05$) ve Kullanmayan ($S-W_{(40)}=0.96$, $p>0.05$) grupların yaş verisi normal dağılmaktadır. Her iki grubun yaş verisi benzer varyansa sahiptir ($F_{(1, 78)}=0.27$, $p>0.05$).

Sigara Kullanan grubun yaş ortalaması ($\bar{X}_{içen} = 24.20$, $Ss=2.49$) ile Kullanmayan grubun yaş ortalaması ($\bar{X}_{içmeyen} = 24.28$, $Ss=2.38$) arasında fark olup olmadığı bağımsız gruplar için t -testi ile analiz edilmiştir. Bu analize göre, Sigara Kullanan ve Kullanmayan grupların yaş ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur ($t_{(78)}=0.51$, $p>0.05$).

Olumsuz Duygudurum grubunun yaş verisi ($S-W_{(40)}=0.96$, $p>0.05$) ile Nötr Duygudurum gruplarının yaş verisi ($S-W_{(40)}=0.96$, $p>0.05$) normal dağılmaktadır. Her iki grubun yaş verisinin varyansları homojendir ($F_{(1, 78)}=0.15$, $p>0.05$).

Olumsuz Duygudurum grubunun yaş ortalaması ($\bar{X}_{Negatif} = 24.23$, $Ss=2.66$) ile Nötr grubun yaş ortalaması ($\bar{X}_{Nötr} = 24.25$, $Ss=2.20$) arasında anlamlı bir fark yoktur ($t_{(78)}=0.23$, $p>0.05$).

3.1.2. Eğitim Yılı

Sigara Kullanan ($S-W_{(40)}=0.48$, $p<0.05$) ve Kullanmayan ($S-W_{(40)}=0.15$, $p<0.05$) grupların eğitim yılı verisi normal dağılmamaktadır. Bu bağımsız değişkenin düzeylerine ilişkin eğitim yılı verisinin varyansları homojen değildir ($F_{(1, 78)}=30.25$, $p<0.05$).

Sigara Kullanan grubun eğitim yılı ($Mdn=15$), Sigara Kullanmayan grubun eğitim yılından ($Mdn=15$) anlamlı olarak daha azdır ($U=678$, $z=-2.26$, $p=0.024$, $r=-0.25$). Sigara kullanmayan grubun eğitimi daha yüksektir.

Duygudurum açısından bakıldığında, Olumsuz Duygudurum ($S-W_{(40)}=0.48$, $p<0.05$) ve Nötr Duygudurum ($S-W_{(40)}=0.15$, $p<0.05$) grupların eğitim yılı verisi normal dağılmamaktadır. Bu veriye ilişkin varyanslar da homojen değildir ($F_{(1, 78)}=17.29$, $p<0.05$).

Olumsuz Duygudurum ($\bar{X}_{Negatif} = 14.07$, $Ss=2.13$) ve Nötr Duygudurum ($\bar{X}_{Nötr} = 14.83$, $Ss=1.11$) gruplarının eğitim yılı ortalamaları arasında fark olup olmadığı Mann Whitney-U testiyle analiz edilmiştir. Nötr Duygudurum grubunun eğitim yılı ($Mdn=15$), Olumsuz Duygudurum grubunun eğitim yılından ($Mdn=15$) anlamlı olarak daha

yüksektir ($U=682$, $z=-2,182$, $p=0.029$, $r=-0.24$). Nötr Duygudurum grubundakiler daha eğitilidir.

3.1.3. Gelir

Gelir verisi sıralama türünden bir veri seti olduğu için gruplararası karşılaştırmalar doğrudan Mann Whitney-U testiyle yapılmıştır. Buna göre, Sigara Kullanan grubun gelir düzeyi ($Mdn=5$), Sigara Kullanmayan grubun gelir düzeyinden ($Mdn=4$) anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur ($U=529$, $z=-2.74$, $p=0.006$, $r= -0.31$). Sigara Kullanan grubun gelir düzeyi daha yüksektir.

Duygudurum koşuluna göre bakıldığında, Nötr Dduygudurum grubunun gelir düzeyi ($Mdn=4$) ile Olumsuz Duygudurum grubunun gelir düzeyi ($Mdn=4$) arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($U=780$, $z=-0.202$, $p=0.840$, $r=-0.02$). Nötr ve Olumsuz Duygudurum grupları gelir bakımından benzerdir.

3.1.4. Sigaraya Başlama Yaşı Ve Günlük Tüketilen Sigara Sayısı

Bu kısımdaki analizler sadece Sigara Kullanan grup için oluşturulmuştur.

Sigara Kullanan Olumsuz Duygudurum ($S-W_{(20)}=0.93$, $p>0.05$) ve Nötr Duygudurum ($S-W_{(20)}=0.91$, $p>0.05$) gruplarının sigaraya başlama yaş verileri normal dağılmaktadır. Bu veriye ilişkin varyans dağılımları homojendir ($F_{(1, 38)}=0.05$, $p>0.05$).

Sigara Kullanan Olumsuz Duygudurum grubundaki katılımcıların sigaraya başlama yaş ortalaması ($\bar{X}_{Negatif} = 16.09$, $Ss=2.02$), Sigara Kullanan Nötr gruptaki katılımcıların yaş ortalamasından ($\bar{X}_{Nötr} = 19.00$, $Ss=1.95$) anlamlı bir şekilde düşüktür ($t_{(38)}=3.35$, $p=0,002$). Olumsuz gruptakiler sigara kullanmaya daha erken yaşlarda başlamaktadırlar.

Sigara Kullanan Olumsuz Duygudurum ($S-W_{(20)}=0.90$, $p<0.05$) ve Nötr Duygudurum ($S-W_{(20)}=0.82$, $p<0.05$) gruplarının günlük sigara tüketim verileri normal dağılmamaktadır. Bu veriye ilişkin varyans dağılımlarıysa homojendir ($F_{(1, 38)}=0.77$, $p>0.05$).

Sigara Kullanan Olumsuz Duygudurum grubunun günlük sigara tüketimi ($Mdn=20$), Sigara Kullanan Nötr grubun günlük sigara tüketiminden ($Mdn=15$) anlamlı şekilde yüksektir ($U=100.5$, $z=-2.78$, $p=0.005$, $r=-0.44$). Olumsuz gruptaki katılımcılar daha fazla sigara tüketmektedirler.

Sigara kullanan katılımcılarda, sigaraya başlama yaşı ve günlük sigara tüketim miktarları Tablo 2.de verilmiştir.

Tablo 2. Sigara Kullanan Katılımcılarda, Sigaraya Başlama Yaşı Ve Günlük Sigara Tüketim Miktarları

	Duygudurum Koşulu	n	En Küçük	En Büyük	$\bar{X}$	Ss
Sigaraya başlama yaşı (yıl)	Nötr	20	16	22	19.00	1.95
	Olumsuz	20	14	22	16.90	2.02
Günlük sigara tüketimi (adet)	Nötr	20	10	20	15.15	4.23
	Olumsuz	20	10	30	20.65	6.16

Not. $\bar{X}$: Ortalama, Ss : Standart sapma.

Katılımcıların sosyodemografik özelliklerine dair ortalama ve standart sapmalar Tablo 3'te özetlenmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Sosyodemografik Özellikleri

	Duygudurum Koşulu	n	$\bar{X}$	Ss
Gelir	Nötr	20	4.50	0.83
	Olumsuz	20	4.30	1.03
Eğitim (yıl)	Nötr	20	14.65	15.65
	Olumsuz	20	13.35	27.20
Yaş (yıl)	Nötr	20	24.10	1.94
	Olumsuz	20	24.30	2.99

Not. $\bar{X}$: Ortalama, Ss : Standart sapma. Gelir düzeyi, 500-altı:1, 500-1000:2, 1001-1500:3, 1501-3000:4, 3001-5000:5, 5001-üstü:6 olarak kodlanmıştır.

Katılımcıların sosyodemografik özelliklere göre frekans dağılımları Tablo 4'te özetlenmiştir.

Tablo 4. *Katılımcıların Sosyodemografik Özelliklere Göre Frekans Dağılımları*

	Sigara Kullanan (40)		Sigara Kullanmayan(40)		
	Sıklık	%	Sıklık	%	
Yaş (yıl)	20	2	5.0	3	7.5
	21	4	10.0	1	2.5
	22	4	10.0	4	10.0
	23	7	17.5	7	17.5
	24	7	17.5	8	21.0
	25	3	7.5	7	17.5
	26	8	20.0	4	10.0
	28	2	5.0	2	5.0
	29	2	5.0	0	0.0
	30	1	2.5	2	5.0
Gelir	500-altı	0	0.0	1	2.5
	500-1000	2	5.0	2	5.0
	1001-	4	10.0	13	32.5
	1501-	12	30.0	13	32.5
	3001-	20	50.0	10	25.0
	5001-üstü	2	5.0	1	2.5
Eğitim	Üniversite	33	82.5	39	97.5
	Lise	3	7.5	1	2.5
	Ortaokul	4	10.0	0	0.0
Medeni Hal	Bekar	37	92.5	37	92.5
	Evli	3	7.5	3	7.5

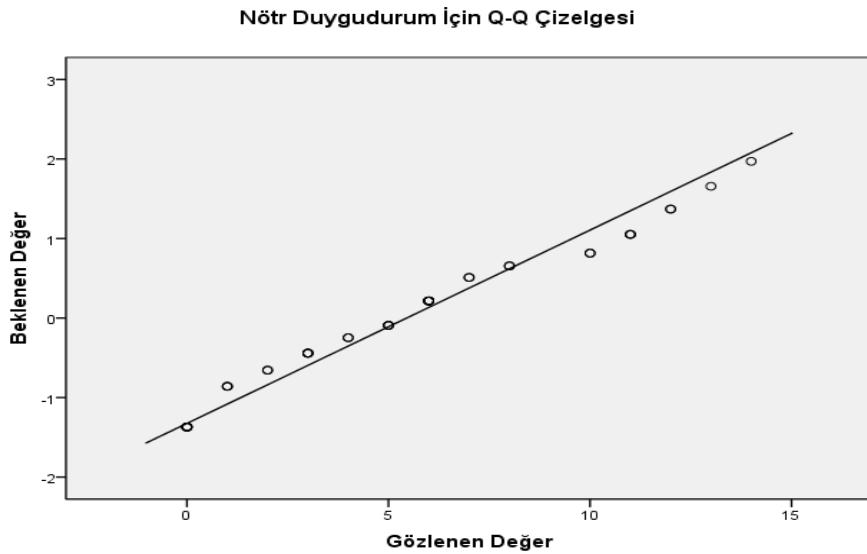
3.2. BDE İLE İLGİLİ ANALİZLER

Grup (Sigara Kullanan ve Sigara Kullanmayan) ve Duygudurum (Nötr ve Olumsuz) bağımsız değişkenlerinin düzeylerindeki katılımcılar Beck Depresyon Envanteri'den alınan puanlar açısından analiz edilmiştir.

Bu amaçla öncelikle, BDE puanlarının değişkenlerin düzeylerine göre normal bir dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Sigara Kullanan ($S-W_{(40)}=0.945$, $p>0.05$) ve Kullanmayan ($S-W_{(40)}=0.958$, $p>0.05$) grupların BDE verileri normal dağılmaktadır. Grup değişkeninin düzeyleri için varyanslar homojendir ($F_{(1,78)}=0.009$, $p>0.05$).

Olumsuz Duygudurum koşulundaki kişilerin BDE puanları normal dağılırken ($S-W_{(40)}=0.95$, $p>0.05$), Nötr koşuldaki katılımcıların BDE puanları normal dağılmamaktadır ($S-W_{(40)}=0.937$, $p<0.05$). Öteyandan, Duygudurum değişkeninin düzeyleri için varyanslar homojendir ($F_{(1,78)}=0.09$, $p=0.923$).

Nötr koşul için Q-Q grafiği incelendiğinde (bakınız, Şekil 5), bu koşul için de normal dağılım gözlenmektedir. Ayrıca daha güvenilir bir normallik testi olan D'Agostino Normallik Testine (D'Agostino,1990) göre de Nötr Duygudurum koşulundaki BDE verisi normal dağılmaktadır ($D_{0,2836}$, $p>0.05$).

Şekil 5. Nötr duygudurum koşuluna ilişkin Q-Q grafiği.

Tablo 5’de ise BDE’den alınan ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir.

Tablo 5. Grup x Duygudurum Değişkenlerine göre BDE’den Alınan Puanların Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Grup	Duygudurum	Beck Depresyon Envanteri Puanları	
		$\bar{X}$	Ss
Sigara Kullanan	Nötr	6.00	4.20
	Olumsuz	7.10	3.82
Sigara Kullanmayan	Nötr	4.90	4.05
	Olumsuz	6.25	4.22

Not. $\bar{X}$: Ortalama, Ss: Standart sapma.

BDE puanları üzerinde yapılan 2x2 bağımsız gruplar için iki yönlü ANOVA analizine göre, Sigara Kullanan ve Kullanmayan gruplar ($F_{(1, 76)}=1.14$, $p=0.288$, $I^2p=0.02$) ile Olumsuz ve Nötr Duygudurum gruplarının ($F_{(1, 76)}=1.81$, $p=0.183$, $I^2p=0.02$) BDE puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Grup ve Duygudurum değişkenlerinin ortak etkisi de anlamlı değildir ($F_{(1, 76)}=1.02$, $p=0.891$, $I^2p=0.00$).

3.3. SİİÖ İLE İLGİLİ ANALİZLER

Sigara Kullanan grupta, Olumsuz ve Nötr Duygudurum grupları, SİİÖ puanları açısından karşılaştırılmıştır. Sigara Kullanan Olumsuz grubun SİİÖ verisi normal dağılırken ($S-W_{(20)}=0.92$, $p>0.05$), Nötr grubun SİİÖ puanlarının normal dağılmadığı gözlenmiştir ($S-W_{(20)}=0.50$, $p<0.05$). Ayrıca Nötr ve Olumsuz Duygudurum gruplarının varyansları da homojen değildir ($F_{(1, 38)}=10.76$, $p=0.02$).

Olumsuz Duygudurum koşulundaki katılımcıların SİİÖ puanları ($Mdn=2$), Nötr duygudurum koşulundaki katılımcıların SİİÖ puanlarından ($Mdn=0$) anlamlı olarak daha yüksektir ($U=44$, $z=-4.51$, $p=0.000$, $r=-0.71$). Olumsuz Duygudurum koşulundaki kişilerin sigara kullanma istekleri, Nötr Duygudurum koşulundaki katılımcılardan daha fazladır.

3.4. FNBT İLE İLGİLİ ANALİZLER

Sigara Kullanan grup içerisindeki Olumsuz ve Nötr Duygudurum alt grupları, FNBT puanları açısından karşılaştırılmıştır. Hem Nötr Duygudurum ($S-W_{(20)}=0.94$, $p>0.05$) hem de Olumsuz Duygudurum ($S-W_{(20)}=0.96$, $p>0.05$) koşullarının FNBT puanları normal dağılım göstermektedir. Koşullara ilişkin FNBT verisinin varyansları homojendir ($F_{(1, 38)}=0.12$, $p=0.731$).

Olumsuz ve Nötr Duygudurum koşullarına ilişkin FNBT puan ortalamaları bağımsız gruplar için t -testi ile karşılaştırılmıştır. Olumsuz Duygudurum koşulundaki katılımcıların FNBT puan ortalaması ($\bar{X} = 4.90$, $SH=2.90$) ile Nötr Duygudurum koşulundaki katılımcıların FNBT puan ortalaması ($\bar{X} = 3.65$, $SH=2.70$) arasında anlamlı bir fark yoktur ($t_{(38)}=-1.41$, $p>0.01$). Sigara Kullanan Olumsuz Duygudurum koşulu ile Sigara Kullanan Nötr Duygudurum koşulu, nikotin bağımlılığı puanları açısından benzerdir.

3.5. DDSÇL İLE İLGİLİ ANALİZLER

Oluşturulan Duygudurum manipülasyonunun işe yarayıp yaramadığını, Olumsuz koşula alınan katılımcılarda olumsuz bir duygudurum oluşup oluşmadığını, anlamak için DDSÇL ön ölçüm ve son ölçüm puanları, 2(Grup: Sigara Kullanan ve Sigara Kullanmayan) x 2(Duygudurum: Olumsuz ve Nötr) x 2(Zaman: Önce ve Sonra) son faktörde tekrar ölçümlü Karma ANOVA deseni ile analiz edilmiştir. Bu analize ilişkin ortalama ve standard sapma değerleri Tablo 6'da verilmiştir.

DDSÇ puanlarının Grup ve Duygudurum değişkenlerinin düzeylerine göre normal dağılım gösterdiği bulgulanmıştır (Ön ölçüm, Sigara Kullanan Grup: $S-W_{(40)}=0.95$, $p>0.05$; Sigara Kullanmayan Grup: $S-W_{(40)}=0.98$, $p>0.05$; Olumsuz: $S-W_{(40)}=0.95$, $p>0.05$; Nötr: $S-W_{(40)}=0.96$, $p>0.05$ ile Son ölçüm, Sigara Kullanan Grup: $S-W_{(40)}=0.98$, $p>0.05$; Sigara Kullanmayan Grup: $S-W_{(40)}=0.98$, $p>0.05$; Olumsuz: $S-W_{(40)}=0.99$, $p>0.05$; Nötr: $S-W_{(40)}=0.96$, $p>0.05$).

Grup ve Duygudurum değişkenlerinin düzeylerinde alınan ön ölçüm ve son ölçüm puanlarının varyansları homojedir (Ön ölçüm, Grup: $F_{(1, 78)}=0.89$, $p>0.05$; Duygudurum:

$F_{(1, 78)}=0,00$ $p>0.05$ ile Son ölçüm, Grup: $F_{(1, 78)}=0.12$, $p>0.05$; Duygudurum: $F_{(1, 78)}=0.62$, $p>0.05$).

Tablo 6. Grup ve Duygudurum Değişkenleri Düzeylerine Göre Katılımcı DDSÇ Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Sigara kullanma durumu	Duygudurum koşulu	DDSÇ listesi			
		Ön Ölçüm		Son Ölçüm	
		$\bar{X}$	Ss	$\bar{X}$	Ss
Sigara Kullanan	Olumsuz	2.33	0.95	3.25	1.06
	Nötr	2.78	0.94	2.81	0.95
Sigara Kullanmayan	Olumsuz	2.61	0.88	3.42	1.04
	Nötr	2.57	0.92	2.57	0.92

Not. $\bar{X}$: Ortalama, Ss: Standart sapma.

DDSÇL'den elde edilen ön ve son ölçüm puanları üzerinde yapılan 2x2x2 Karma ANOVA analizine göre, Sigara Kullanan grubun DDSÇL puan ortalaması ($\bar{X}=2.79$, $SH=0,15$) ile Sigara Kullanmayan grubun DDSÇL puan ortalaması ($\bar{X}=2.79$, $SH=0.15$) arasında anlamlı bir fark yoktur ($F_{(1, 76)}=0.00$, $p=0.997$, $\eta^2p=0.00$).

Benzer şekilde, Nötr Duygudurum grubunun DDSÇL puan ortalaması ($\bar{X}=2.68$, $SH=0.15$) ile Olumsuz Duygudurum grubunun DDSÇL puan ortalaması arasında ($\bar{X}=2.90$, $SH=0.15$) anlamlı bir fark yoktur ($F_{(1, 76)}=1.13$, $p=0.292$, $\eta^2p=0.02$).

Grup ve Duygudurum değişkenlerinin ortak etkisi de anlamlı değildir ($F_{(1, 76)}=0.25$, $p=0.619$, $\eta^2p=0.01$).

Öte yandan, Zaman değişkeninin (ön-son ölçüm) temel etkisi anlamlıdır. Son ölçüm DDSÇL ortalaması ($\bar{X}=3.01$, $SH=0.11$), Ön ölçüm DDSÇL ortalamasından ($\bar{X}=2.57$, $SH=0.10$) anlamlı derecede yüksektir ($F_{(1, 76)}=87.60$, $p=0.000$, $\eta^2p=0.54$). İkinci DDSÇL uygulamasında katılımcılar, ilk uygulamaya göre daha yüksek puanlar vermektedir. Dolayısıyla, ilk değerlendirmelerine göre, ikinci kez değerlendirmelerinde sıfat çiftlerinde daha olumsuz olan sığara doğru yönelim göstermektedirler.

Duygudurum ve Zaman değişkenlerinin ortak etkisi de anlamlıdır ($F_{(1, 76)}=82.96$, $p=0.000$, $\eta^2p=0.52$). Bu anlamlılığın kaynağını ortaya çıkarmak için yapılan ikili karşılaştırmalarda (Bonferroni düzeltmesi uygulanmıştır), Nötr grubun DDSL n ölüm puan ortalaması ($\bar{X} =2.68$, $SH=0.15$) ile son ölüm puan ortalaması ($\bar{X} =2.69$, $SH=0.16$) arasında anlamlı bir fark yokken ($p=0.859$); Olumsuz grubun DDSL n ölüm puan ortalaması ($\bar{X} =2.47$, $SH=0.15$) ile Olumsuz grubun DDSL son ölüm puan ortalaması ($\bar{X} =3.34$, $SH=0.16$) arasında anlamlı bir fark vardır ($p=0.000$). Nötr grupta n ölüm ve son ölüm puanları benzerken, Olumsuz grupta uygulanan manipülasyon sonucunda (olumsuz resim ve müzik sunumu) son ölümde sıfat çiftleri, n lme göre daha olumsuz değerlendirilmiştir.

3.6. GÖRSEL NOKTA YERİ BELİRLEME GÖREVİ VERİLERİ İLE İLGİLİ ANALİZLER

Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinde kaydedilen doğru tepki (hit, TP: True Positive), yanlış tepki (FP: False Positive) ve doğru tepki sürelerine (hit süre) ilişkin lmler, 2(Grup: Sigara Kullanan ve Sigara Kullanmayan) x 2(Duygudurum: Olumsuz ve Nötr) x 2(Uzaysal Konum: Sağda ve Solda) x 2(İlişki Durumu: Sigara İlişkili ve Sigara İlişkisiz) son iki faktörde tekrar ölümlü karma ANOVA deseni ile analiz edilmiştir.

3.6.1. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi Doğru Tepki Analizleri

Öncelikle bağımsız değişkenlerin düzeylerinde alınan doğru tepki sayılarına ilişkin veri 2x2x2x2 Karma ANOVA deseni için sayılıtlar bakımından kontrol edilmiştir.

İlk olarak, Grup ve Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu (sigara ilişkili resim ve sigara ilişkisiz resim) değişkenlerinin düzeylerinde lmlenen doğru tepkilerin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Buna göre bağımsız değişkenlerin düzeylerine göre elde edilen doğru tepki ölümlerinin hiçbiri normal dağılmamaktadır (Bakınız Tablo 7).

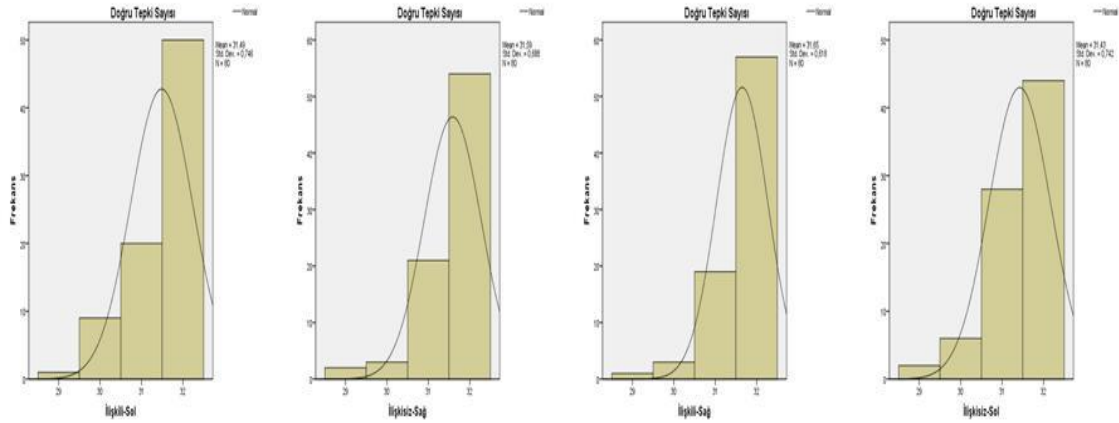
Tablo 7. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Doğru Tepki Sayıları Normallik Testleri

İlişkililik/ Uzaysal Konum	Grup	Grup				Duygudurum		
		S-W	Sd	p		S-W	Sd	p
İlişkili	Kullanmayan	0.78	40	0.000	Nötr	0.73	40	0.000
Sol	Kullanan	0.54	40	0.000	Olumsuz	0.63	40	0.000
İlişkisiz	Kullanmayan	0.62	40	0.000	Nötr	0.62	40	0.000
Sağ	Kullanan	0.64	40	0.000	Olumsuz	0.65	40	0.000
İlişkili	Kullanmayan	0.67	40	0.000	Nötr	0.60	40	0.000
Sağ	Kullanan	0.52	40	0.000	Olumsuz	0.60	40	0.000
İlişkisiz	Kullanmayan	0.73	40	0.000	Nötr	0.75	40	0.000
Sol	Kullanan	0.72	40	0.000	Olumsuz	0.71	40	0.000

Not. S-W: Shapiro-Wilk, Sd: Serbestlik derecesi.

Bağımsız değişkenler varyansların homojenliği bakımından incelendiğinde Sağda sigarayla ilişkisiz resmin ardından noktanın geldiği durumda alınan doğru tepkiye ilişkin varyans ($F_{(3, 76)}=3.41$, $p<0.05$) ile sağda sigarayla ilişkili resmin ardından noktanın geldiği durumda alınan doğru tepkiye ilişkin varyans ($F_{(3, 76)}=4.32$, $p<0.01$) homojen değildir.

Doğru tepki sayısına ilişkin verideki normal dağılım ve varyansın homojenliğine ilişkin sorunların uygulanan testin çok kolay olması nedeniyle doğru tepki sayılarının bağımsız değişkenlerin tüm düzeyleri için çok dar bir aralıkta (29 ile 32 arasında sadece 4 farklı değer) değişmesi ve doğru sayısına ilişkin frekans yığılımının daha çok 31 ve 32 doğru sayısında olmasından kaynaklanmaktadır (Bakınız Şekil 6). Bu durum veride olumsuz yatıklığa (sola eğik) neden olmaktadır.

Şekil 6. Doğru tepki sayısına ilişkin frekans yığılımları.

Yatıklık (skewness) değerlerinin düzeltilmesi için veriye dönüştürmeler (transformations) uygulanmıştır. Bu dönüştürmelerden hangisinin veri için daha iyi olduğunu ortaya koymak için $z_{yatıklık}$ değerleri (yatıklık/yatıklığa ilişkin standart hata) her dönüştürme için uygulanmıştır. Dönüştürme işlemi sadece sorunlu veriye değil tüm bağımsız değişken düzeyinde alınan doğru tepki sayısı ölçümlerine uygulanmıştır (Tabachnick ve Fidell, 2000). Buna göre elde edilen $z_{yatıklık}$ değerleri Tablo 8’de özetlenmiştir. Bu tabloya göre yapılan 3 dönüştürme arasında veriye en uygun dönüşüm (ilk 3 ölçüm için z değerleri hala ± 1.96 aralığının dışında olmakla beraber) $1/X$ dönüştürmesidir.

Tablo 8. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Değişkenleri Doğru Tepki Sayılarına Uygulanan Dönüştürmeler ve Yatıklık Değerleri

İlişkililik/ Uzaysal Konum	Dönüştürme Türü			
	Dönüşümsüz	Karekök	Log(10)	1/X
	$z_{yatıklık}$	$z_{yatıklık}$	$z_{yatıklık}$	$z_{yatıklık}$
İlişkili Sol	-4.72	3.81	3.14	-2.39
İlişkisiz Sağ	-6.99	5.40	4.33	-3.28
İlişkili Sağ	-7.12	5.69	4.78	-3.93
İlişkisiz Sol	-4.68	3.26	2.27	-1.25

Doğru tepki sayısına ilişkin veriler $1/X$ dönüştürmesi yapıлып $2 \times 2 \times 2$ karma ANOVA deseni için sayıtlar tekrar kontrol edildiğinde, dönüşüm yapılmamış veriye göre normallik ve varyansların homojenliği sayıtlarında bir iyileşme sağlanmamıştır. Bu

logaritmik dönüştürme için de geçerlidir. Dönüştürme yapılmamış veri, $1/X$ ve logaritmik dönüşüm yapılmış veri üzerinde ayrı ayrı yapılan $2 \times 2 \times 2 \times 2$ Karma ANOVA'larda da anlamlı çıkan temel ve ortak etkiler değişmemektedir. Hem dönüştürme sonucunda normalik ve varyansların homojenliği konusunda iyileşme sağlanamaması, hem de dönüştürülmüş veri ile elde edilen sonuçların yorumlanmasında ortaya çıkacak güçlükler nedeniyle dönüşüm yapılmamış veri üzerindeki istatistikler rapor edilmiştir. Bu analize ilişkin ortalama doğru sayıları Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Değişkenleri Doğru Tepki Sayılarına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar

Uzaysal Konum ve İlişki Durumu	Duygudurum Koşulu	Grup	$\bar{X}$	Ss	
İlişkili Sol	Nötr	Kullanmayan	31.25	0.79	
		Kullanan	31.55	0.69	
	Olumsuz	Kullanmayan	31.35	0.81	
		Kullanan	31.80	0.62	
	İlişkili Sağ	Nötr	Kullanmayan	31.60	0.68
			Kullanan	31.75	0.44
İlişkisiz Sol	Nötr	Kullanmayan	31.45	0.83	
		Kullanan	31.80	0.41	
	Olumsuz	Kullanmayan	31.35	0.81	
		Kullanan	31.40	0.68	
	İlişkisiz Sağ	Nötr	Kullanmayan	31.40	0.82
			Kullanan	31.55	0.69
İlişkisiz Sağ	Olumsuz	Kullanmayan	31.55	0.61	
		Kullanan	31.80	0.41	
		Kullanmayan	31.65	0.75	
		Kullanan	31.35	0.88	

Not. $\bar{X}$: Ortalama, Ss: Standart sapma.

Buna göre Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinde doğru tepki sayısı için yapılan analizde sadece Uzaysal Konum değişkeni temel etkisi anlamlı çıkmıştır. Katılımcılar noktanın sağdaki resimden sonra gelmesi durumunda ($\bar{X}=31.62$, $SH=0.06$), soldaki

resimden sonra gelmesine göre ($\bar{X}=31.45$, $SH=0,06$) anlamlı olarak daha fazla doğru tepkide bulunmaktadırlar ($F_{(1, 76)}=6.73$, $p=0.011$, $\eta^2p=0.08$).

Duygudurum x Grup x İlişki Durumu üçlü ortak etkisiyle ilgili olarak Olumsuz Duygudurum koşulunda ve Sigara Kullanan gruptaki katılımcıların, Sigara İlişkili resimlerden sonra gelen noktaya, Sigara İlişkisiz resimlerden sonra gelen noktaya göre daha fazla doğru yapıp yapmadıklarının incelenmesi için Bonferroni düzeltmeli ikili karşılaştırmalar yapılmıştır (Bakınız Tablo 10).

Tablo 10. Grup x Duygudurum x Uzaysal İlişki Durumu Ortak Etkisine İlişkin Post Hoc Analizler

Duygu durum	Grup	İlişki Durumu (a, b)		Fark		
				(a-b)	SH	p
Nötr	Kullanmayan	Sigara İlişkili (a) ($\bar{X}=31.43$, $SH=0.13$)	Sigara İlişkisiz (b) ($\bar{X}=31.45$, $SH=0.12$)	-0.025	0.15	0.864
	Kullanan	Sigara İlişkili (a) ($\bar{X}=31.65$, $SH=0.13$)	Sigara İlişkisiz (b) ($\bar{X}=31.60$, $SH=0.12$)	0.050	0.15	0.732
Olumsuz	Kullanmayan	Sigara İlişkili (a) ($\bar{X}=31.40$, $SH=0.13$)	Sigara İlişkisiz (b) ($\bar{X}=31.53$, $SH=0.12$)	-0.125	0.15	0.393
	Kullanan	Sigara İlişkili (a) ($\bar{X}=31.80$, $SH=0.13$)	Sigara İlişkisiz (b) ($\bar{X}=31.45$, $SH=0.12$)	0.350	0.15	0.019

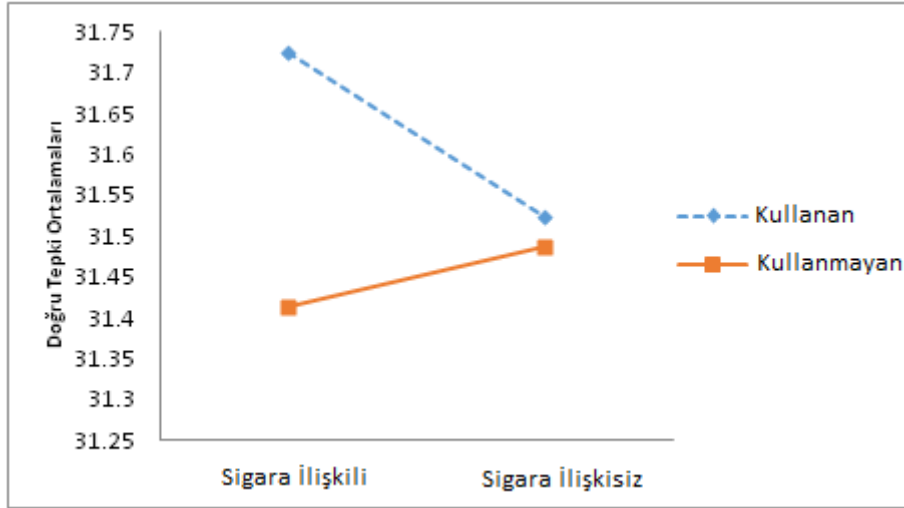
Not. Tüm karşılaştırmalar için Bonferroni düzeltmesi yapılmıştır.

Bu tabloya göre sadece Olumsuz Duygudurum koşulundaki sigara kullanan katılımcılar sigara ilişkili resimlerden sonra gelen nokta işaretine, sigara ilişkisiz resimlerden sonra gelen nokta işaretine göre anlamlı derecede daha fazla doğru tepkide bulunmaktadırlar ($F_{(1, 76)}=5.79$, $p=0.019$, $\eta^2p=0.071$).

Yukarıda üçlü etki için gözlemlen olgu, Grup x İlişki Durumu ortak etkisi için de geçerlidir. Bu ortak etki incelendiğinde, Sigara İlişkili resmin arkasından gelen noktaya verilen doğru tepki ortalaması, Sigara Kullanan grupta ($\bar{X}=31.73$, $SH=0.09$), Kullanmayan Gruba göre ($\bar{X}=31.41$, $SH=0.09$) anlamlı derecede daha yüksekken ($F_{(1, 76)}=6.27$, $p=0.014$, $\eta^2p=0.076$); Sigarayla İlişkisiz resmin arkasından gelen nokta için

verilen doğru tepki ortalamaları bakımından Kullanan ($\bar{X}=31.49$, $SH=0.08$) ve Kullanmayan ($\bar{X}=31.53$, $SH=0.08$) gruplar farklılaşmamaktadır (Bakınız Şekil 7). (Bu ortak etkide de tüm karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmesi uygulanmıştır.)

Şekil 7. Grup x İlişki Durumu ortak etkisi.

3.6.2. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi Doğru Tepki Süresi Analizleri

Öncelikle bağımsız değişkenlerin düzeylerinde alınan doğru tepki sürelerine ilişkin veri 2x2x2x2 Karma ANOVA deseni için sayıtlılar bakımından kontrol edilmiştir.

Bağımsız değişkenlerin düzeylerine göre elde edilen doğru tepki sürelerine ilişkin verinin çoğu normal dağılmamaktadır (Bakınız Tablo 11).

Tablo 11. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Doğru Tepki Süre Ölçümleri Normallik Testleri

İlişkililik/ Uzaysal Konum	Grup	Grup			Duygudurum	Duygudurum		
		S-W	Sd	p		S-W	Sd	p
İlişkili Sol	Kullanmayan	0.87	40	0.000	Nötr	0.85	40	0.000
	Kullanan	0.85	40	0.000	Olumsuz	0.88	40	0.001
İlişkisiz Sağ	Kullanmayan	0.78	40	0.000	Nötr	0.94	40	0.028
	Kullanan	0.98	40	0.771	Olumsuz	0.88	40	0.000
İlişkili Sağ	Kullanmayan	0.85	40	0.000	Nötr	0.85	40	0.000
	Kullanan	0.91	40	0.004	Olumsuz	0.90	40	0.002
İlişkisiz Sol	Kullanmayan	0.85	40	0.000	Nötr	0.94	40	0.048
	Kullanan	0.97	40	0.289	Olumsuz	0.89	40	0.001

Not. * Normal dağılım gösteren veri, S-W: Shapiro-Wilk, Sd: Serbestlik derecesi.

Bağımsız değişkenler varyansların homojenliği bakımından incelendiğinde, Solda sigarayla ilişkisiz resmin ardından noktanın geldiği durumda alınan doğru tepki sürelerine ilişkin varyans ($F_{(3, 76)}=3.21, p<0.05$) ile Sağda sigarayla ilişkisiz resmin ardından noktanın geldiği durumda alınan doğru tepki sürelerine ilişkin varyans ($F_{(3, 76)}=3.25, p<0.01$) homojen değildir.

Süre verisindeki yatıklık derecesinin düzeltilmesi ve dolayısıyla normallik sayılısının sağlanması için veriye dönüştürmeler (transformations) uygulanmıştır (Bakınız Tablo 12).

Tablo 12. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Değişkenleri Doğru Tepki Sürelerine Uygulanan Dönüştürmeler ve Yatıklık Değerleri

İlişkililik/ Uzaysal Konum	Dönüştürme Türü			
	Dönüşümsüz	Karekök	Log(10)	1/X
	Zyatıklık	Zyatıklık	Zyatıklık	Zyatıklık
İlişkili Sol	4.42	3.89	3.36	-2.31
İlişkisiz	2.28	1.74	1.22	-0.23
İlişkili Sağ	4.63	4.04	3.46	-2.35
İlişkisiz	1.70	1.20	0.73	0.16

Tablo 12'ye göre dönüştürmeler arasında veriye en uygun dönüşüm (İlişkili Sol ve İlişkili Sağ veri setleri $z_{yatıklık}$ değerleri hala ± 1.96 aralığının dışında olmakla beraber) $1/X$ dönüştürmesidir. Fakat bir önceki bölümde doğru tepki sayısına ilişkin ölçümlerdekine benzer şekilde, $1/X$ dönüştürmesi yapıp $2 \times 2 \times 2 \times 2$ Karma ANOVA deseni için sayıtlar tekrar kontrol edildiğinde, dönüşüm yapılmamış veriye göre normallik ve varyansların homojenliği sayıtlarında bir iyileşme sağlanmamıştır. Bu logaritmik dönüşürme için de geçerlidir. Yine doğru tepki sayısına ilişkin ölçümlerdekine benzer şekilde, dönüşürme yapılmamış veri, $1/X$ ve logaritmik dönüşürme yapılmış veri setleri üzerinde ayrı ayrı yapılan $2 \times 2 \times 2 \times 2$ Karma ANOVA'larda da anlamlı çıkan temel ve ortak etkiler değişmemektedir. Bu nedenle dönüşüm yapılmamış veri üzerindeki istatistikler rapor edilmiştir. Bu analize ilişkin ortalama doğru sayıları Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Değişkenleri Doğru Tepki Sürelerine (milisaniye) İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar

Uzaysal Konum ve İlişki Durumu	Duygudurum Koşulu	Grup	$\bar{X}$	Ss
İlişkili Sol	Nötr	Kullanmayan	345.53	70.84
		Kullanan	329.26	65.86
	Olumsuz	Kullanmayan	334.94	60.04
		Kullanan	324.41	52.21
İlişkili Sağ	Nötr	Kullanmayan	329.26	56.70
		Kullanan	317.03	55.41
	Olumsuz	Kullanmayan	320.35	51.96
		Kullanan	317.83	44.66
İlişkisiz Sol	Nötr	Kullanmayan	345.18	66.64
		Kullanan	432.12	64.84
	Olumsuz	Kullanmayan	331.34	58.72
		Kullanan	437.71	105.93
İlişkisiz Sağ	Nötr	Kullanmayan	340.09	66.11
		Kullanan	437.78	68.96
	Olumsuz	Kullanmayan	322.63	59.48
		Kullanan	450.34	115.81

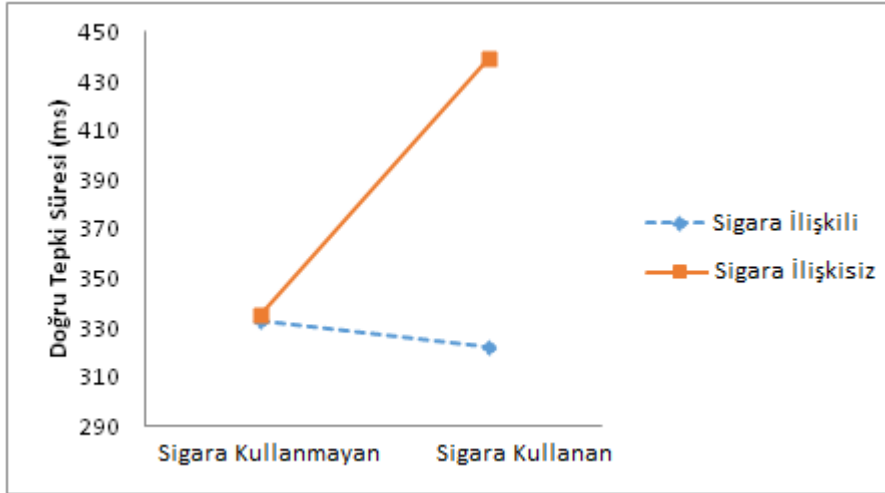
Not. $\bar{X}$: Ortalama, Ss: Standart sapma.

Grup değişkeni temel etkisi anlamlıdır. Buna göre Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinde sigara kullanan grubun doğru tepki süre ortalaması ($\bar{X}=380.81$, $SH=9.57$) sigara kullanmayan grubun doğru tepki süre ortalamasından ($\bar{X}=333.67$, $SH=9.57$) anlamlı derecede yüksektir ($F_{(1, 76)}=12.14$, $p=0.001$, $\eta^2p=0.14$). Sigara kullanan grubun tepki süresi daha yavaştır.

İlişki Durumu değişkeni temel etkisi anlamlıdır. Sigara İlişkili resimlerden sonra gelen nokta işaretine verilen doğru tepkilere ilişkin ortalama süre ($\bar{X}=327.33$, $SH=6.30$), Sigara İlişkisiz resimlerden sonra gelen nokta işaretine verilen doğru tepkilere ilişkin ortalama süreden ($\bar{X}=387.15$, $SH=8.65$) anlamlı olarak daha kısadır ($F_{(1, 76)}=78.05$, $p=0.000$, $\eta^2p=0.51$). Sigara İlişkili resimden sonra gelen noktaya daha hızlı tepkide bulunmaktadır.

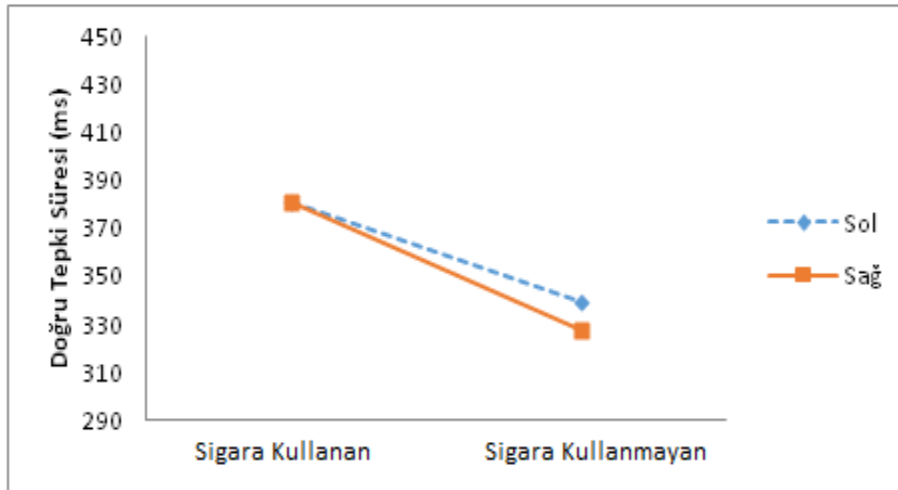
Uzaysal Konum değişkeni temel etkisi anlamlıdır. Sağ tarafta gelen nokta işaretine ($\bar{X}=354.41$, $SH=6.71$), sol tarafta gelen nokta işaretine göre ($\bar{X}=360.06$, $SH=7.02$) anlamlı olarak daha hızlı tepkide bulunmaktadır ($F_{(1, 76)}=5.65$, $p=0.020$, $\eta^2p=0.07$).

Grup x İlişki Durumu değişkenleri ortak etkisi anlamlıdır. ($F_{(1, 76)}=72.23$, $p=0.000$, $\eta^2p=0.49$). Sigara Kullanmayan katılımcılarda Sigara İlişkili ($\bar{X}=332.52$, $SH=8.90$) ve Sigara İlişkisiz ($\bar{X}=334.81$, $SH=12.23$) resimlerden sonra gelen nokta işaretine verilen tepkiler açısından fark yokken; Sigara Kullanan katılımcılar Sigara İlişkili ($\bar{X}=322.13$, $SH=8.90$) resimlere anlamlı bir şekilde Sigara İlişkisiz ($\bar{X}=439.49$, $SH=12.23$) resimlerde olduğundan daha hızlı tepkide bulunmaktadır (Bakınız Şekil 8).

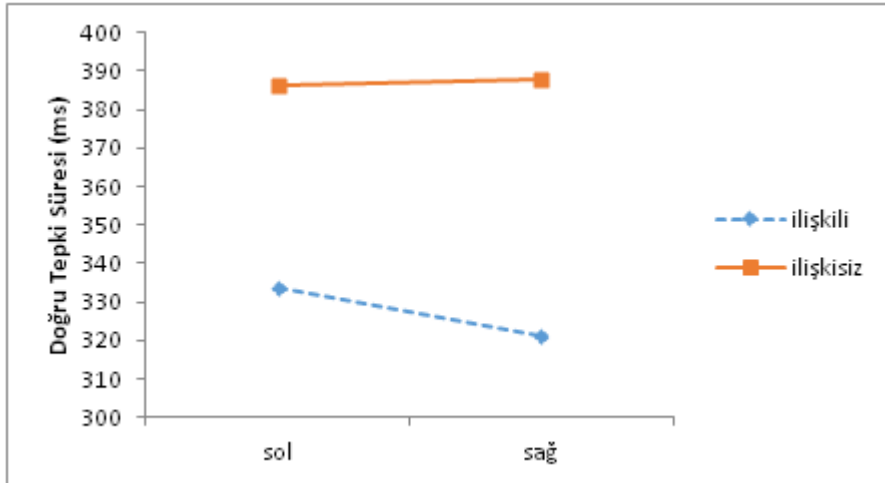
Şekil 8. Grup x İlişki Durumu ortak etkisi.

Grup x Uzaysal Konum değişkenleri ortak etkisi anlamlıdır ($F_{(1, 76)}=5.39$, $p=0.023$, $\eta^2p=0.07$). Sigara Kullanan katılımcılarda solda ($\bar{X}=380.87$, $SH=9.93$) veya sağda ($\bar{X}=380.75$, $SH=9.49$) gelen nokta uyarıcılarına verilen tepki hızı bakımından anlamlı fark yokken; Sigara Kullanmayan katılımcılar sağda gelen nokta işaretine ($\bar{X}=328.08$, $SH=9.49$), solda gelen nokta işaretine ($\bar{X}=339.25$, $SH=9.93$) göre anlamlı derecede daha hızlı tepkide bulunmaktadır ($p=0.001$).

Şekil 9. Grup x Uzaysal Konum ortak etkisi.

Uzaysal Konum x İlişki Durumu değişkenleri ortak etkisi anlamlıdır ($F_{(1, 76)}=14.35$, $p=0.000$, $\eta^2p=0.16$). Buna göre (1): solda sigara ilişkili resimlerden sonra gelen nokta işaretine ($\bar{X}=333.54$, $SH=7.00$), yine soldaki sigara ilişkisiz resimlerden sonra gelen nokta işaretine ($\bar{X}=386.59$, $SH=8.54$) göre anlamlı derecede hızlı tepki verilmektedir ($p=0,000$). Aynı zamanda benzer şekilde (2): sağda sigara ilişkili resimlerden sonra gelen nokta işaretine ($\bar{X}=321.12$, $SH=5.86$), yine sağdaki sigara ilişkisiz resimlerden sonra gelen nokta işaretine ($\bar{X}=387.71$, $SH=9.03$) göre anlamlı derecede hızlı tepki verilmektedir ($p=0,000$). Özetle, hem solda hem de sağda gelen nokta işaretlerine, sigara ilişkili bir resimden sonra gelmişlerse daha hızlı tepkide bulunmaktadır (bakınız Şekil 10).

Şekil 10. Uzaysal Konum x İlişki Durumu ortak etkisi.

Doğru tepki süre puanları üzerinde yapılan $2 \times 2 \times 2 \times 2$ Karma ANOVA deseninde Grup x Duygudurum x İlişki Durumu üçlü ortak etkisiyle ilişkili olarak, Olumsuz Duygudurum koşulunda ve Sigara Kullanan gruptaki katılımcıların, Sigara İlişkili resimlerden sonra gelen noktaya, Sigara İlişkisiz resimlerden sonra gelen noktaya daha hızlı tepkide bulunup bulunmadıklarının incelenmesi için Bonferroni düzeltmeli ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Grup, Duygudurum ve İlişki Durumu doğru tepki süresi ortalama ve standart sapma puanları Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14. Grup, Duygudurum ve İlişki Durumu Doğru Tepki Süresi Ortalama ve Standart Sapma Puanları

Grup	Duygudurum	İlişki Durumu	$\bar{X}$	Ss
Kullanmayan	Nötr	İlişkili	337.40	12.59
		İlişkisiz	342.64	17.30
	Olumsuz	İlişkili	327.65	12.60
		İlişkisiz	326.98	17.30
Kullanan	Nötr	İlişkili	323.14	12.60
		İlişkisiz	434.90	17.30
	Olumsuz	İlişkili	321.12	12.60
		İlişkisiz	444.02	17.30

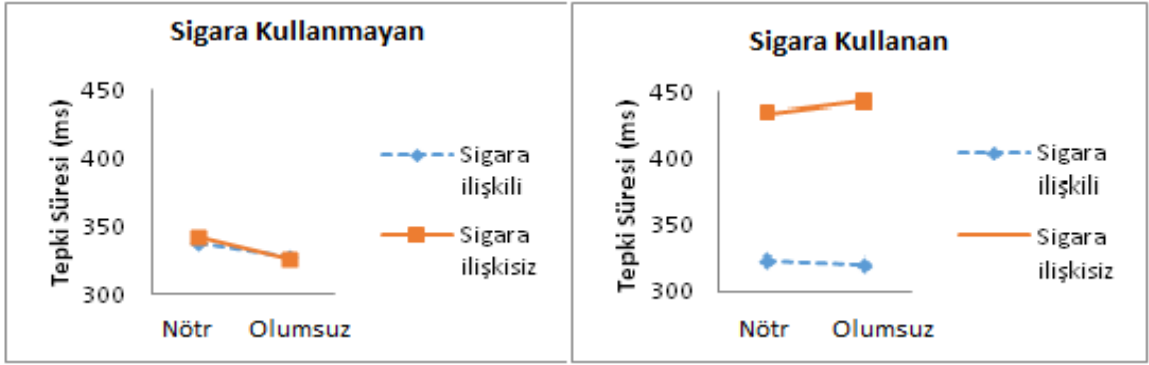
Not. $\bar{X}$: Ortalama, Ss: Standart sapma.

Yukarıdaki Tablo için Bonferroni düzeltmeli ikili karşılaştırmalar yapıldığında, Sigara Kullanmayan grupta Nötr ve Olumsuz Duygudurum koşullarında, sigara ilişkili veya sigara ilişkisiz resimlerden sonra gelen nokta işaretine verilen tepkiler açısından anlamlı bir fark yokken; Sigara kullanan grupta hem Nötr hem de Olumsuz Duygudurum koşullarında katılımcılar sigara ilişkili resimden sonra gelen nokta işaretine, sigara ilişkisiz resimden sonra gelen nokta işaretine göre anlamlı derecede hızlı tepkide bulunmaktadır. Ayrıntılı sonuçlar için bakınız Tablo 15 ve Şekil 11.

Tablo 15. Grup x Duygudurum x İlişki Durumu Ortak Etkisi Doğru Tepki Sürelerine (milisaniye) İlişkin Post Hoc Analizler

Grup	Duygudurum	İlişki Durumu (a, b)		Fark (a-b)	SH	p
Kullanan	Nötr	Sigara İlişkili (a) ($\bar{X}$ =323.14, SH=2.82)	Sigara İlişkisiz (b) ($\bar{X}$ =434.9, SH=3.87)	-111.81	1.54	0.00*
	Olumsuz	Sigara İlişkili (a) ($\bar{X}$ =321.12, SH=2.82)	Sigara İlişkisiz (b) ($\bar{X}$ =444.02, SH=3.87)	-122.90	13.54	0.00*
Kullanmayan	Nötr	Sigara İlişkili (a) ($\bar{X}$ =337.4, SH=2.82)	Sigara İlişkisiz (b) ($\bar{X}$ =342.64, SH=3.87)	-5.24	13.54	0.70
	Olumsuz	Sigara İlişkili (a) ($\bar{X}$ =327.65, SH=2.82)	Sigara İlişkisiz (b) ($\bar{X}$ =326.98, SH=3.87)	0.66	13.54	0.96

Not. $\bar{X}$: Ortalama, SH: Standart Hata, Tüm karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmesi yapılmıştır.* $p < 0,001$.

Şekil 11. Doğru tepki süresine (milisaniye) ilişkin Grup x Duygudurum x İlişki Durumu ortak etkisi.

3.6.3. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi Yanlış Tepki (False Positive: FP) Sayısı Analizleri

GNBYBG’nde, iki tür yanlış tepki kaydedilmektedir: yanlış olumsuz (False Negative: FN) ve yanlış olumlu (False Pozitive: FP). FP, yanlış tuşa basılarak verilen tepkiyi ifade etmektedir. FN ise, verilmeyen tepkiye karşılık gelmektedir. Bu sebeple analizlerde FN’ye ilişkin ölçümler kullanılamamıştır.

Öncelikle bağımsız değişkenlerin düzeylerinde alınan yanlış tepki sayılarına ilişkin veri, 2x2x2x2 Karma ANOVA deseni için sayıltılar bakımından kontrol edilmiştir.

İlk olarak, Grup ve Duygudurum ve İlişki Durumu (sigara ilişkili resim ve sigara ilişkisiz resim) değişkenlerinin düzeylerinde ölçümlenen yanlış tepkilerin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Buna göre bağımsız değişkenlerin düzeylerine göre elde edilen yanlış tepki ölçümlerinin hiçbiri normal dağılmamaktadır (Bakınız Tablo 16).

Tablo 16. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum, İlişki Durumu Yanlış Tepki Sayısı Ölçümleri Normallik Testleri

İlişkililik/ Uzaysal Konum		Grup			Duygudurum			
		<i>S-W</i>	<i>Sd</i>	<i>p</i>	<i>S-W</i>	<i>Sd</i>	<i>p</i>	
İlişkili	Kullanmayan	0.76	40	0.000	Nötr	0.07	40	0.0
Sol	Kullanan	0.51	40	0.000	Olumsuz	0.60	40	0.0
İlişkisiz	Kullanmayan	0.62	40	0.000	Nötr	0.60	40	0.0
Sağ	Kullanan	0.62	40	0.000	Olumsuz	0.64	40	0.0
İlişkili	Kullanmayan	0.67	40	0.000	Nötr	0.58	40	0.0
Sağ	Kullanan	0.49	40	0.000	Olumsuz	0.62	40	0.0
İlişkisiz	Kullanmayan	0.72	40	0.000	Nötr	0.75	40	0.0
Sol	Kullanan	0.72	40	0.000	Olumsuz	0.68	40	0.0

Not. *S-W*: Shapiro-Wilk, *Sd*: Serbestlik derecesi.

Grup değişkeni için veriler varyansların homojenliği bakımından incelendiğinde, solda sigarayla ilişkili resmin ardından noktanın geldiği durumda alınan yanlış tepki sayılarına ilişkin varyansın homojen olmadığı ($F_{(1, 78)}=4.06, p<0.05$), diğer koşullarda homojen dağılım olduğu görülmüştür.

Duygudurum değişkeni için veriler varyansların homojenliği bakımından incelendiğinde, sağda sigarayla ilişkili resmin ardından noktanın geldiği durumda alınan yanlış tepki sayısına ilişkin varyansın homojen olmadığı ($F_{(1, 78)}=14.37, p<0.05$), diğer koşullarda homojen dağılım olduğu görülmüştür.

2x2x2x2 Karma ANOVA deseni düzeylerine göre elde edilmiş yanlış tepki puanlarına ilişkin ortalama ve standart sapmalar Tablo 17’de rapor edilmiştir.

Tablo 17. Grup, Duygudurum, Uzaysal Konum ve İlişki Durumu Değişkenleri Yanlış Tepki Sayısına İlişkin Ortalama ve Standart Sapmalar

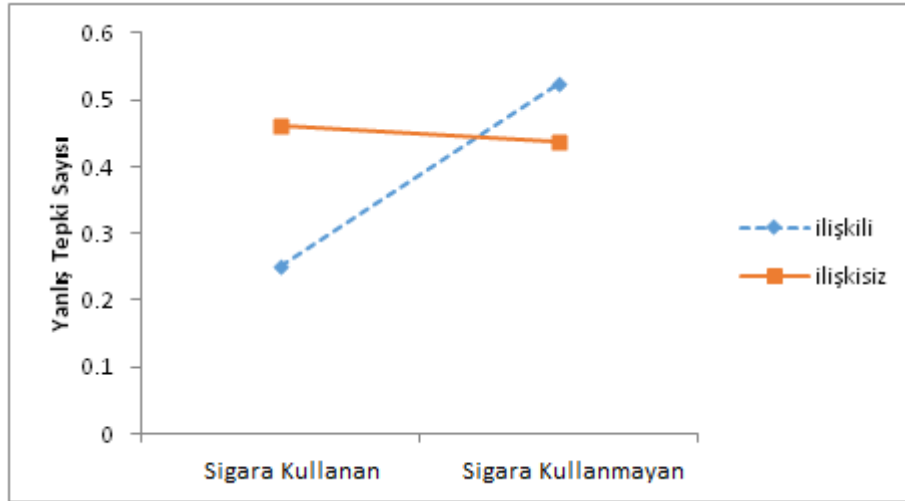
Uzaysal Konum ve İlişki Durumu	Duygudurum Koşulu	Grup	$\bar{X}$	Ss
İlişkili Sol	Nötr	Kullanmayan	0.75	0.79
		Kullanan	0.40	0.68
	Olumsuz	Kullanmayan	0.50	0.61
		Kullanan	0.20	0.62
İlişkili Sağ	Nötr	Kullanmayan	0.40	0.68
		Kullanan	0.20	0.41
	Olumsuz	Kullanmayan	0.45	0.60
		Kullanan	0.20	0.41
İlişkisiz Sol	Nötr	Kullanmayan	0.65	0.81
		Kullanan	0.60	0.68
	Olumsuz	Kullanmayan	0.45	0.60
		Kullanan	0.45	0.687
İlişkisiz Sağ	Nötr	Kullanmayan	0.45	0.60
		Kullanan	0.15	0.37
	Olumsuz	Kullanmayan	0.20	0.41
		Kullanan	0.65	0.87

Not. $\bar{X}$: Ortalama, Ss: Standart sapma.

FP sayıları üzerinde yapılan 2x2x2x2 Karma ANOVA sonuçlarına göre Uzaysal Konum değişkeninin temel etkisi anlamlı bulunmuştur ($F_{(1, 76)}=6.77$, $p=0.011$, $\eta^2p=0.082$). Solda gelen resimlerin ardından gelen nokta işaretine ($\bar{X}=0.50$, $SH=0.05$), sağda gelen resimlerin ardından gelen nokta işaretine ($\bar{X}=0.34$, $SH=0.05$), göre daha fazla yanlış tepkide bulunmaktadır. Resmin sağda ya da solda olması, FP türünden ölçülen yanlış sayılarını farklılaştırmaktadır.

İlişki Durumu x Grup değişkenleri ortak etkisi anlamlıdır ($F_{(1, 76)}=4.28$, $p=0.042$, $\eta^2p=0.05$). Buna göre, Sigara Kullanan katılımcılar, Sigara İlişkili resimlerden sonra gelen nokta işaretine tepkide ($\bar{X}=0.25$, $SH=0.08$), Sigara İlişkisiz resimlerden sonra gelen nokta işaretine göre ($\bar{X}=0.46$, $SH=0.07$) anlamlı derecede az hata yapmışlardır

($p=0,042$). Öte yandan, Sigara Kullanmayan katılımcılarda İlişkili ($\bar{X}=0.56$, $SH=0.08$) ve İlişkisiz ($\bar{X}=0.44$, $SH=0.07$) resimlere verilen yanlış tepki sayısı bakımından anlamlı fark yoktur (bakınız Şekil 12). Sigara Kullananlar, nokta Sigara İlişkisiz bir resimden sonra gelmişse daha çok hata yapmışlardır.

Şekil 12. Yanlış tepki süresine(milisaniye) ilişkin Grup x İlişki Durumu ortak etkisi.

FP sayıları açısından, Duygudurum ve Uzaysal Konum ortak etkisi de anlamlı bulunmuştur ($F_{(1, 76)}=4.85$, $p=0.031$, $\eta^2p=0.060$). Buna göre, Nötr grupta, resmin solda olduğu durumdaki ortalama hata sayısı ($\bar{X}=0.60$, $SH=0.07$) ile resmin sağda olduğu durumdaki ortalama hata sayısı ($\bar{X}=0.30$, $SH=0.06$) arasında anlamlı bir fark vardır ($p<0.01$). Olumsuz Duygudurum koşulunda sağdaki ve soldaki resimlerin arkasından gelen resimlere benzer sayıda hatalı tepkide bulunmaktadır.

Duygudurum x Grup x İlişki Durumu üçlü ortak etkisine ilişkin, Sigara Kullanan gruptaki katılımcıların, Sigara İlişkili resimlerden sonra gelen noktaya, Sigara İlişkisiz resimlerden sonra gelen noktaya göre daha fazla yanlış yapıp yapmadıklarının incelenmesi olduğu için, Bonferroni düzeltilmeli ikili karşılaştırmalar yapılmıştır (Bakınız Tablo 18).

Tablo 18. *Duygudurum x Grup x İlişki Durumu Ortak Etkisi Yanlış Tepki sayılarına İlişkin Post hoc Karşılaştırmalar*

Duygu durum	Grup	İlişki Durumu (a, b)		Fark (a-b)	SH	p
Nötr	Kullanmayan	Sigara İlişkili (a) ($\bar{X}$ =0.575, SH=0.107)	Sigara İlişkisiz (b) ($\bar{X}$ =0.550, SH=0.96)	0.025	0.145	0.864
	Kullanan	Sigara İlişkili (a) ($\bar{X}$ =0.300, SH=0.107)	Sigara İlişkisiz (b) ($\bar{X}$ =0.375, SH=0.96)	-0.075	0.145	0.607
Olumsuz	Kullanmayan	Sigara İlişkili (a) ($\bar{X}$ =0.475, SH=0.107)	Sigara İlişkisiz (b) ($\bar{X}$ =0.325, SH= 0.96)	0.150	.145	0.304
	Kullanan	Sigara İlişkili (a) ($\bar{X}$ =0.200, SH=0.107)	Sigara İlişkisiz (b) ($\bar{X}$ =0.550, SH= 0.96)	-0.350	.145	0.018*

Not. $\bar{X}$: Ortalama, SH: Standart Hata, Tüm karşılaştırmalarda Bonferroni düzeltmesi yapılmıştır, * $p < 0,05$.

Bu tabloya göre sadece Olumsuz duygudurum koşulundaki sigara kullanan katılımcılar, sigara ilişkisiz resimlerden sonra gelen nokta işaretine, sigara ilişkili resimlerden sonra gelen nokta işaretine göre anlamlı derecede daha fazla yanlış tepkide bulunmuşlardır ($F_{(1, 76)} = 5.82, p = 0.018, \eta^2 p = 0.071$).

3.6.4. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi Yanlış Tepki (False Positive: FP) Süresi Analizleri

Yanlış tepki sürelerine ilişkin analizler, çok az sayıda yanlış tepki bulunması nedeniyle, birçok katılımcının yanlış tepki süre ölçümlerinde kayıp değerler (missing value) oluşmuştur. Kayıp değer çokluğu, yanlış tepki süre analizinin yapılamamasına neden olmuştur. Bir önceki kısımda rapor edilen yanlış tepki sayılarında da benzer bir durum söz konusudur; fakat burada kayıp değer için “0” değeri atanması yapılabilirken (tüm tepkiler doğruysa yanlış tepki sayısı sıfırdır), yanlış tepki süreleri için oluşan kayıp değerlere “0” değeri atanmamaktadır.

4.BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı, deneysel olarak oluşturulmuş olumsuz duygudurumun sigara kullanıcılarında sigara kullanma isteği ve sigara kullanımıyla ilişkilendirilmiş görsel uyarıcılara yönelik dikkat yanlılığı üzerindeki etkilerinin Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi kullanılarak incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda, katılımcılar deneysel olarak oluşturulan olumsuz ve nötr duygusal içerikli manipülasyonlara maruz bırakılmışlar ve ardından Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevine tabi tutulmuşlardır.

Uygulama üç aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada, DDSÇL aracılığıyla katılımcılardan duygudurumlarını değerlendirmeleri istenmiştir. Alınan bu ölçüm ile duygudurum manipülasyonu öncesinde katılımcıların sahip oldukları duygudurum saptanmış, manipülasyondan sonra yapılacak değerlendirme için ön ölçüm oluşturulmuştur.

Ön ölçümün ardından, katılımcılarda duygudurum değişimlemesi oluşturmak için müzik dinletme ve resim gösterme işlemi yapılmıştır. Deney grubundaki katılımcılara olumsuz duygu durum yaratacak müzik ile birlikte IAPS'tan seçilen olumsuz duygusal içeriğe sahip resimler gösterilirken, kontrol grubundaki katılımcılara sadece nötr içeriğe sahip resimler gösterilmiş, duygu durum değişimlemesi yapılmamıştır. Uyarıların sunumunun ardından sigara kullanan katılımcılara SİİÖ verilerek sigara kullanma isteklerinde bir değişim olup olmadığı ölçülmüştür. FNBT uygulanmış, bağımlılık düzeyleri ölçülmüştür. Akabinde DDSÇL tekrar uygulanmış ve duygu durumlarını tekrar değerlendirmeleri istenmiş, manipülasyondan sonra yapılacak değerlendirme için son ölçüm oluşturulmuştur. Deneyin ikinci aşamasında, tüm katılımcılar Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi'ne tabi tutulmuşlardır. Deneyin üçüncü ve son aşamasında, Olumsuz Duygudurum manipülasyonuna maruz bırakılan katılımcılara, yaratılan bu olumsuz duygudurumu olumluya çevirmek için hazırlanan Olumlu Duygudurum manipülasyonu sunulmuştur.

4.1. ARAŞTIRMA BULGULARININ İLGİLİ LİTERATÜR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde, katılımcıların önce sosyodemografik verileri ile ilgili bulguları, ardından Beck Depresyon Envanteri, Sigara İçme İsteği Ölçeği, Fagerström Nikotin Bağımlılık Testi, Duygu Durum Sıfat Çiftleri Listesi ile ilgili bulguları, son olarak da Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi bulguları değerlendirilecektir.

4.1.1. Sosyodemografik Verilere İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Yaş değişkeni, grup ve duygudurum değişkenleri düzeyleri açısından ele alındığında, düzeyler arasında bir farklılık görülmemektedir. Sigara Kullanan ve Kullanmayan grupların yaş ortalamaları arasında ve Olumsuz ve Nötr Duygudurum gruplarının yaş ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmaması, yaş farklılıkları nedeniyle oluşabilecek karıştırıcı etkilerin kontrol altına alındığını düşündürmektedir.

Eğitim düzeyleri açısından katılımcılar değerlendirildiğinde, Sigara Kullanmayan grubun eğitim yılının Sigara Kullanan gruba göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonuç, Dünya Sağlık Örgütü ve Ulusal Tütün Kontrol Programı araştırma verileri ile tutarlıdır. Genel olarak, eğitim düzeyi yükseldikçe sigara kullanma oranlarının azaldığı görülmektedir. Bulgular, literatürdeki başka birçok çalışmanın bulgularıyla da uyumludur (Meijera, Gebhardta, Van Laarb, Kawousc, Beijkc, 2016; Green, Leyland, Sweeting ve Benzeval, 2016; Guo ve Sa, 2015; Bosdriesz, Stronks, Kunst ve Willemsen, 2016). Benzer şekilde, eğitim düzeyi yükseldikçe günde kullanılan sigara sayısı ortalaması da düşmektedir. Günde kullanılan sigara sayısı ortalaması üniversite mezunlarında 17.1 olup ilkökul mezunu olanlarda 20.6'dır (Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Türkiye, 2012).

Eğitim düzeyi duygudurum koşulu açısından değerlendirildiğinde ise, Nötr Duygudurum grubunun eğitim yıl ortalamasının, Olumsuz Duygudurum grubuna göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Katılımcılar, duygudurum koşullarına seçkisiz olarak atanmıştır. Bu sonuç, sonraki çalışmalarda eğitim yılı açısından grupların dengelenmesinin faydalı olacağını düşündürmektedir.

Sigara Kullanan grubun gelir düzeyi Sigara Kullanmayan grubun gelir düzeyinden anlamlı olarak daha yüksek bulunmuştur. Bu bulgu yabancı kaynaklı literatür ile uyumsuzdur. Buna göre sosyo-ekonomik düzey ile sigara kullanımı arasında ters bir ilişki bulunmaktadır. Dolayısıyla, sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe sigara kullanımını azalmaktadır (WHO 2016). Ülkemizde yapılan araştırmalar ise, batı ülkelerinin tersine sigara kullanma sıklığının sosyo-ekonomik düzeye paralel olarak artmakta olduğunu göstermektedir. Bu çalışmalara göre okula gitmeyenlerde sigara kullanma oranı %35.1, ilkokul mezunlarında %51.6, ortaokul mezunlarında %47, lise mezunlarında %56.7 ve üniversite mezunlarında %60.3'dür (Ilhan, Arikan, Kotan, Tunçoğlu, Pinarci, Taşdemir, Ay, Koçak, 2016).

Gelir düzeyine ilişkin çalışmanın bulguları Duygudurum değişkeni bakımından ele alındığında, Nötr Duygudurum grubunun gelir düzeyi ile Olumsuz Duygudurum grubunun gelir düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Nötr ve Olumsuz Duygudurum grupları gelir bakımından benzer olması, katılımcıların gruplara seçkisiz olarak atanmasının gelir düzeyi bakımından gruplar arası homojenliği sağlama girişiminin işe yaradığını göstermektedir.

Sigara Kullanan Olumsuz Duygudurum grubundaki katılımcıların sigaraya başlama yaş ortalaması Sigara Kullanan Nötr gruptaki katılımcıların yaş ortalamasından anlamlı bir şekilde düşüktür. Olumsuz gruptakiler sigara kullanmaya daha erken yaşlarda başlamaktadırlar. Sigara Kullanan Olumsuz Duygudurum grubunun günlük sigara tüketimi, Sigara Kullanan Nötr grubun günlük sigara tüketiminden anlamlı şekilde yüksektir. Dolayısıyla, Olumsuz gruptaki katılımcılar daha fazla sigara tüketmektedirler. Katılımcıların, duygudurum koşullarına seçkisiz olarak atanmasına rağmen gözlemlenen bu sonuç, sigaraya başlama yaşı gibi önemli bir değişken açısından da grupların dengelenmesinin faydalı olacağını düşündürmektedir.

4.1.2. Beck Depresyon Envanterine (BDE) İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

BDE puanları dışlama kriteri olarak kullanılmış ve 17 puan ve üstü araştırmaya dahil edilmemiştir. Katılımcıların hiçbirinde depresyon bulgusu yoktur. Grup ve Duygudurum koşuluna göre bakıldığında, Sigara Kullanan ve Kullanmayan gruplar ile

Olumsuz ve Nötr Duygudurum gruplarının BDE puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark yoktur. Grup ve Duygudurum değişkenlerinin ortak etkisi de anlamlı değildir. Depresyon bulgusunun olmaması, dikkatte ve motor süreçlerde depresyona bağlı olarak oluşabilecek bozucu etkilerin dışlandığı anlamına gelmektedir. Depresyon olmamasına rağmen, olumsuz duygudurumun dikkat yanlılığına yol açması, bağlamın dikkat yanlılığı üzerinde etkisi olabileceğine işaret etmektedir.

4.1.3. Sigara İçme İsteği Ölçeğine (SİİÖ) İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Olumsuz Duygudurum koşulundaki katılımcıların SİİÖ puanları, Nötr duygudurum koşulundaki katılımcıların SİİÖ puanlarından anlamlı olarak daha yüksektir. Olumsuz Duygudurum koşulundaki kişilerin sigara kullanma istekleri, Nötr Duygudurum koşulundaki katılımcılardan daha fazladır. Dolayısıyla duygudurum ile ilgili yapılan değişimleme sonucunda Olumsuz grubun sigara kullanma istekliliğinde artış gözlemlenmiştir. Bu durumda çalışmanın “Olumsuz Duygudurum koşuluna alınan katılımcılar ile Nötr Duygudurum koşuluna alınan katılımcılar, Sigara İçme İsteği Ölçeği puanları açısından farklılaşacaktır” hipotezi desteklenmiştir.

Sigara kullanma isteğinin artması, olumsuz duyguduruma bağlı olarak düşünülebilir. Görgül çalışmalar olumsuz duygudurum ve sigara kullanmanın güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu (Willner ve Jones, 1996; Parrott ve Garnham, 1998; Baker ve ark., 2004; Conklin ve Perkins, 2005; Shiffman ve ark., 2007; Spring ve ark., 2008; Schleicher ve ark., 2009; Greenberg ve ark., 2012; Vinci ve ark., 2012; Vinci, Kinsaul, Carrigan ve Copeland, 2014) ve nüksetme oranlarının olumsuz duygulanımı artanlarda daha yüksek olduğunu göstermektedir (Shiffman ve ark., 2007; Kodl ve ark., 2008).

“*Madde Kullanım Motivasyonunun Duygulanımsal Modeli*” (Affective Model of Drug Motivation), kişilerin madde kullanımıyla içinde buldukları olumsuz duygudurumu baskılayacaklarını öğrendiklerini öne sürer (Baker ve ark., 2004). Duygulanımı düzenlemek için sigara kullanmak, sigara kullanma davranışını sürdürmeyi sağlayan önemli bir faktördür ve nüksetme riskini artırmaktadır. Madde Kullanım Motivasyonunun Duygulanımsal Modeli, olumsuz duygudurumun, madde kullanımında, bağımlılığında ve nüksetmede belirleyici olduğunu; farklı maddelerin

farklı türde geri çekilme sendromlarını ortaya çıkardığını, ancak olumsuz duygudurumun tüm bağımlılık yapıcı maddelerin geri çekilme sendromlarında ortak olduğunu ileri sürer.

Bu modele göre olumsuz duygudurum sadece ortak öge olmakla kalmayıp, güdüleyici bir faktör olarak da öne çıkar. Dolayısıyla, geri çekilme sırasında deneyimlenen yaşantıların iticiliği sebebiyle, kişi hemen uyuşturucu kullanmak ister ve madde arar. Süreç içinde, bağımlı kişi vücutta madde düzeyi düşmeye başladığı zaman kendini gösteren olumsuz duygudurumun içsel ipuçlarını bulmayı öğrenir ve bunları gidermek için maddeyi kullanır. Böylelikle bağımlı birey, oluşmaya başlayan bu işaretleri fark edip kendine ilaç vererek olumsuz duygudurum üzerinde bir kontrol sağlar. Çoğunlukla duyguyla ilgili bir bileşenin de olduğu bu ipuçlarının önceden saptanabilmesi algılama, dikkat, karar verme ve bellek gibi birçok bilişsel süreçte maddeye karşı bir işleme yanlılığına yol açar. Dolayısıyla, bağımlılığın ilerleyen safhalarında, birey farkında olarak madde almak isteyebilir ve farkında olarak maddeyi kullanabilir. Ancak kendisini buna iten güdünün farkında değildir. Maddenin kullanımı artık, neden olduğu olumsuz duygudurumun etkisini kaçınma yoluyla azaltma işlevine hizmet eder.

Bu çalışmada da, katılımcıların deneysel olarak oluşturulan olumsuz duyguduruma bağlı olarak, sigara kullanma isteklerinde artış olduğu düşünülmektedir. Olumsuz duygudurumun azaltılmasının öncelikli görev haline gelmesi (olumsuz pekiştirme) ve mevcut koşullarda sigara kullanımının en uygun yol olması, katılımcıların sigara kullanma isteklerinde meydana gelen artışı açıklamaktadır (Maoz, Abend, Fox, Pine ve Bar-Haim, 2013). Bu doğrultuda, duygulanımı düzenlemek için sigara kullanmak, sigara kullanma davranışını sürdürmeyi sağlayan en önemli faktörlerden birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, sigaranın olumsuz duygudurum ile başa çıkmada kullanılan bir araç olarak öğrenilmiş olması, bu çalışmada bulgulandığı gibi, oluşturulan olumsuz duygudurumun ardından sigara kullanma isteğinde bir artışa neden olmuş olabilir. Brandon (1994) tarafından yapılan tarama çalışmasında da, bireylerin olumsuz duygudurum ile başa çıkmadaki zorluk nedeniyle nüksetme yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Olumsuz duygudurumun sigara kullanma isteği üzerindeki olası bu rolü nedeniyle, sigara bıraktırma uygulamalarında, sigarayı bırakmak isteyenlere olumsuz

duygudurum ile başa çıkma eğitiminin de verilmesi faydalı olabilir (Maoz ve ark., 2013).

Bir başka perpektiften sigara kullanma isteğinin artması, maddeyle ilişkilendirilmiş uyarıcılara maruz kalmış olmak ile de açıklanabilir. Maddeyle ilişkilendirilmiş uyarıcılara maruz kalmak ile madde kullanımı için hissedilen istek arasındaki ilişki, bir çok araştırmacı tarafından çalışılmıştır (Carter ve Tiffany,1999; Baumann ve Sayette, 2006; Conklin ve ark., 2008; Doran ve ark., 2008; Lujiten ve ark., 2011; Kısacık, 2012; Şenyüz, 2012). Çalışmalar, bireylerin madde ipucuna maruz bırakıldıklarında hem madde kullanımı için hissettikleri dürtünün, hem de fizyolojik uyarılma düzeylerinin arttığını bildirmektedir.

4.1.4. Fagerström Nikotin Bağımlılık Testine (FNBT) İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Olumsuz Duygudurum koşulundaki katılımcıların FNBT puan ortalaması ile Nötr Duygudurum koşulundaki katılımcıların FNBT puan ortalaması arasında anlamlı bir fark yoktur. Sigara Kullanan Olumsuz Duygudurum koşulu ile Sigara Kullanan Nötr Duygudurum koşulu, nikotin bağımlılığı puanları açısından benzerdir. Bu durumun, bağımlılık düzeyindeki farklılaşmalardan kaynaklanabilecek olası performans değişikliklerinin kontrol altına alınmasını sağlaması açısından yararlı olduğunu düşündürmektedir. Her iki grupta bağımlılık puanlarının benzer olmasına rağmen, sigara kullanma istekliliğinin olumsuz duygudurum koşulundaki katılımcılarda artmış olması, isteği arttıran faktörün olumsuz duygudurum olduğunu düşündürmektedir.

4.1.5. Duygu Durum Sıfat Çiftleri Listesine (DDSÇL) İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

DDSÇL, duygudurum değişimleme işleminin gerçekleşip gerçekleşmediğini test etmek için kullanılmıştır. Bulgular, “Olumsuz duygudurum koşuluna alınan katılımcılar ile nötr duygudurum koşuluna alınan katılımcıların, DDSÇL puanları açısından

farklılaşacağı” hipotezini doğrudan desteklememiştir (Duygudurum temel etkisi anlamlı değildir). Fakat, Duygudurum ve Zaman değişkenleri (ön-son ölçüm) ortak etkisi incelendiğinde yukarıda bahsedilen hipotezin desteklendiğini göstermektedir. Yani, Nötr grupta ön ölçüm ve son ölçüm puanları arasında fark yokken, Olumsuz grupta uygulanan manipülasyon sonucunda (olumsuz içerikli resim ve müzik sunumu) son ölçümde sıfat çiftlerinin, ön ölçüme göre daha olumsuz değerlendirildiğini ortaya koymaktadır.

DDSÇL ile ilgili bir diğer hipotez “Katılımcıların Duygu Durum Sıfat Çiftleri Listesi puanları, sigara kullanıp kullanmamaya ve deneysel olarak oluşturulan olumsuz duygu durumuna bağlı olarak farklılaşacağı”dır. Duygudurum ve Grup ortak etkisi anlamlı olmadığı için hipotez desteklenmemiş gibi görünmektedir. Fakat Duygudurum x Grup x Zaman ortak etkisi Bonferroni düzeltmeli ikili karşılaştırmalarla incelendiğinde son ölçümlerin ön ölçümlere göre daha yüksek olmasının ardında yatan etmenin, sigara kullanıp kullanmamaktan çok, duygudurum manipülasyonundan kaynaklandığı görülmektedir. Yani, Nötr koşulda sigara kullanan ve kullanmayanların ön test ve son test puanları arasında fark yokken; Olumsuz Duygudurum koşulunda hem sigara kullananların ön ve son test puanları hem de sigara kullanmayanların ön ve son test puanları arasındaki fark anlamlıdır. Bu sonuç, Olumsuz Duygudurum manipülasyonunun işe yaradığını ve manipülasyonun katılımcılarda olumsuz duygulanım oluşturduğuna işaret etmektedir. Öte yandan, Nötr Duygudurum koşulundaki sigara kullanan katılımcılarda DDSÇL puanları ön-son test ölçümleri arasında bir farkın bulunmaması, görev esnasında sigara ile ilişkili ipuçlarına maruz kalmanın olumsuz bir etki yaratmadığını düşündürmektedir. Dolayısıyla bu hipotez kısmen desteklemektedir.

DDSÇL, Er ve Hoşrik (2008) tarafından duygudurum tutarlılığı ile otobiyografik bellek arasındaki ilişkiyi inceledikleri bir çalışmada kullanılmış, duygudurum manipülasyonu öncesi ve sonrasında katılımcılarda oluşan duygudurum değişiklikleri bu liste aracılığıyla ölçülmüş ve DDSÇL’nin duygudurum değişimlerini başarılı bir şekilde ölçtüğü gösterilmiştir. Olumsuz duygudurum ve sigara ilişkisini ele alan diğer çalışmalarda genellikle duygudurum değerlendirmesi için PANAS (Positive and Negative Affect Schedule) kullanıldığı görülmektedir (Atak, 2011; Vinci ve ark., 2012;

Vinci ve ark., 2015; Schlauch, Gwynn-Shapiro, Stasiewicz, Molnar ve Lang, 2013; Wilson, Sayette ve Fiez, 2013; Çılgın, 2015) Bu çalışmanın sonuçlarına göre, DDSÇL'nin duygudurum değişikliklerini başarılı bir şekilde ortaya koyması nedeniyle ileride yapılacak bağımlılıkla ilgili çalışmalarda PANAS'ın yanı sıra DDSÇL de kullanılabilir.

4.1.6. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi Verileri'ne (GNYBG) İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın ana hipotezi, “Katılımcıların Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi performanslarının sigara kullanıp kullanmamaya, deneysel olarak oluşturulan duyguduruma ve resimlerin sigarayla ilişkililik durumuna bağlı olarak farklılaşacağı” (H_1) yönünde idi. Bu hipotez çalışmada, ölçümlenen doğru tepki sayısı ve bu tepkilere ilişkin süre puanları üzerinde yapılan 2(Grup: Sigara Kullanan ve Sigara Kullanmayan) x 2(Duygudurum: Olumsuz ve Nötr) x 2(Uzaysal Konum: Sağda ve Solda) x 2(İlişki Durumu: Sigara İlişkili ve Sigara İlişkisiz) son iki faktörde tekrar ölçümlü Karma ANOVA deseni ile analiz edilmiştir. Uzaysal Konum değişkeni analize veriyi daha ayrıntılı bir şekilde incelemek için eklenmiştir. GNYBG toplanan veri içerisinde bu değişkene ilişkin bilgi zaten kendiliğinden bulunmaktadır. Bu değişkenin analizlerden çıkarılması yukarıda bahsedilen hipotezin testine ilişkin sonuçları değiştirmemektedir. Dolayısıyla belirtilen hipotezin testi öncelikle Grup, Duygudurum ve İlişki Durumu değişkenlerinin üçlü ortak etkisi üzerinden yapılmıştır. Yapılan deneysel manipülasyonun etkililiğini incelemek için ayrıca yanlış tepkiler (FP: False Positive) de analiz edilmiştir.

Çalışmanın GNYBG ile ilgili diğer hipotezleri ise ”Sigara Kullanan katılımcılar ile Sigara Kullanmayan katılımcıların, Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinde doğru sayısı ve süre puanları açısından farklılaşacağı” (H_2) ve “Olumsuz Duygudurum koşuluna alınan katılımcılar ile Nötr Duygudurum koşuluna alınan katılımcıların, Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinde doğru sayısı ve süre puanları açısından farklılaşacağı” (H_3) dır. Bu hipotezler Grup değişkeni temel etkisi ile Duygudurum değişkeni temel etkisinin analiziyle incelenmiştir.

4.1.6.1. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi (GNYBG) Doğru Tepki Sayısı'na İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

GNYBG doğru tepki sayısı için yapılan analizde sadece Uzaysal Konum değişkeni temel etkisi anlamlı çıkmıştır. Katılımcılar noktanın sağdaki resimden sonra gelmesi durumunda, soldaki resimden sonra gelmesine göre anlamlı olarak daha fazla doğru tepkide bulunmaktadır. Bu durum, katılımcıların tamamının sağ elini kullanıyor olması ile açıklanabilir. Uyarılar, dengelenmiş bir şekilde; iki kez sağda iki kez de solda ekrana gelmesine rağmen, yanlış tepkilerin çoğunlukla soldaki uyarana karşı yapılmış olması, katılımcıların sol ellerini sağ elleri kadar baskın kullanmayışları ile açıklanabilir.

Üçlü ortak etkiye ilişkin yapılan analizlerde, “Olumsuz Duygudurum koşulundaki sigara kullanan katılımcıların Sigara İlişkili resimlerden sonra gelen nokta işaretine, Sigara İlişkisiz resimlerden sonra gelen nokta işaretine göre istatistiksel olarak anlamlı derecede daha fazla doğru tepkide bulunmaları” bulgusu; “Sigara İlişkili resmin ardından gelen noktaya verilen doğru tepki ortalamasının Sigara Kullanan grupta, Kullanmayan gruba göre anlamlı derecede yüksek olması ile sigarayla ilişkisiz resmin arkasından gelen nokta için yapılan doğru tepki ortalamaları arasında Kullanan ve Kullanmayan gruplar açısından farkın olmaması” bulguları birlikte değerlendirildiğinde, Sigara İlişkili resimlerin Sigara Kullananlarda bir dikkat yanlılığına yol açtığı sonucuna ulaşılmaktadır. Dolayısıyla doğru tepkiler üzerinden yapılan analizler üçlü ortak etkiye ilişkin hipotezi (H_1) kısmen destekler niteliktedir.

Öte yandan, Grup ile Duygudurum değişkenleri temel etkileri üzerinden test edilen H_2 ve H_3 hipotezleri, doğru tepki puan ölçümleri için desteklenmemiştir. Fakat doğru sayısı ortalamaları Sigara Kullanan grup ile Olumsuz Duygudurum koşullarında daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Sigara Kullanan grubun ortalaması ile Kullanmayan grubun doğru tepki ortalamaları arasındaki farka ilişkin etki büyüklüğünün orta düzeye (kısmi $\eta^2 = 0,04$) yaklaşmakta olması nedeniyle, katılımcı sayısında yapılacak artışların bu değişkene ilişkin temel etkiyi anlamlı hale getirebileceği değerlendirilmektedir.

4.1.6.2. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi (GNYBG) Doğru Tepki Süresi'ne İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Doğru tepki süre ölçümlerine ilişkin analizlerde Sigara Kullanan grubun doğru tepki süre ortalaması, Sigara Kullanmayan grubun doğru tepki süre ortalamasından anlamlı derecede yüksek bulgulanmıştır. Dolayısıyla Sigara Kullanan grubun bilişsel işlevlerinde, Sigara Kullanmayan grubun bilişsel işlevlerine göre bir farklılaşmayı göstermektedir (H_2). Bu farklılaşma (tepki süresinin yavaş olması) dikkat yanlılığının bir göstergesi olabilir. Fakat, sigara ilişkili bir dikkat yanlılığının olup olmadığının değerlendirilmesi için tek başına yeterli değildir.

Sigara ilişkili resimlerden sonra gelen nokta işaretine verilen doğru tepkilere ilişkin ortalama sürenin, sigara ilişkisiz resimlerden sonra gelen nokta işaretine verilen doğru tepkilere ilişkin ortalama süreden anlamlı olarak daha kısa bulgulanması, H_2 hipotezi için dolaylı bir destek sayılabilir.

Doğru tepkilere ilişkin süre puanlarının Duygudurum değişkeni için Olumsuz ve Nötr Duygudurum düzeylerinde anlamlı olarak farklılaşmaması H_3 hipotezinin desteklenmediğini ortaya koymaktadır. Analizlerde Olumsuz ve Nötr duygudurum koşullarında yapılan doğru tepkilere ilişkin süre puanları ölçümleri arasında (ortalama süre Olumsuz Duygudurumda daha kısa olsa da) istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulgulanmamıştır.

Öte yandan, süre puanlarına ilişkin Grup ve İlişki Durumu değişkenleri ortak etkisinin istatistiksel olarak anlamlı bulgulanması H_1 , H_2 ve H_3 hipotezleri için kısmi destek olarak değerlendirilebilir. Zira tüm hipotezlerde araştırılan konu bir yönüyle sigaraya ilişkin dikkat yanlılığıdır. Belirtilen ortak etkiyse böyle bir dikkat yanlılığını işaret etmektedir. Öyleki, Sigara Kullanmayan katılımcılarda sigara ilişkili ve sigara ilişkisiz resimlerden sonra gelen nokta işaretine verilen tepkiler açısından fark yokken; Sigara Kullanan katılımcılar sigara ilişkili resimlere anlamlı bir şekilde sigara ilişkisiz resimlerde olduğundan daha hızlı tepkide bulunmaktadır. Dolayısıyla sigarayla ilişkili uyarıcılar sigara kullananlarda daha hızlı işlenmektedir. Bu bulgu, literatür ile de uyumludur (Attwood, O'Sullivan, Leonards, Mackintosh ve Munafu, 2008;

Vollstädt-Klein ve ark.,2011; Peucker ve Bizarro, 2014; Şenyüz, 2012; Kısacık, 2012; Çılgın, 2015; Marks ve ark.,2016; Robinson ve ark, 2016).

Yukarıdaki bulgu dikkati sigara ilişkili resimlerin çektiğini ve sigara ilişkili resimden sonra gelen noktaya daha hızlı tepki verildiğini düşündürmektedir. Bu durum, Posner ve arkadaşlarının dikkatle ilgili olarak öne sürdüğü üç süreçle (dikkatin uyarıcıdan ayrılması, dikkatin kaydırılması ve dikkatin bağlanması) de uyumludur (Posner, Walker, Friedrich ve Rafal, 1984). Sigara ilişkili uyarıcı, bağımlı kişi için taşıdığı önem nedeniyle, dikkati doğrudan üzerine hızlı bir şekilde çekip bağlayarak bir dikkat yanlılığına yol açmaktadır. Öte yandan, canlı için önemi olan uyarıcıya hızlı bağlanmayla (engagement) kendini gösteren bir yanlılık, kendisini aynı zamanda bu tür uyarıcılardan dikkatin daha geç ayrılması (disengagement) şeklinde de gösterebilir.

Bulgular başka bir açıdan şu şekilde de ele alınabilir. Bilindiği gibi, beyin bilgi işleme kapasitesi sınırlı olan bir yapıdır. Bu yüzden de, beyni aşırı bilgi yüklenmeden korumak için sınırlayıcı bazı mekanizmalarına ihtiyaç duyulması doğaldır. Seçici dikkat mekanizması da bu mekanizmalardan birisidir. GNYB görevinde de, seçici dikkatin devreye girmesiyle, sigara ilişkili uyarıcıların işlenmesinin kolaylaştığı ve ilişkisiz uyarıcıların ketlenmesinin sağlandığı, yani sigaraya karşı dikkat yanlılığı sergilendiği söylenebilir. Farklı bir şekilde ifade edersek, dikkatin istemsiz ve otomatik olarak sigara ile ilişkili uyarıcılara yöneldiğini ve bu durumun katılımcının sigara ile ilişkisiz uyarıcılara olan tepkileri üzerinde bozucu etkiler ortaya çıkardığını söyleyebiliriz (Bradley, Field ve De Houwer, 2003). Bu nedenle sigara kullananlarda sigara ilişkisiz resimden sonra gelen nokta işaretine, diğer tüm düzeylerle kıyaslandığında, en geç tepkide bulunmuş olabilir.

Süre ölçümleri üzerindeki analizlerin H_1 ile ilgili hipotezi desteklenmesi için Duygudurum x Grup x İlişki Durumu üçlü ortak etkisine ilişkin ikili karşılaştırmalar (Bonferroni düzeltmesi uygulanmıştır) incelenmiştir. Bu karşılaştırmalar incelendiğinde: Sigara Kullanmayan grupta Nötr ve Olumsuz Duygudurum koşullarında, sigara ilişkili veya sigara ilişkisiz resimlerden sonra gelen nokta işaretine verilen tepki süreleri açısından anlamlı bir fark yokken; Sigara Kullanan grupta hem Nötr hem de Olumsuz Duygudurum koşullarında katılımcılar sigara ilişkili resimden sonra gelen nokta işaretine, sigara ilişkisiz resimden sonra gelen nokta işaretine göre

anlamli derecede hizli tepkide bulunmaktadir. Bu sonuç, sigara ilişkili uyarıcılara maruz kalmanın, olumsuz duygudurumdan daha etkili olduğunu dűřündürmektedir. Bu bulgu, dikkat yanlılığının, madde ilişkili ipuçları ile karakterize olduğunu; madde ilişkili ipucu dikkatin odağı olduğunda, öznel açlığın artacağını, bunun da madde ilişkili ipuçlarının dikkat çekici özelliği arttıracadıını ifade eden araştırma bulguları ile uyumludur (Ryan, 2002a; Franken, 2003; Field ve Cox, 2008; Luijten ve ark., 2011; Gross ve ark.,1993; Ehrman ve ark., 2002; Mogg ve ark., 2003; Bradley ve ark., 2003; Bradley ve ark., 2004; Mogg, Field ve Cox, 2008; Field ve Cox 2008; Yan ve ark., 2009; Snelleman ve ark.,2015; Robinson ve ark., 2016).

Arařtırmanın ana sorularından birisi olmamakla birlikte, Uzaysal Konum deđiřkeni temel etkisine de bakılmıř ve bu etki istatistiksel olarak anlamli bulunmuřtur. Sađ tarafta gelen nokta iřaretine, sol tarafta gelen nokta iřaretine göre daha hizli tepkide bulunulmaktadır. Bu fark, sadece Sigara Kullanmayan grupta grlműřtűr. Sigara Kullanan katılımcılarda solda veya sađda gelen nokta uyarıcılara verilen tepki hızı bakımından anlamli fark yokken; Sigara Kullanmayan katılımcılar sađda gelen nokta iřaretine, solda gelen nokta iřaretine göre anlamli derecede daha hizli tepkide bulunmaktadir. Bu sonucun, tűm katılımcıların sađ elini kullanıyor olmasından kaynaklandıđı dűřűnűlmektedir.

4.1.6.3. Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevi (GNYBG) Yanlıř Tepki (FP) Sayı ve Sűreleri'ne İliřkin Bulguların Deđerlendirilmesi

Konu ile ilgili araştırmalarda yanlış tepki sayısı ve sűresi analizlerine çoğunlukla değinilmezken, Robinson'un çalışmasında (2016) olduğu gibi, bu çalışmada da yanlış tepki sayı puanları da analizlere dâhil edilmiştir. Sűre puanları analiz edilememiştir. űnkű yanlış tepki sayısı için sıfır puanı verilebilirken, yanlış tepki sűresi için sıfır değer verilememiştir. GNYBG yanlış tepki sayısı analizlerinde, olumsuz duygudurum koşulundaki sigara kullanan katılımcılar sigara ilişkisiz resimlerden sonra gelen nokta işaretine, istatistiksel olarak anlamli derecede daha fazla yanlış tepkide bulunmuşlardır. Bu bulgu, bir önceki kısımdaki doğru tepki sayısı bulguları ile tutarlıdır. Dikkat yanlılığını, yanlış tepki sayıları űzerinden, farklı bir şekilde ortaya konmaktadır.

4.1.7. Genel Değerlendirme

Tüm bulgular birlikte değerlendirildiğinde, bu çalışmada elde edilen bulgular Franken'in (2003) insanlarda aşırma ve nüksetme ile ilgili süreçleri açıkladığı Bütünleşik Modeli ile uyumludur. Franken'in modeli aynı zamanda öznel açıklık ve dikkat yanlılığının birbiriyle karşılıklı bir uyarıcılık ilişkisi içinde olduğunu öne sürmektedir. Araştırmacı modelinde, genel olarak, dikkat yanlılığının bağımlılık davranışına üç şekilde etkide bulunduğunu ileri sürmektedir. İlk olarak, dikkat yanlılığı çevredeki madde ilişkili ipuçlarının tespit edilme olasılığını arttırmaktadır. Bu otomatik seçim süreci, maddeyle ilgili ipuçlarının daha kolay fark edilmesinden sorumludur. Madde ilişkili ipuçlarının algılanmasının, aşırma olarak adlandırılan ve nüksetmeyi tetikleyebilecek koşullu tepkilere dayandığı bilinmektedir. İkinci olarak, bir ipucu tespit edildiğinde, bu ipucu otomatik olarak işlenmekte ve dikkatin bu ipucundan uzaklaştırılması zorlaşmaktadır. Madde ilişkili ipuçlarına dair artan dikkat odaklanması, madde ile ilgili olumlu beklenti ve düşünceler gibi daha açık bilişsel süreçleri tetikleyebilir. Bu bilişsel süreçlerse aşırma neden olabilir. Üçüncü olarak, dikkatin sınırlı kapasitesi nedeniyle, madde ilişkili ipuçlarına otomatik odaklanma, alternatif ipuçlarının işlenmesinde başarısızlığa neden olabilir. Dolayısıyla, madde ilişkili ipuçlarının varlığında, bu sürecin otomatik doğası gereği, katılımcıların dikkatlerini madde ile ilişkisiz diğer ipuçlarına yönelmedikleri ve ihmal ettikleri söylenebilir. Bu çalışmada da, sigara ilişkili uyarıcıların dikkat odağı olduğu, bunun sonucu olarak da sigara kullanma istekliliğinin arttığını görmekteyiz. Artan sigara kullanma istekliliğinin de sonrasında, sigara ilişkili ipuçlarına karşı dikkat yanlılığını arttırdığı söylenebilir. Sigara ilişkisiz resimlere yönelik ihmal ise, dikkatin sınırlı kapasitesi ile açıklanabilir. Dikkatin sınırlı kapasitesi nedeniyle, madde ilişkili ipuçlarına otomatik odaklanma, alternatif ipuçlarının işlenmesinde başarısızlığa neden olabilir (Franken, 2003).

Benzer şekilde, Robinson ve Berridge'in (1993), "Madde Bağımlılığı İçin Güdüleme-Duyarlılaştırma Modelinde" (Incentive-Sensitization Model Of Drug Dependence) ve Baker ve arkadaşlarının (2004) "Madde Kullanım Motivasyonunun Duygulanımsal Modelinde" (Affective Model of Drug Motivation), madde ile ilişkili ipuçlarının motivasyonel değer kazandığını, değer kazandığında da çekici ve istenir olarak algılandığını ve dikkat çektiğini öne sürmektedir. Böylelikle, madde ipuçlarına dair

dikkat yanlılığı ve aşerme artacaktır. Modeller, bahsedilen süreçlerin otomatik olarak, uyarıcı işleme sürecinin erken aşamalarında ortaya çıktığını ve farkındalık dışında geliştiğini savunmaktadır.

4.2. ÇALIŞMANIN ÖZGÜN BOYUTU

Bu çalışmanın güçlü yanlarından birisi yabancı literatürde karşımıza çıkan olumsuz duygudurum ve dikkat yanlılığı ilişkisini, Türkiye örneğinde de uygulama ve görme şansı yaratmasıdır. Aynı şekilde, olumsuz duygudurum ve sigara ilişkili ipuçlarına maruz kalmanın sigara kullanma istekliliği ile ilişkisi de Türkiye örneğinde test edilmiştir.

Ülkemizde sigara kullanma davranışının altında yatan sebepleri (olumsuz duygudurumu azaltma ve sigara ilişkili uyarıcılara maruz kalma) anlamaya yönelik az sayıda çalışmadan birisidir.

Ülkemizde sigara kullanma istekliliği ve dikkat yanlılığının ele alındığı diğer çalışmalarda duygudurum manipülasyonu olarak sadece resim veya sadece müzik kullanılırken, bu çalışmada resim ve müzik birlikte kullanılması bir farklılık olarak ele alınabilir.

Sigara kullanma istekliliği ve dikkat yanlılığının ele alındığı diğer çalışmalarda duygudurum manipülasyonunun etkinliğini ölçmek için PANAS kullanılırken, bu çalışmada DDSÇL kullanılması bir farklılık olarak ele alınabilir.

Daha önce ülkemizde yapılan çalışmalarda dikkat yanlılığı Nikotin Stroop Testi ile ölçümlenmiştir. Bu çalışmada sigara ilişkili dikkat yanlılığının Görsel Nokta Yeri Belirleme Göreviyle ölçümlenmiş ve yanlılığın gösterilmiş olması çalışmanın özgün yanlarından birisi olabilir.

Dikkat yanlılığını ele alan benzer çalışmalarda pek değinilmeyen hata sayılarının (FP) da incelenmesi araştırmanın farklı yönlerinden birisi olarak ele alınabilir.

Katılımcılar, bağımlılık puanları açısından aşırı uçlar göstermemiş, çoğunlukla orta düzeyde yer almışlardır. Grubun homojen olması ve bağımlılık puanlarının yüksek

olmaması çalışmanın güçlü yanlarından birisidir. Sigara ipuçları için dikkat yanlılığının hafif kullanıcılarda ağır kullanıcılara göre daha güçlü olduğuna dair bulgulara sıklıkla rastlanmaktadır (Hogarth, Mogg, Bradley, Duka ve Dickinson, 2003; Waters ve ark., 2003).

Yaşlanmayla birlikte motor faaliyetlerde, çalışma belleğinde ve yürütücü işlevlerde bir yavaşlamanın olduğu bilinmektedir. Bu çalışmada olduğu gibi yaş grubunu sınırlamak, bu gibi karıştırıcı değişkenlerin dışlanması sağlamış ve çalışmanın iç geçerliğini yükseltmiştir.

Sigarayı bıraktırmaya yönelik tedavi programlarının etkinliği, dikkat yanlılığı paradigmasını kullanarak test edilebilir. Sigara ilişkili dikkat yanlılığında azalma olması uygulanan tedavinin başarısının bir göstergesi olarak ele alınabilir. Ya da dikkat yanlılığı yüksek bulunanların tedaviden fayda görme olasılıkları, nüksetme riskleri ele alınıp, incelenebilir. Görsel Nokta Yeri Belirleme görevi, sigara kullanmayı güdüleyen koşulları incelemek ve mekânsal koşulları düzenlemek için kullanılabilir.

4.3. ÇALIŞMANIN SINIRLILIKLARI VE GELECEK ÇALIŞMALAR İÇİN ÖNERİLER

Katılımcı sayısının az olması bu çalışmanın kısıtlı yanı olarak söylenebilir. Katılımcı sayısının artırılması ile yapılacak yeni araştırmalarda daha güçlü sonuçlara ulaşılabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmada, katılımcılara nikotin yoksunluğu yaşatılmamış, kullandıkları son sigaranın saatine bakılmamıştır. Katılımcılar araştırmaya kendi arzu ettikleri nikotin düzeyinde katılmışlardır. Yeni araştırmalarda dikkat yanlılığının sigara yoksunluğuna ve nikotin doyumluğuna göre değişip değişmediğine bakılması da tavsiye edilir.

Duygudurum manipülasyonu için resim ve müziğin birlikte kullanılması iyi olmakla birlikte, gelecekte yapılacak araştırmalar için duygudurum manipülasyonunda kısa film kullanılması önerilebilir. Film ile daha güçlü bir duygudurum değişimlemesi yapılacağı düşünülmektedir.

Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevinde göz izleme cihazı kullanmak da yeni çalışmaların değerini artıracak bir düzenleme olabilir.

Grupların eğitim ve gelir düzeyi açısından dengelenmemesi bir kısıtlılık olarak ele alınabilir. Seçkisiz atama yapmak yerine dengeleme yapılmasının daha iyi olabileceği düşünülmektedir.

Görsel Nokta Yeri Belirleme Görevine sağda ve solda birlikte gösterilen resimlerin her ikisinin de nötr olduğu resimlerin eklenmesi dikkat yanlılığının uyarıcıya dikkatin bağlanma aşamasında mı yoksa uyarıcıdan dikkatin çekilmesi aşamasındaki yanlılıktan mı kaynaklandığının ortaya konulması açısından önemli olabilir.

Sigara kullanma istekliliğini ölçmek için tek bir ölçüm almak yerine, katılımcılara o anda bir sigara için ne kadar para ödeyecekleri de sorulabilir. Kişinin kaç tane sigara kullanacağı ve sigaraya kaç para ödeyeceği gibi sorularla dürtüyü daha doğrudan ve niceliksel bir yolla değerlendirmek mümkün olabilir. Ayrıca Görsel Analog Skala (Visual Analog Scale-VAS) gibi bir öz bildirim yöntemleri ile de ölçümleme daha güçlü hale getirilebilir.

KAYNAKLAR

- Albery, I. P., Wilcockson, T., Frings, D., Moss, A., Caselli, G., Spada, M. (2016). Examining the relationship between selective attentional bias for food- and body-related stimuli and purging behaviour in bulimia nervosa. *Appetite*, 107, 208-212.
- Akyürek, E.G., Eshuis, S.A.H., Nieuwenstein, M.R., Saija, J.D., Başkent, D., Hommel, B. (2012). Temporal target integration underlies performance at lag 1 in the attentional blink. *Journal of Experimental Psychology: Human Perception and Performance*, 38 (6), 1448-14464.
- Arıkan, B.E., (2012). *Duygusal yük taşıyan uyarıcıların tanınmasında uyarılmışlık ve öncelikli birleştirme süreçlerinin karşılaştırılması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Arkar, H., Şafak, C. (2004). Klinik bir örnekleme Beck Depresyon Envanteri'nin boyutlarının araştırılması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 19, 117-23.
- Atak, H. (2011). Yetişkinliğe geçiş yıllarında sigara içme davranışının psikososyal belirleyicileri ve sigara içmenin yaşam doyumu ve öznel iyi oluşla ilişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 14, 29-43.
- Atalay, N. B., Mısırlısoy, M. (2011). İstemsiz Okumanın Maddeye Özgü Uyumluluk Oranı Etkisindeki Rolü. *Türk Psikoloji Yazıları*, 14(28), 1-10.
- Attwood, A. S., O'Sullivan, H., Leonards, U., Mackintosh, B., Munafò, M. R., (2008). Attentional bias training and cue reactivity in cigarette smokers. *Addiction*, 103, 1875–1882.
- Aydın, G., Demir, A. (1989). ODTÜ öğrencilerinde depresif belirtilerin yaygınlığı. *İnsan Bilimleri Dergisi*, 8, 27-40.
- Baddeley, A. (1990). *Human Memory: Theory and practice*. Boston: Allyn and Bacon.
- Baker, T. B., Piper, M. E., McCarthy, D. E., Majeskie, M. R., Fiore, M. C. (2004). Addiction motivation reformulated: An affective processing model of negative

reinforcement. *Psychological Review*, 1, 33–51. DOI: 10.1037/0033-295X.111.1.33.

Baumann, S. B., Sayette, M. A. (2006). Smoking cues in a virtual world provoke craving in cigarette smokers. *Psychology of Addictive Behaviors*, 20, 484-9.

Beckham, J.C., Kirby, A.C., Feldman, M.E., Hertzberg, M.A., Moore, S.D., Crawford, A.L. (1997). Prevalence and correlates of heavy smoking in Vietnam veterans with chronic posttraumatic stress disorder. *Addictive Behaviors*, 22, 637-47. doi:10.1016/S0306-4603(96)00071-8

Beckham, J.C., Feldman, M.E., Vrana, S.R., Mozley, S.L., Erkanli, A., Clancy, C.P. (2005). Immediate antecedents of cigarette smoking in smokers with and without posttraumatic stress disorder: a preliminary study. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 13:219-28. doi:10.1037/1064-1297.13.3.219

Benowitz, N.L., Hukkanen, J., Jacob, P. (2009). Nicotine chemistry, metabolism, kinetics and biomarkers. *Handbook of Experimental Pharmacology*, 192, 29-60.

Besson, M. ve Forget, B. (2016). Cognitive Dysfunction, Affective States, and Vulnerability to Nicotine Addiction: A Multifactorial Perspective. *Frontiers in Psychiatry*, 7, 1-24.

Birch, J. ve McKeever, L. M. (1991). Survey of the accuracy of new pseudoisochromatic plates. *Ophthalmic and Physiological Optics*, 13, 35-40.

Bradley, B., Field, M., Mogg, K. ve De Houwer, J. (2004). Attentional and evaluative biases for smoking cues in nicotine dependence: Component processes of biases in visual orienting. *Behavioral Pharmacology*, 15, 29-36.

Bradley, B. P., Garner, M., Hudson, L. ve Mogg, K. (2007). Influence of negative affect on selective attention to smoking-related cues and urge to smoke in cigarette smokers. *Behavioral Pharmacology*, 18(4), 255-263.

- Brosschot, J. F., de Ruiter, C. ve Kindt, M. (1999). Processing bias in anxious subjects and repressors, measured by emotional Stroop interference and attentional allocation. *Personality and Individual Differences*, 26, 777–793.
- Bosdriesz, J.R., Stronks, K., Kunst, A.E., Willemsen, M.C. (2016). Tobacco control policy and socio-economic inequalities in smoking in 27 European countries. *Drug and Alcohol Dependence*, 165, 79-86.
- Brust, J.C.M. (2004). *Neurological Aspects of Substance Abuse*. (2nd Ed.), Philadelphia: Elsevier.
- Carmody, T.P., McFall, M., Saxon, A.J., Malte, C.A., Chow, B., Joseph, A.M. (2012). Smoking outcome expectancies in military veteran smokers with posttraumatic stress disorder. *Nicotine & Tobacco Research*, 14, 919-26.
- Carrasco, M. (2013). *Spatial covert attention: Perceptual modulation*. Oxford: Oxford University Press.
- Carter, B.L., Tiffany, S.T. (1999). Meta-analysis of cue-reactivity in addiction research. *Addiction*, 94, 327–340.
- Cepeda-Benito, A., Tiffany, S.T. (1996). The use of a dual-task procedure for the assessment of cognitive effort associated with cigarette craving. *Psychopharmacology*, 127, 155-163.
- Chica, A.B., Bartolomeo, P., Lupiáñez, J. (2013). The cognitive and neural systems for endogenous and exogenous spatial attention. *Behavioural Brain Research*, 237, 107-123.
- Conklin, C. A., Perkins, K. A. (2005). Subjective and reinforcing effects of smoking during negative mood induction. *Journal of Abnormal Psychology*, 114, 153-164.
- Conklin, C. A., Robin, N., Perkins, K. A., Salkeld, R. P., McClernon, J. F. (2008). Proximal versus distal cues to smoke: the effects of environments on smokers cue-reactivity. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 16, 207-14.

- Copeland, A. L., Brandon, T. H., Quinn, E. P. (1995). The smoking consequences questionnaire—adult: Measurement of smoking outcome expectancies of experiences smokers. *Psychological Assessment*, 7, 484-494.
- Corbetta, M., Shulman, G. L. (2002). Control of goal-directed and stimulus-driven attention in the brain. *Nature Reviews Neuroscience*, 3(3), 215-229. doi:10.1038/nrn755
- Cousijn, J., van Benthem, P., van der Schee, E., Spijkerman, R. (2015). Motivational and control mechanisms underlying adolescent cannabis use disorders: A prospective study. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 16, 36-45.
- Cox, W.M., Hogan, L.M., Kristian, M.R., Race, J.H. (2002). Alcohol attentional bias as a predictor of alcohol abusers' treatment outcome. *Drug & Alcohol Dependence*, 68(3), 237-243.
- Cox, W. M., Pothos, E. M., Hosier, S. G. (2007). Cognitivemotivational predictors of excessive drinkers success in changing . *Psychopharmacology*, 192, 499-510.
- Çılgın, Z. (2015). *Olumsuz duygusal yük taşıyan uyaranların eşik altı ve eşik üstü sunumunun sigara kullanıcılarında Nikotin Stroop Testi performansına etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- D'agostino, R. B., Belanger, A. ve D'Agostino Jr, R. B. (1990). A suggestion for using powerful and informative tests of normality. *The American Statistician*, 44(4), 316-321.
- Doran, N., Cook, J., McChargue, D., Myers ve Spring, B. (2008). Cueelicited negative affect in impulsive smokers. *Psychology of Addictive Behaviors*, 22, 249- 256. doi:10.1037/0893-164X.22.2.24
- Eastwood, B., Bradley, B., Mogg, K., Tyler, E., Field, M. (2010). Investigating the effects of a craving induction procedure on cognitive bias in cannabis users. *Addiction Research & Theory*, 18(1),97-109.

- Ehrman, R. N., Robbins, S. J., Bromwell, M. A., Lankford, M. E., Monterasso, J. R., O'Brien, C. P. (2002). Comparing attentional bias to smoking cues in current smokers, former smokers and non-smokers using a dot-probe task. *Drug and Alcohol Dependence*, 67 (2), 185-191.
- Epstein, L.H., Paluch, R., Smith, J.D., Sayette, M. (1997). Allocation of attentional resources during habituation to food cues. *Psychophysiology*, 34, 59- 64.
- Er, N. (2006). Duygu durum sıfat çiftleri listesi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 26, 21-44.
- Er, N., Hoşrik ,E., Ergün, H., Şerif, M. (2008). Duygu durum değişimlerinin otobiyografik bellek üzerindeki etkileri. *Türk Psikoloji Dergisi*, 23 (62), 1-13.
- Fadardi, J. S.,Cox, W. M. (2008). Alcohol-attentional bias and motivational structure as independent predictors of social drinkers alcohol consumption. *Drug and Alcohol Dependence*, 97, 247- 256.
- Feldner, M.T., Babson, K.A., Zvolensky, M.J., Vujanovic, A.A., Lewis, S.F., Gibson, L.E. (2007). Posttraumatic stress symptoms and smoking to reduce negative affect: an investigation of trauma-exposed daily smokers. *Addictive Behaviors*, 32, 214–27. doi:10.1016/j.addbeh.2006.03.032
- Fidel, A. (2009). *Discovering statistics using spss* (3rd ed.). Sage, UK: London.
- Field, M., Duka, T. (2001). Smoking expectancy mediates the conditioned responses to arbitrary smoking cues. *Behavioural Pharmacology*, 12(3), 183-194.
- Field, M., Duka, T. (2002). Cues paired with a low dose of alcohol acquire conditioned incentive properties in social drinkers. *Psychopharmacology*, 159 (3), 325-34.
- Field, M., Munafò, M. R. ve Franken, I. H. (2009). A meta-analytic investigation of the relationship between attentional bias and subjective craving in substance abuse. *Psychological Bulletin*, 135(4), 589.

- Field, M., Cox, W. M. (2008). Attentional bias in addictive behaviors: A review of its development, causes, and consequences. *Drug and Alcohol Dependence*, 97, 1–20.
- Flykt, A. (2006). Preparedness for action: Responding to the snake in the grass. *American Journal of Psychology*, 119, 29-43.
- Franken, I.H.A., Kroon, L.Y., Hendriks, V.M. (2000). Influence of individual differences in craving and obsessive cocaine thoughts on attentional processes in cocaine abuse patients. *Addictive Behavior*, 25 (1), 99-102.
- Franken, I. H., Kroon, L. Y., Wiers, R. W. ve Jansen, A. (2000). Selective cognitive processing of drug cues in heroin dependence. *Journal of Psychopharmacology*, 14 (4), 395-400.
- Franken, I.H.A. (2003). Drug craving and addiction: integration psychological and neuropsychopharmacological approaches. *Neuro-Psychopharmacology & Biological Psychiatry*, 27 (4), 563-79.
- Fucito, L. M. ve Juliano, L. M. (2009). Depression Moderates Smoking Behavior in Response to a Sad Mood Induction. *Psychological Addictive Behaviors*, 23(3), 546–551.
- Green, M. J., Leyland, A. H., Sweeting, H. ve Benzeval, M. (2016). Adolescent smoking and tertiary education: opposing pathways linking socio-economic background to alcohol consumption. *Addiction*, 111(8): 1457-1465.
- Greenberg, J.B., Ameringer, K.J., Trujillo, M.A., Sun, P., Sussman, S., Brightman, M. (2012). Associations between posttraumatic stress disorder symptom clusters and cigarette smoking. *Psychological Addictive Behaviors*, 26, 89-98. doi:10.1037/a0024328.
- Gross, T., Jarvik, M., Rosenblatt, M.(1993). Nicotine abstinence produces content-specific stroop interference. *Psychopharmacology*, 110 (3), 333-336.
- Grundey, J., Amu, R., Ambrus, G. G., Batsikadze, G., Paulus, W. ve Nitsche, M. A. (2015). Double dissociation of working memory and attentional processes in

smokers and non-smokers with and without nicotine. *Psychopharmacology*, 232(14), 2491-2501.

Guo, H. ve Sa, Z. (2015). Socioeconomic differentials in smoking duration among adult male smokers in China: result from the 2006 China health and nutrition survey. *PloS One*, 10(1), e0117354.

Hardy, L. H., Rand, G. ve Rittler, M. C. (1945). Tests for the detection and analysis of color-blindness. I. The Ishihara test: an evaluation. *JOSA*, 35(4), 268-275.

Heatherton, T. F., Kozlowski, L. T., Frecker, R. C., Fagerstrom, K. O. (1991). The Fagerstrom. Test for Nicotine Dependence: a revision of the Fagerstrom Tolerance Questionnaire. *British Journal of Addiction*, 86, 1119-1127.

Heishman, S. J., Kleykamp, B. A. ve Singleton, E. G. (2010). Meta-analysis of the acute effects of nicotine and smoking on human performance. *Psychopharmacology*, 210(4), 453-469.

Hisli, N. (1989). Beck Depresyon Envanteri'nin geçerliği üzerine bir çalışma. *Psikoloji Dergisi*, 7(23), 3-13.

Hoelscher, T. J., Klinger, E. ve Barta, S. G. (1981). Incorporation of concern-and nonconcern-related verbal stimuli into dream content. *Journal of Abnormal Psychology*, 90 (1), 88.

Hogarth , L., Mogg, K., Bradley, B. P., Duka, T. ve Dickinson, A. (2003). Attentional orienting towards smoking-related stimuli. *Behavioral Pharmacology*, 14, 153-160.

Hogarth, L. ve Duka, T. (2006). Human nicotine conditioning requires explicit contingency knowledge: Is addictive behavior cognitively mediated? *Psychopharmacology*, 184, 553- 566.

İlhan, M.N., Arıkan, Z., Kotan, Z., Tunçoğlu, T., Pınarcı, M., Taşdemir, A., Ay, B., Koçak, N.(2016). Prevalence and socio-demographic determinants of tobacco,

alcohol, substance use and drug misuse in general population in Turkey. *Noropsikiyatri Arsivi*, 53(3), 205-212. doi:10.5152/npa.2015.10050.

İyilikci, O., Amado, S., Doğan, A. (2012). Evrimsel olarak tehdit edici uyarıcıların değişim saptama sürecinde neden olduğu dikkat yanlılığı ve yönelme önceliği. *Türk Psikoloji Dergisi*, 27 (69), 50-64.

Julien, R.M. (2001). *A primer of drug action*. NY: Henry Holt and Company, LLC.

Kahler, C. W., Leventhal, A.M., Daughters, S. B., Clark, M.A., Colby, S. M., Ramsey, S.E. (2010). Relationships of personality and psychiatric disorders to multiple domains of smoking motives and dependence in middle-aged adults. *Nicotine and Tobacco Research*, 12(4), 381-389. <http://dx.doi.org/10.1093/ntr/ntq014>

Kılıç, A. (2007). *Duygu içeren uyarılar için tanıma belleğindeki yaşa bağlı değişiklikler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

Kısacık, E. (2012). *Sigara kullanan ve kullanmayan genç, yetişkin ve yaşlılarda dikkat yanlılığı*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Klinger, E. (1978). *Modes of normal conscious flow. In the stream of consciousness*. Plenum Press: New York.

Klinger, E., (1996). *Emotional influences on cognitive processing, with implications for theories of both*. Guilford: New York.

Kodl, M. M., Fu, S. S., Willenbring, M. L., Gravely, A., Nelson, D. B. ve Joseph, A.M. (2008). The impact of depressive symptoms on alcohol and cigarette consumption following treatment for alcohol and nicotine dependence. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 32, 92–99. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1530-0277.2007.00556.x>.

Koob, G.B., Le Moal, M. (2007). *Neurobiology of addiction*. London: Academic Press, Elseiver.

Kowler, E. (1995). Eye movements. *Visual Cognition*, 2, 215-265.

- Lang, P.J., Bradley, M.M., Fitzsimmons, J.R., Cuthbert, B.N., Scott, J.D., Moulder, B., Nangia, V. (1998). Emotional arousal and activation of the visual cortex: an fMRI analysis. *Psychophysiology*, *35*, 199- 210.
- Lang, P. J., Bradley, M. M. ve Cuthbert, B. N. (2008). International affective picture system (IAPS): Affective ratings of pictures and instruction manual. *Technical Report, A-8*. University of Florida, Gainesville, FL.
- Lerman, C., Audrain, J., Orleans, C. T., Boyd, R., Gold, K., Main, D. (1996). Investigation of mechanisms linking depressed mood to nicotine dependence. *Addictive Behaviors*, *21*, 9-19.
- Leventhal, A.M. (2010). Do individual differences in reinforcement smoking moderate the relationship between affect and urge to smoke? *Behavioral Medicine*, *36*, 1-6. <http://dx.doi.org/10.1080/08964280903521347>.
- Lujiten, M.,Veltman, D. J., Van Den Brink, W., Hester, R., Field, M.,Smits, M. ve Franken, I. H. A. (2011). Neurobiological substrate of smoking-related attentional bias. *NeuroImage*, *54*, 2374-2381.
- MacLeod, C., Mathews, A. ve Tata, P. (1986). Attentional bias in emotional disorders. *Journal of Abnormal Psychology*, *95*(1), 15.
- Maratos, F. A., Mogg, K. ve Bradley, B. P. (2008). Identification of angry faces in the attentional blink. *Cognition and Emotion*, *22*, 1340-1352.
- Marks K.R., Alcorn, J.L., Stoops, W.W., Rush, C.R. (2016). Cigarette Cue Attentional Bias in CocaineSmoking and Non-Cocaine-Using Cigarette Smokers. *Nicotine & Tobacco Research*, *18*(9), 1915-1919.
- Maoz, K. Abend, R.,Fox, N.A., Pine, D.S ve Bar-Haim, Y. (2013).Subliminal attention bias modification training in socially anxious individuals. *Frontiers in Human Neuroscience*, *7*, 389-401.
- Meijer, E., Gebhardt, W. A., Van Laar, C., Kawous, R. ve Beijck, S. C. (2016). Socio-economic status in relation to smoking: The role of (expected and desired) social support and quitter identity. *Social Science ve Medicine*, *162*, 41-49.

- Melamud, A., Hagstrom, S., Traboulsi, E. (2004). Color vision testing. *Ophthalmic Genetics*, 25, 159-187.
- Miller, P. M. (2013). *Principles of addiction: Comprehensive addictive behaviors and disorders*. Londra: Academic Press, Elseiver.
- Mogg, K. ve Bradley, B. P. (2002). Selective processing of smoking-related cues in smokers: manipulation of deprivation level and comparison of three measures of processing bias. *Journal of Psychopharmacology*, 16(4), 385-392.
- Mogg, K., Bradley, B.P., Field, M., De Houwer, J. (2003). Eye movements to smoking-related pictures in smokers: Relationship between attentional biases and implicit and explicit measures of stimulus valence. *Addiction*, 98, 825- 836.
- Bradley, B. P., Mogg. K., Wright, T. ve Field, M. (2003). Attentional bias in drug dependence: vigilance for cigarette related cues in smokers. *Psychological Addictive Behaviors*, 17(1), 66-72.
- O'Brien, C. P. (1997). Progress in the science of addiction. *The American Journal of Psychiatry*, 154(9), 1195.
- Parrott, A.C. ve Garnham, N. J. (1998). Comparative mood states and cognitive skills of cigarette smokers, deprived smokers, and nonsmokers. *Human Psychopharmacology*, 13, 367-376.
- Pashler, H.E. (1998) *The psychology of attention*. 2nd Edition, London: A Bradford Book, The MIT Press.
- Perkins, K. A., Lerman, C., Grottenthaler, A., Ciccocioppo, M. M., Milanak, M. E., Conklin, C. A. ve Benowitz, N. L. (2008). Dopamine and opioid gene variants are associated with increased smoking reward and reinforcement due to negative mood. *Behavioural Pharmacology*, 19(5-6), 641-649.
- Perkins, K.A., Karelitz, J.L., Conklin, C.A., Sayette, M.A., Giedgowd, G.E. (2010). Acute negative affect relief from smoking depends on the affect measure and situation, but not on nicotine. *Biological Psychiatry*, 67, 707-714.

- Perkins, K. A., Giedgowd, G. E., Karelitz, J. L., Conklin, C. A. ve Lerman, C. (2012). Smoking in response to negative mood in men versus women as a function of distress tolerance. *Nicotine & Tobacco Research*, 14(12), 1418-1425.
- Perkins, K. A., Karelitz, J. L., Giedgowd, G. E. , Conklin, C. A. (2013). Negative mood effects on craving to smoke in women versus men. *Addictive Behaviors*, 38, 1527-1531.
- Peuker, A.C., Bizarro, L. (2014). Attentional avoidance of smoking cues in former smokers *Journal of Substance Abuse Treatment*, 46 (2014), 183-188.
- Phillips, L.H., Smith, L. Ve Gilhooly, K.J. (2002). The effects of adulting and induced positive and negative mood on planning. *Emotion*, 2, 263-272
- Phillips, R., Kavanagh, D. J., May, J. ve Andrade, J. (2004). Cognitive effects of cigarette deprivation and quit status. *Manuscript submitted for publication*. Erişim tarihi: 11.01.2017, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.66.9217>
- Posner, M.I., Walker, J.A., Friedrich, F.J. ve Rafal, R.D. (1984). Effects of parietal injury on covert orienting of attention. *The Journal of Neuroscience*, 4(7), 1863-1874.
- Rezvanfard, M., Ekhtiari, H., Mokri, A. (2009). Psychological and behavioral traits in smokers and their relationship with nicotine dependence level. *Archives of Iranian Medicine*, 13, 395-405.
- Rinck, M., ve Becker, E. S. (2005). A comparison of attentional biases and memory biases in women with social phobia and major depression. *Journal of Abnormal Psychology*, 114(1), 62.
- Robinson, T.E., Berridge, K.C. (1993). The neural basis of drug craving: an incentive-sensitization theory of addiction. *Brain Research Reviews*, 18(3), 247-291
- Robinson, T. E. ve Berridge, K. C. (2000). The psychology and neurobiology of addiction: an incentive–sensitization view. *Addiction*, 95(82), 91-117.

- Robinson, J.D, Versace, F., Engelmann, J.M., Cui,Y., Gilbert, D.G, Waters, A.J., Gritzand, E.R., Cinciripini, P.M. (2016). Attentional bias to smoking and other motivationally relevant cues is affected by nicotine exposure and dose expectancy. *Journal of Psychopharmacology*, 30(7) 627- 640.
- Rocha, A., Reis, C. (2015). Comparison of Attention and Memory Between Smokers and Non-Smokers. *Journal of Hearing Science*, 5 (4), 58-58.
- Rosa, P. J., Gamito, P., Oliveira, J., Morais, D. ve Saraiva, T. (2011). Attentional orienting to biologically fear-relevant stimuli: Data from eye tracking using the continual alternation flicker paradigm. *Journal of Eyetracking, Visual Cognition and Emotion*, 1, 22-29.
- Ryan, F. (2002a). Attentional bias and alcohol dependence: a controlled study using the modified Stroop paradigm. *Addictive Behaviors*, 27, 471-482.
- Ryan, F. (2002b). Detected, selected and sometimes neglected: Cognitive processing of cues in addiction. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 10(2), 67-76.
- Schlauch, R. C., Gwynn-Shapiro, D., Stasiewicz, P. R., Molnar, D. S. ve Lang, A. R. (2013). Affect and craving: positive and negative affect are differentially associated with approach and avoidance inclinations. *Addictive Behaviors*, 38(4), 1970-1979.
- Schleicher, H. E., Harris, K. J., Catley, D. ve Nazir, N. (2009). The role of depression and negative affect regulation expectancies in tobacco smoking among college students. *Journal of American College Health*, 57(5), 507–512.
- Schmidt, R., Lüthold, P., Kittel, R., Tetzlaff, A. ve Hilbert, A. (2016). Visual attentional bias for food in adolescents with binge-eating disorder. *Journal of Psychiatric Research*, 80, 22-29.
- Sezgin, P. (2015). *Sigara kullanan ve kullanmayan bireylerde müzikle değişimlenmiş duygudurumun nikotin stroop testi performansi ve sigara içme istekliliği*

üzerindeki etkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Sharma, D., Albery, I. P. ve Cook, C. (2001). Selective attentional bias to alcohol related stimuli in problem drinkers and non-problem drinkers. *Addiction*, 96(2), 285-295.

Shiffman, S., Balabanis, M. H., Gwaltney, C. J., Paty, J. A., Gnys, M., Kassel, J.D., et al. (2007). Prediction of lapse from associations between smoking and situational antecedents assessed by ecological momentary assessment. *Drug and Alcohol Dependence*, 91, 159–168.

Smith, D. G. ve Ersche, K. D. (2014). Using a drug-word Stroop task to differentiate recreational from dependent drug use. *CNS spectrums*, 19(03), 247-255.

Snelleman, M., Schoenmakers, T. M. ve Mheen, D. (2015). Attentional Bias and Approach/Avoidance Tendencies Do Not Predict Relapse or Time to Relapse in Alcohol Dependency. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, 39(9), 1734-1739.

Solso, R.L., Maclin, M.K. ve Maclin, O.H. (2009). *Bilişsel psikoloji*.(2. Baskı) (A. Ayçiçeği-Dinn, çev.). İstanbul: Kitabevi.

Spiegelhalder, K., Jähne, A., Kyle, S. D., Beil, M., Doll, C., Feige, B. ve Riemann, D. (2011). Is smoking-related attentional bias a useful marker for treatment effects?. *Behavioral Medicine*, 37(1), 26-34.

Spring, B., Cook, J. W., Appelhans, B., Maloney, A., Richmond, M., Vaughn, J., Vanderveen, J. ve Hedeker, D. (2008). Nicotine effects on affective response in depression-prone smokers. *Psychopharmacology*, 196, 461-471. doi:10.1007/s00213-007-0977-7.

Stroop, J. R. (1935). Studies of interference in serial verbal reaction. *Journal of Experimental Psychology*, 18, 643–662.

- Sutton, S, Van Rensburg, K, Jentink, K, Drobles, D, Evans, D. (2016). Nicotine-induced cortical activation among nonsmokers with moderation by trait cognitive control. *Psychopharmacology*, 233(12), 2301-2308.
- Swan, G. E., Lessov-Schlaggar, C. N. (2007). The effects of tobacco smoke and nicotine on cognition and the brain. *Neuropsychology Review*, 17, 259–273.
- Swanson, W. H. ve Everett, M. (1992). Color vision screening of young children. *Journal Of Pediatric Ophthalmology And Strabismus*, 29(1), 49-54.
- Şenyüz, L. (2010). *Sigara kullanan ve kullanmayan genç yetişkinlerde sigara kullanımıyla ilişkili sözel ve görsel uyarıcılara yönelik dikkat yanlılığı*. Tübitak Projesi. Proje No: 010 A 701 005.
- Tabchnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2000). *Using multivariate statistics (4th Edition)*. New York: Allyn & Bacon Publication.
- Tiffany, S. T. (1990). A cognitive model of drug urges and drug-use behavior: role of automatic and nonautomatic processes. *Psychological Review*, 97(2), 147.
- Tsotsos, J. K. (2011). *A computational perspective on visual attention*. London: MIT Press.
- Tull, M. T., McDermott, M. J., Gratz, K. L., Coffey, S. F. ve Lejuez, C. W. (2011). Cocaine-related attentional bias following trauma cue exposure among cocaine dependent in-patients with and without post-traumatic stress disorder. *Addiction*, 106(10), 1810-1818.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2014). *Küresel Yetişkin Tütün Araştırması Türkiye*. Sağlık Bakanlığı Yayın No: 948, Ankara.
- Ulusal Tütün Kontrol Eylem Planı (2015-2018). Başbakanlık Genelgesi. Resmi Gazete. 27 Ocak 2015, sayı: 29249.
- Van Holst, R. J., Lemmens, J. S., Valkenburg, P. M., Peter, J., Veltman, D. J. ve Goudriaan, A. E. (2012). Attentional bias and disinhibition toward gaming cues

- are related to problem gaming in male adolescents. *Journal Of Adolescent Health*, 50(6), 541-546.
- Van Honk, J., Tuiten, A., Van Den Hout, M., Koppeschaar, H., Thijssen, J., De Haan, E. ve Verbaten, R. (2000). Conscious and preconscious selective attention to social threat: Different neuroendocrine response patterns. *Psychoneuroendocrinology*, 25, 577-591.
- Vinci, C. , Copeland, A. L. ve Carrigan, M. H. (2012). Exposure to negative affect cues and urge to smoke. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 20(1), 47-55.
- Vinci, C., Kinsaul, J., Carrigan, M. H. ve Copeland, A. L. (2015). The relationship between smoking motives and smoking urges experienced in response to a negative affect induction. *Addictive Behaviors*, 40, 96-101.
- Vollstädt-Klein, S., Loeber, S., Winter, S., Lemenager, T., von der Goltz, C., Dinter, C., Koopmann, A., Wied, C., Winterer, G. ve Kiefer, F. (2011). Attention shift towards smoking cues relates to severity of dependence, smoking behavior and breath carbon monoxide. *European Addiction Research*, 17(4), 217-224.
- Yan, X., Jiang, Y., Wang, J., Deng, Y., He, S. ve Weng, X. (2009). HUMAN STUDY: Preconscious attentional bias in cigarette smokers: a probe into awareness modulation on attentional bias. *Addiction Biology*, 14(4), 478-488.
- Waters, A. J., Shiffman, S., Sayette, M. A., Paty, J. A., Gwaltney, C. J. ve Balabanis, M. H. (2003). Attentional bias predicts outcome in smoking cessation. *Health Psychology*, 22(4), 378.
- Waters, A. J., Carter, B. L., Robinson, J. D., Wetter, D. W., Lam, C. Y., Kerst, W. ve Cinciripini P. M. (2009). Attentional bias is associated with incentive-related physiological and subjective measures. *Experimental and Clinical Psychopharmacology*, 17(4), 247-257.
- Weinberger, A. H. ve McKee, S. A. (2012). Gender Differences in Smoking Following an Implicit Mood Induction. *Nicotine & Tobacco Research*, 14(5), 621-625.

WHO global report on trends in tobacco smoking 2000–2025. (2015). Erişim Tarihi: 04. 04. 2016, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/156262/1/9789241564922_eng.pdf?ua=1

WHO global report on trends in tobacco smoking (2014). Erişim Tarihi: 01.06.2015, <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs339/en/>.

Williams, J.M.G., Mathews, A., MacLeod, C. (1996b). The emotional Stroop task and psychopathology. *Psychological Bulletin*, 120, 3 – 24.

Willner P, Jones C. (1996). Effects of mood manipulation on subjective and behavioural measures of cigarette craving. *Behavioural Pharmacology*, 6,1–9.

Wilson, S. J., Sayette, M. A. ve Fiez, J. A. (2013). Self-control, negative affect, and neural activity during effortful cognition in deprived smokers. *Social Cognitive And Affective Neuroscience*, 9(6), 887-894.

Woud, M. L., Maas, J., Wiers, R. W., Becker, E. S. ve Rinck, M. (2016). Assessment of tobacco-related approach and attentional biases in smokers, cravers, ex-smokers, and non-smokers. *Frontiers in Psychology*, 7,172.

Zhang, X. Y., Tan, Y. L., Chen, D. C., Tan, S. P., Yang, F. D., Zunta-Soares, G. B. ve Soares, J. C. (2016). Effects of cigarette smoking and alcohol use on neurocognition and BDNF levels in a Chinese population. *Psychopharmacology*, 233(3), 435-445.

EK 1. AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU
GÖNÜLLÜLERİ BİLGİLENDİRME VE OLUR (RIZA) FORMU

Sayın Katılımcı,

Bu çalışma, size çeşitli resimler gösterilirken dinletilen müzik parçalarının ardından ekranda gösterilecek noktaların yerinin saptanmasındaki doğruluğun ve sürenin tespit edilmesi amacıyla planlanmıştır. Çalışma kapsamında içtenlikle vereceğiniz cevaplar doğrultusunda ortaya çıkacak sonuçlar, dikkat süreçleri ve sigara kullanımı arasındaki ilişkiyi daha iyi anlamamıza yardımcı olacak ve bu konuda yapılacak diğer araştırma ve düzenlemelere ışık tutacaktır. Bu çalışma için Hacettepe Üniversitesi Etik Kurul onayı alınmıştır.

Katılımınız ve gösterdiğiniz duyarlılık için teşekkür ederim.

Çalışma kapsamında öncelikle sizlere bazı soru formları verilecektir. Bu formlardaki soruların doğru ya da yanlış bir cevabı yoktur. Sizden, kendinizi değerlendirmeniz ve en uygun seçeneği işaretlemeniz istenecektir. Bu işlemlerin ardından size bir müzik dinletilecek bazı resimler gösterilecektir. Sizden istenen, bilgisayar ekranından sunulacak resimlerden birinin yerine beliren noktayı bulmanız ve işaretlemenizdir.

Bu çalışmada kimlik bilgileriniz ve vereceğiniz cevaplarınız gizli tutulacaktır. Elde edilen veriler, hiçbir şekilde sizin isminiz belirtilerek açıklanmayacaktır. Bu çalışmaya katılmanız için sizden herhangi bir ücret istenmeyecek, çalışmaya katıldığınız için size herhangi bir ücret ödenmeyecektir. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Çalışmaya katılmama ya da kabul ettikten sonra vazgeçme hakkına sahipsiniz. Teşekkürler...

YUKARIDAKİ BİLGİLERİ OKUDUM. BUNLAR HAKKINDA BANA YAZILI VE SÖZLÜ AÇIKLAMALAR YAPILDI. BU KOŞULLARDA SÖZ KONUSU ARAŞTIRMAYA KENDİ RIZAMLA, HİÇBİR BASKI VE ZORLAMA OLMAKSIZIN KATILMAYI KABUL EDİYORUM.

Gönüllünün Adı- Soyadı:

Tarih :

İmza :

Yrd. Araştırmacının Adı Soyadı, İmzası:

Psk. Emel Kalıncılık

ekalinkilic@gata.edu.tr

Tanığın Adı Soyadı, İmzası:

EK 2. DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

DEMOGRAFİK BİLGİ TOPLAMA FORMU

Uygulama Tarihi : .... / .... / .....

Uygulama No:

Kişisel Bilgiler:

Katılım Kodu:

Doğum Tarihi: ..... / ..... / .....

Yaşı: .....

Medeni Hali: ( ) Evli ( ) Bekar ( ) Dul ( ) Boşanmış

Kullandığı el: ( ) Sağ ( ) Sol

Eğitim Durumu: ( ) İlkokul (0-5 yıl) ( ) Ortaokul (6-8 yıl)

( ) Lise (9-11 yıl) ( ) Üniversite (11+)

Ailenizin aylık geliri: ( ) 500 TL ve altı ( ) 501 – 1000 TL

( ) 1001 – 1500 TL ( ) 1501-3000 TL

( ) 3001-5000 TL ( ) 5001 TL ve üzeri

Doğduğunuz il / ilçe: ..... / .....

Büyüdüğünüz il / ilçe: ..... / .....

Belirli bir sağlık sorununuz var mı? ( ) Evetse, nedir:

( ) Hayır

Gözlük veya lens kullanıyor musunuz? ( ) Evet ( ) Hayır

Renk görme / ayırt etmeyle ilgili sorununuz var mı? ( ) Evet ( ) Hayır

Psikolojik, psikiyatrik veya nörolojik tanı aldınız mı? ( ) Evet ( ) Hayır

Düzenli bir ilaç kullanmakta mısınız? ( ) Evet ilacın türü/ adı:

( ) Hayır

Kafa travması geçirdiniz mi? Evet Hayır

Evitse, ne kadar zaman önce? Geçtiğimiz bir ay içerisinde

Geçtiğimiz bir ay ile bir yıl arasında

Bir yıldan çok oldu

Bilinç kaybınız ne kadar sürdü? Bir saatten az

Bir günden uzun

Bir saat ile bir gün arasında

Felç geçirdiniz mi? Evet Hayır

Evitse, ne kadar zaman önce: Geçtiğimiz bir ay içerisinde

Geçtiğimiz bir ay ile bir yıl arasında

Bir yıldan çok oldu

Hiç sigara kullandınız mı? Evet Hayır

(Evetse devam edin. Hayır ise sorular tamamlanmıştır.)

Halen sigara kullanmakta mısınız? Evet Hayır

Sigaraya başlama yaşınız kaçtır? .....

Hiç bırakmayı denediniz mi? Evet Hayır

Denediyseniz bunun en önemli nedeni
neydi:.....

Denemediyseniz bunun en önemli nedeni
neydi:.....

Bırakmayı ister misiniz? Evet Hayır

Bırakmayı istiyorsanız bunun en önemli nedeni
nedir?.....

Bırakmayı istemiyorsanız bunun en önemli nedeni
nedir?.....

Bıraktıysanız ne kadar süre önce bıraktınız? .....

Son altı ayda ortalama günlük sigara tüketiminiz yaklaşık kaç adettir? .....

Sigarayı bırakmak için destek /tedavi görmekte misiniz? Evet Hayır

- Daha önce gördünüz mü? Evet Hayır
- Sigarayı bırakmak için ilaç/madde kullanıyor musunuz? Evet Hayır
- Daha önce kullandınız mı: Evet Hayır
- Sigara kullanımına bağlı bir rahatsızlık geçirdiniz mi? Evet Hayır

EK 3. FAGERSTRÖM NİKOTİN BAĞIMLILIĞI TESTİ

FAGERSTRÖM NİKOTİN BAĞIMLILIĞI TESTİ

1. İlk sigaranızı sabah uyandıktan ne kadar sonra içersiniz?
  - a. Uyandıktan sonraki ilk beş dakika içinde
  - b. 6-30 dakika içinde
  - c. 31-60 dakika içinde
  - d. Bir saatten fazla
2. Sigara içmenin yasak olduğu örneğin; otobüs, hastane, sinema gibi yerlerde bu yasağa uymakta zorlanıyor musunuz?
  - a. Evet
  - b. Hayır
3. İçmeden duramayacağınız, diğer bir deyişle vazgeçemeyeceğiniz sigara hangisidir?
  - a. Sabah içtiğim ilk sigara
  - b. Diğer herhangi biri
4. Günde kaç adet sigara içiyorsunuz?
  - a. 10 adet veya daha az
  - b. 11-20 adet
  - c. 21-30 adet
  - d. 31 adet veya daha fazlası
5. Sabah uyanmayı izleyen ilk saatlerde, günün diğer saatlerine göre daha sık sigara içer misiniz?
  - a. Evet
  - b. Hayır
6. Günün büyük bölümünü yatakta geçirmenize neden olacak kadar hasta olsanız bile sigara içer misiniz?
  - a. Evet
  - b. Hayır

EK 5. BECK DEPRESYON ÖLÇEĞİ

BECK DEPRESYON ÖLÇEĞİ

Aşağıda gruplar halinde bazı cümleler ve önünde sayılar yazılıdır. Her gruptaki cümleleri dikkatle okuyunuz. BUGÜN DAHİL, GEÇEN HAFTA İÇİNDE kendinizi nasıl hissettiğinizi en iyi anlatan cümleyi seçip, yanındaki RAKAMI işaretleyiniz.

Seçiminizi yapmadan önce gruptaki cümlelerin hepsini dikkatle okuyunuz ve yalnızca bir maddeyi işaretleyiniz.

1.....

- (0) Kendimi üzüntülü ve sıkıntılı hissetmiyorum.
- (1) Kendimi üzüntülü ve sıkıntılı hissediyorum.
- (2) Hep üzüntülü ve sıkıntılıyım. Bundan kurtulamıyorum.
- (3) O kadar üzüntülü ve sıkıntılıyım ki artık dayanamıyorum.

2.....

- (0) Gelecek hakkında umutsuz ve karamsar değilim.
- (1) Gelecek hakkında karamsarım.
- (2) Gelecekte beklediğim hiçbir şey yok.
- (3) Geleceğim hakkında umutsuzum ve sanki hiçbir şey düzelmeyecekmiş gibi geliyor.

3.....

- (0) Kendimi başarısız bir insan olarak görmüyorum.
- (1) Çevremdeki birçok kişiden daha çok başarısızlıklarım olmuş gibi hissediyorum.
- (2) Geçmişime baktığımda başarısızlıklarla dolu olduğunu görüyorum.
- (3) Kendimi tümüyle başarısız bir kişi olarak görüyorum.

4.....

- (0) Birçok şeyden eskisi kadar zevk alıyorum.
- (1) Eskiden olduğu gibi herşeyden hoşlanmıyorum.
- (2) Artık hiçbir şey bana tam anlamıyla zevk vermiyor.
- (3) Herşeyden sıkılıyorum.

5.....

- (0) Kendimi herhangi bir şekilde suçlu hissetmiyorum.
- (1) Kendimi zaman zaman suçlu hissediyorum.
- (2) Çoğu zaman kendimi suçlu hissediyorum.
- (3) Kendimi her zaman suçlu hissediyorum.

6.....

- (0) Kendimden memnunum.
- (1) Kendi kendimden pek memnun değilim.
- (2) Kendime çok kızıyorum.
- (3) Kendimden nefret ediyorum.

7.....

- (0) Başkalarından daha kötü olduğumu sanmıyorum.
- (1) Zayıf yanlarım veya hatalarım için kendi kendimi eleştiririm.
- (2) Hatalarımdan dolayı her zaman kendimi kabahatli bulurum.
- (3) Her aksilik karşısında kendimi kabahatli bulurum.

8.....

- (0) Kendimi öldürmek gibi düşüncelerim yok.
- (1) Zaman zaman kendimi öldürmeyi düşündüğüm oluyor, fakat yapmıyorum.
- (2) Kendimi öldürmek isterdim.
- (3) Fırsatını bulsam kendimi öldürürüm.

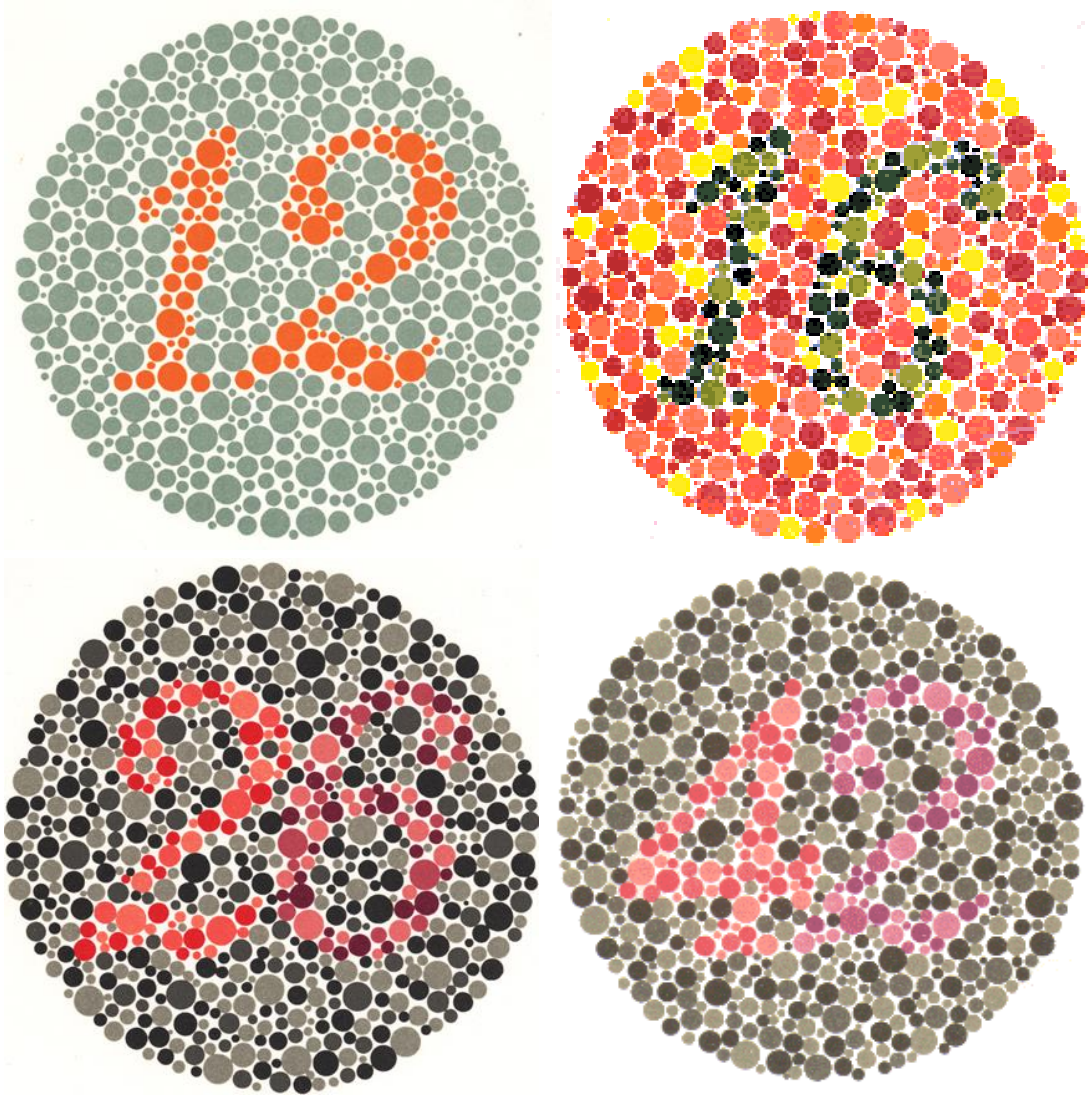
9.....

- (0) Her zamankinden fazla içimden ağlamak gelmiyor.
- (1) Zaman zaman içimden ağlamak geliyor.
- (2) Çoğu zaman ağlıyorum.
- (3) Eskiden ağlayabilirdim şimdi istesem de ağlayamıyorum.

10.....

- (0) Şimdi her zaman olduğumdan sinirli değilim.
- (1) Eskisine kıyasla daha kolay kızıyorum.
- (2) Şimdi hep sinirliyim.
- (3) Bir zamanlar beni sinirlendiren şeyler şimdi hiç sinirlendirmiyor.

- 11.....
- (0) Başkaları ile görüşmek, konuşmak isteğimi kaybetmedim.
  - (1) Başkaları ile eskisinden daha az konuşmak, görüşmek istiyorum.
  - (2) Başkaları ile konuşma ve görüşme isteğimi kaybettim.
  - (3) Hiç kimseyle görüşüp, konuşmak istemiyorum.
- 12.....
- (0) Eskiden olduğu kadar kolay karar verebiliyorum.
  - (1) Eskiden olduğu kadar kolay karar veremiyorum.
  - (2) Karar verirken eskisine kıyasla çok güçlük çekiyorum.
  - (3) Artık hiç karar veremiyorum.
- 13.....
- (0) Aynada kendime baktığımda bir değişiklik görmüyorum.
  - (1) Daha yaşlanmışım ve çirkinleşmişim gibi geliyor.
  - (2) Görünüşümün çok değiştiğini ve daha çirkinleştiğimi hissediyorum.
  - (3) Kendimi çok çirkin buluyorum.
- 14.....
- (0) Eskisi kadar iyi çalışabiliyorum.
  - (1) Birşeyler yapamak için gayret göstermek gerekiyor.
  - (2) Herhangi birşeyi yapabilmek için kendimi çok zorlamama gerekiyor.
  - (3) Hiçbir şey yapamıyorum.
- 15.....
- (0) Her zamanki gibi iyi uyuyabiliyorum.
  - (1) Eskiden olduğu gibi iyi uyuyamıyorum.
  - (2) Her zamankinden bir-iki saat daha erken uyanıyorum ve tekrar uyuyamıyorum.
  - (3) Her zamankinden çok daha erken uyanıyorum ve tekrar uyuyamıyorum.
- 16.....
- (0) Her zamankinden daha çabuk yorulmuyorum.
  - (1) Her zamankinden daha çabuk yoruluyorum.
  - (2) Yaptığım hemen herşey beni yoruyor.
  - (3) Kendimi hiçbir şey yapamayacak kadar yorgun hissediyorum.
- 17.....
- (0) İştahım her zamanki gibi
  - (1) İştahım eskisi kadar iyi değil
  - (2) İştahım çok azaldı.
  - (3) Artık hiç iştahım yok.
- 18.....
- (0) Son zamanlarda kilo vermedim.
  - (1) İki kilodan fazla kilo verdim.
  - (2) Dört kilodan fazla kilo verdim.
  - (3) Altı kilodan fazla kilo verdim.
- 19.....
- (0) Sağlığım beni fazla endişelendirmiyor.
  - (1) Ağrı, sancı, mide bozukluğu veya kabızlık gibi rahatsızlıklar beni endişelendiriyor.
  - (2) Sağlığım beni endişelendirdiği için başka şeyler düşünmek zorlaşıyor.
  - (3) Sağlığım hakkında o kadar endişeliyim ki, başka hiçbir şey düşünmüyorum.
- 20.....
- (0) Son zamanlarda cinsel konulara olan ilgimde bir değişme farketmedim.
  - (1) Cinsel konularda eskisinden daha az ilgiliyim.
  - (2) Cinsel konularda şimdi çok daha az ilgiliyim.
  - (3) Cinsel konulara olan ilgimi tamamen kaybettim.
- 21.....
- (0) Bana cezalandırılmışım gibi gelmiyor.
  - (1) Cezalandırılabilceğimi seziyorum.
  - (2) Cezalandırılmayı bekliyorum.
  - (3) Cezalandırıldığımı hissediyorum.

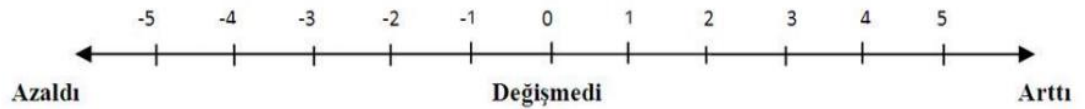
EK 6. ISHIHARA RENK KÖRLÜĞÜ TESTİ

EK 7. SİGARA İÇME İSTEĞİ ÖLÇEĞİ

SİGARA İÇME İSTEĞİ ÖLÇEĞİ

Aşağıda şu anki sigara içme isteğinizin seviyesini ölçmek amacıyla bir derecelendirme ölçeği verilmiştir. Lütfen deneysel uygulama öncesi sigara içme istekliliğinizi düşünerek şu anki sigara içme isteğinizin ne yönde ve ne düzeyde değiştiğini aşağıdaki ölçek üzerinde işaretleyerek belirtiniz.

Deneysel uygulama öncesine göre şu anki sigara içme düzeyinizde herhangi bir farklılaşma olmadığını düşünüyorsanız 0'ı, sigara içme düzeyinizde bir değişiklik olduğunu düşünüyorsanız aşağıda gösterilen ifadelerin önünde bulunan sayısal değeri ölçek üzerinde işaretleyerek gösteriniz.

-1)Çok az azaldı

-2)Biraz azaldı

-3)Oldukça azaldı

-4)Çok azaldı

-5)Çok fazla azaldı

1)Çok az arttı

2)Biraz arttı

3)Oldukça arttı

4)Çok arttı

5)Çok fazla arttı

EK 8. ARAŞTIRMADA KULLANILAN RESİMLER

ARAŞTIRMADA KULLANILAN RESİMLERİN IAPS KODLARI

Nötr Resim IAPS Kodları	2026	2102	2190	2200	2221	2235	2308	2390
	2393	2396	2397	2400	2411	2484	2493	2579
	2880	2980	5471	5510	7001	7018	7019	7020
	7036	7037	7160	7182	7211	7224	7493	7547
	8312							
Olumsuz Resim IAPS Kodları	1274	2352	2458	2490	2683	3010	3015	3060
	3102	3103	3130	3225	3350	3550	6021	6200
	6350	6510	6520	6540	6830	6838	8485	9040
	9163	9187	9250	9400	9413	9419	9421	9423
	9425	9428	9635.1	9921				
Olumlu Resim IAPS Kodları	1340	1440	1590	1610	1710	1721	1722	1920
	1999	2030	2070	2160	2306	2311	2340	2341
	2346	2391	2398	2550	2660	4574	5623	5831
	5910	7230	7260	7270	7430	7660	8190	8200
	8210	8420	8496	8540				

EK 9. ETİK KURUL RAPORU

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

23 Ekim 2015

Sayı : 35853172/ 410 - 3008

Sayın Emel KALINKILIÇ

İlgi: 06.10.2015 tarihli başvurunuz.

Üniversitemiz Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Levent ŞENYÜZ sorumluluğunda hazırladığınız "Sigara Kullanan ve Kullanmayan Genç Yetişkin Erkeklerde Olumsuz Duygu Durumunun Dikkat Yansımalarına Etkileri" konulu tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 20 Ekim 2015 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Ömer ÖZGÜR
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutanak

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ ETİK KOMİSYONU
TOPLANTI TUTANAĞI

Toplantı tarihi: 20 Ekim 2015

Toplantı Saati: 13:30

Toplantı yeri: HÜPAM Beştepe

Gündem:

Araştırma-Anketlerinin değerlendirilmesi

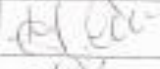

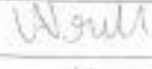

ASLI GIBİDİR

	Sayı	Tarih	Karar
1	6436	06.10.2015	KABUL
2	6448	07.10.2015	KABUL
3	6464	07.10.2015	DUZELTME
4	6465	07.10.2015	KABUL
5	6479	08.10.2015	KABUL
6	6524	09.10.2015	KABUL
7	6580	12.10.2015	KABUL
8	6553	12.10.2015	KABUL
9	6572	12.10.2015	KABUL
10	6609	13.10.2015	DUZELTME
11	6607	13.10.2015	KABUL
12	6668	15.10.2015	KABUL
13	6694	16.10.2015	RED
14	6687	16.10.2015	KABUL
15	6715	16.10.2015	KABUL
16	6684	16.10.2015	KABUL
17	6731	19.10.2015	KABUL
18	6732	19.10.2015	KABUL
19	6745	19.10.2015	Şişmanlı Öneri. Elin Arslan, Edizir Kuvak
20	6761	19.10.2015	KABUL
21			
22			
23			
24			

KC [Signature] [Signature] [Signature] [Signature] [Signature]
C.K. W [Signature]

20 EKİM 2015
ETİK KOMİSYON TOPLANTISI

Prof. Dr. Barış ERGÖÇMEN (Başkan)	
Prof. Dr. Sıdıka KAYA	
Prof. Dr. Özgür YILMAZ	
Prof. Dr. Cem KADILAR	E. Kadılar
Prof. Dr. Arlin KİREMITÇİ	
Prof. Dr. İclal SARAÇOĞLU	
Doç. Dr. Canan KOCA ARITAN	
Doç. Dr. Nilgün SEÇKEN	
Doç. Dr. Özgür TEOMAN	
Doç. Dr. Ferhat CANBOLAT	
Doç. Dr. Esin İLERİ GÜREL	
Doç. Dr. Bülent GÜL	
Doç. Dr. Recai ÇOŞTUR	
Yrd. Doç. Dr. Sinem AKGÜL	
Yrd. Doç. Dr. Gülçin Çankız Elibol	

EK 10. ÇALIŞMANIN YÖNERGELERİ

DUYGUDURUM MANİPÜLASYONU YÖNERGESİ

Şimdi size müzik eşliğinde bazı resimler izleteceğim. Sizden dikkatinizi bu resimlere vermenizi ve sunumu sonuna kadar izlemenizi rica ediyorum.

GÖRSEL NOKTA YERİ BELİRLEME GÖREVİ YÖNERGESİ

Şimdi size yine bazı resimler göstereceğim. Ancak bu sefer, resimler ekrandan kaybolduğunda, bu resimlerden birinin yerinde bir nokta belirecek. Sizden isteğim, bu noktayı gördüğünüzde, olabildiğince hızlı yanıt vermenizdir. Eğer nokta solda ise X tuşuna, sağda ise M tuşuna basarak yanıtınızı vereceksiniz. İsterseniz önce birkaç deneme yapalım.

EK 11. ORJİNALLİK RAPORU

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞINA</p>
Tarih: 16/01/2017
<p>Tez Başlığı: SİGARA KULLANAN VE KULLANMAYAN GENÇ YETİŞKİN ERKEKLERDE OLUMSUZ DUYGU DURUMUN DİKKAT YANLILIĞINA ETKİLERİ</p>
<p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışması a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 74 sayfalık tez metni (Rakım, 16/01/2017 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnix adı altında tespit programından aşağıda belirtilen filtrelerle uygulanarak alınan olan orjinallik raporuna göre, tez metni hata içermez.)</p>
<p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- Kaba/Deay ve Büküm sayfası hariç, 2- Kaynakça hariç 3- Akademi hariç 4- 5 kelimesden daha az özyineleme içerikli metin kısımları hariç
<p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceleyerek ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami hata oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, akademi tespit edilmiş makaleler ile benzerlik doğabilecek her türlü hakaki sorumluluğa kabul edilmiş ve yukarıda verilen olfajam bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p>
<p>Gerçekten sağladıkları ara edersin.</p>
<p>Adı Soyadı: EREL KALINIRIÇ</p> <p>Öğrenci No: 703123339</p> <p>Anabilim Dalı: PSİKOLOJİ</p> <p>Programı: DENEYSEL PSİKOLOJİ</p> <p>Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora ☐ Hızlılık Dr.</p>
<p>Tarih ve İmza</p> <p>16.01.2017</p> <p><i>E. Kalınırıcı</i></p>
<p>DANIŞMAN ONAYI</p> <p style="text-align: center;">   Yrd. Doç. Dr. Zeynel BARAM (Uzman, Ad Soyad, İmza) </p>

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
THESIS/DISSERTATION ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
TO THE DEPARTMENT OF PSYCHOLOGY

Date: 16/01/2017

Thesis Title / Topic: EFFECTS OF NEGATIVE MOOD ON ATTENTIONAL BIAS IN SMOKER AND NON-SMOKER YOUNG ADULT MEN

According to the originality report obtained by my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on 16/01/2017 for the total of 74 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapter, and d) Conclusive sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 5%.

Filtering options applied:

1. Approval and Dedication sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname: EMEL KALINOLIC
Student No: N1125210
Department: PSİKOLOJİ
Program: GENİŞLEME PSİKOLOJİ
Status: Masters Ph.D. Integrated Ph.D.

16.01.2017

E. Kalinolic

ADVISOR APPROVAL

APPROVED

Assistant Professor Zeynel BARAN
(Title, Name Surname, Signature)